T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

ÖĞRETMEN ÖZGECİLİĞİ VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hasibe HAKARAYAN KILIÇ

BURSA – 2024

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

ÖĞRETMEN ÖZGECİLİĞİ VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hasibe HAKARAYAN KILIÇ

Danışman:

Dr. Büşra KILIÇ AHMEDİ

BURSA – 2024

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda öğrenci olan 702221025 numaralı Hasibe HAKARAYAN KILIÇ'ın hazırladığı "Öğretmen Özgeciliği ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Nicel Bir Araştırma" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, …… günü …… - ……..saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ……..….. (başarılı/başarısız) olduğuna …… (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Dr. Öğr. Üyesi Büşra KILIÇ AHMEDİ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Emine KURT
Bursa Teknik Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi
Ümmügül Betül KANBUROĞLU ERGÜN
Bursa Uludağ Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 01/07/2024

Tez Başlığı / Konusu: Öğretmen Özgeciliği ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Nicel Bir Araştırma

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 166 sayfalık kısmına ilişkin, 01/07/2024 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Hasibe HAKARAYAN KILIÇ
Öğrenci No:	702221025
Anabilim Dalı:	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı:	Din Psikolojisi
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
Dr. Büşra KILIÇ AHMEDİ

*** Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Çalışması olarak sunduğum "Öğretmen Özgeciliği ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Nicel Bir Araştırma" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Hasibe HAKARAYAN KILIÇ

Öğrenci No: 702221025

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Programı: Din Psikolojisi

Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Hasibe HAKARAYAN KILIÇ

Üniversite : Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Bilim Dalı : Din Psikolojisi

Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Büşra KILIÇ AHMEDİ

ÖĞRETMEN ÖZGECİLİĞİ VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Dindarlığın öğretmen özgeciliği ile ilişkisini araştıran bu araştırma ilişkisel modelde tasarlanmış nicel bir araştırmadır. Çalışmanın temel amacı, dindarlığın öğretmen özgeciliği üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu kapsamda özgecilik ve dindarlık kavramları hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Araştırmamıza Kütahya ve Ankara illerinde resmi ve özel kurumlarda çalışan, kartopu örnekleme yoluyla seçkisiz olarak atanan N=, 254 öğretmen katılmıştır. Araştırmaya 107 kadın (yaş ort=35.79; ss=6.958) ve 147 erkek (yaş ort=46.96; ss=8.884) öğretmen gönüllü olarak katılmıştır. Araştırma kapsamında, dindarlık düzeyinin belirlenmesi için "Dindarlık Envanteri" ve öğretmenlerin özgecilik düzeylerinin belirlenmesi için "Öğretmen Özgeciliği Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS analiz programı ile istatistiksel analize tabi tutulmuşlardır. Elde edilen bulgular, öğretmenlerin dindarlık toplam puanları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özgecilik, Öğretmen Özgeciliği, Din, Dindarlık, Empati

ABSTRACT

Name and Surname	: Hasibe HAKARAYAN KILIÇ
University	: Uludag University
Institute	: Institute of Social Sciences
Field	: Philosophy and Religious
Studies Branch	: Psychology of Religion
Degree Awarded	: Master's Degree
Supervisor (s)	: Dr. Öğr. Üyesi Büşra KILIÇ AHMEDİ

A QUANTITATIVE RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHER ALTRUISM AND RELIGIOUSNESS

This research, which investigates the relationship between religiosity and teacher altruism, is a quantitative research designed in a relational model. The main purpose of the study is to investigate the effect of religiosity on teacher altruism. In this context, detailed information is given about the concepts of altruism and religiosity. N = 254 teachers working in public and private institutions in Kütahya and Ankara provinces, randomly assigned through snowball sampling, participated in our research. 107 female (mean age = 35.79; sd = 6.958) and 147 male (mean age = 46.96; sd = 8.884) teachers participated in the research voluntarily. Within the scope of the research, "Religiosity Inventory" was used to determine the level of religiosity and "Teacher Altruism Scale" was used to determine the altruism levels of teachers. The data obtained from the research were subjected to statistical analysis with the SPSS analysis program. The findings show that there is a positive significant relationship between teachers' religiosity total scores and teacher altruism total scores. As teachers' level of religiosity increases, their level of altruism increases.

Keywords: Altruism, Teacher Altruism, Religion, Religiosity, Empathy

ÖNSÖZ

Öğretmenlik mesleği, toplumda önemli bir rol üstlenen ve eğitim sürecindeki etkisiyle öğrencilerin gelişimine derinlemesine etkiler sağlayan bir meslektir. Bu bağlamda, öğretmenlerin sahip olduğu kişisel özellikler, sadece eğitim kalitesini etkilemekle kalmaz, aynı zamanda öğrenciler üzerindeki etkilerini de belirleyebilir. Öğretmenlik mesleğinin en önemli motivasyon kaynaklarından biri olan özgecilik, öğretmenlerin eğitim azmi ve kalitesini ve öğrenciler üzerindeki etkisini artırır. Özgeci davranış sergileyen öğretmenler çevrelerine ve başkalarına karşı daha duyarlı, empatik, yardımsever ve fedakâr olabilmektedir. Özgeci davranışlar sergileyen öğretmenler, çevrelerine ve diğer kişilere karşı daha duyarlı, empatik, yardımsever ve fedakâr olma eğilimindedirler.

Din, insan hayatının her alanında etkili olabilmekte ve insan davranışlarını yönlendirmektedir. Bu bağlamda, bireyleri özgeci davranışlara teşvik eder ve onları başkalarını önemsemeye, çıkar gözetmeksizin yardım etmeye yönlendirir. Dinin bu özellikleri, bireyler arasında özgecilik düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biridir. Özellikle Kur'an ayetleri ve hadislerde insanı özgeci davranışa yönlendiren pek çok emir yer almaktadır. Dinin de istediği bir davranış biçimi olan özgecilik bu çalışmanın temel kavramlarından birini teşkil etmektedir.

Lisans öğrenimim esnasında din psikolojisi alanına ilgi duymama sebep olan, yüksek lisans döneminde bu alanda kendilerinden istifade ettiğim ve akademik gelişimimde büyük katkısı olan, her türlü desteği verip bana yol gösteren, Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ ve İbrahim GÜRSES hocalarıma şükranlarımı sunuyorum. Tez sürecinde her türlü desteğiyle bana rehberlik eden tez danışman hocam Dr. Büşra KILIÇ AHMEDİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Lisans yıllarımdan bugüne kadar özellikle felsefe din bilimleri alanında kendilerinden çok şey öğrendiğim muhterem hocalarım Prof. Dr. Vejdi BİLGİN, Prof. Dr. Kemal ATAMAN, Prof. Dr. Kasım KÜÇÜKALP ve ilimlerinden istifade ettiğim bütün hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Değerli görüşleriyle çalışmama katkı sağlayan tez jürimde bulunan Dr. Emine KURT ve Dr. Ümmügül Betül KANBUROĞLU ERGÜN hocalarıma müteşekkirim. Verilerin analizi sürecinde verdiği destek ve katkılar için Dr. Gül ALPAR'a teşekkür ederim. İlim yolculuğunda beraber ilerlediğimiz, görüşleriyle ve duasıyla her daim yanımda olan, tezimin her aşamasındaki

katkılarından dolayı, bana motivasyon kaynağı olan canım kardeşim(ahiretliğim) Zeynep SERBEST ŞAHİN'e teşekkür ederim.

Son olarak, aldığım her kararda yanımda olan, beni destekleyen çok kıymetli sevgili eşim Bilal KILIÇ'a şükranlarımı sunuyorum.

Bu çalışmayı, beni yetiştiren dualarını her daim yanımda hissettiğim, eğitim hayatım boyunca benim için her türlü fedakarlığı gösteren çok değerli annem Aysel HAKARAYAN'a ve babam Yakup HAKARAYAN'a ithaf ediyorum.

Hasibe HAKARAYAN KILIÇ

KÜTAHYA/2024

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **ii**
YEMİN METNİ ..... **iii**
ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
TABLOLAR ..... **xii**
GİRİŞ **1**
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU 1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 3
3. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI 4
3.1. Özgecilik 4
3.2. Dindarlık 4
4. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ 5
5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI 6

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. ÖZGECİLİK 7
1.1. Özgecilik Kavramının Tanımı 9
1.2.Özgeciliğin Tarihsel Gelişimi 13
1.3. Özgecilikle İlgili Kavramsal Tartışmalar 15
1.4. Prososyal (Olumlu Sosyal) Davranış Ekseninde Özgecilik 18
1.5.Toplumsal Değerler Temelinde Özgecilik 21
1.6. Özgecilik ile İlgili Temel Kuramlar 23
1.6.1. Psikanalitik Kuram 23
1.6.2. Sosyal Öğrenme Kuramı 25
1.6.3. Ahlak Gelişim Kuramı 26
1.6.4. Sosyal Değiş Tokuş Kuramı 29
1.6.5. Evrimsel Yaklaşım 29
1.7. Eğitimde Özgecilik ve Öğretmen Özgeciliği 30

1.8. Özgecilik ile ilgili diğer Kavramlar 33
1.8.1. Empati 34
1.8.2. Fedakârlık 36
1.8.3. Yardım Etme 37
1.8.4. Erdem 39
1.8.5. Hasbilik 40
1.8.6. Îsâr 41
1.9. İslam Dininde Özgecilik 43
1.9.1. Kur'an ve Hadislerde Özgecilik 44
1.9.2. İslam Dininde İbadetlerin Özgeciliğe Etkisi 47
2. DİNDARLIK 54
2.1. Din ve Dindarlık 56
2.1.1. Din Tanımları 57
2.1.2. Psikolojide Din 59
2.3. Dindarlık Türleri 62
2.4. Dindarlığın Boyutları 64
2.4.1. Dindarlığın Derinlemesine Boyutları 64
2.4.2. Dindarlığın Genişlemesine Boyutları 65
3. DİNDARLIK VE ÖZGECİLİK İLİŞKİSİ 71

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

1. ARAŞTIRMANIN METODU 77
2. ARAŞTIRMANIN MODELİ 78
3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ 79
4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ 80
5. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI 81
5.1. Kişisel Bilgi Formu 81
5.2. Dindarlık Envanteri 81
5.3. Öğretmen Özgeciliği Ölçeği 83
6. VERİ TOPLAMA İŞLEMİ 84
7. VERİLERİN ANALİZİ 84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

1. ÖĞRETMENLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....86

2. ÖĞRETMENLERİN DİNDARLIK DÜZEYLERİ İLE ÖZGECİLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ.....88

3. ÖĞRETMENLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE DİNDARLIK VE ÖĞRETMEN ÖZGECİLİĞİ DÜZEYLERİ 102

3.1. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri 102

3.2. Öğretmenlerin Medeni Durumlarına Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri.....107

3.3. Öğretmenlerin Öğretmenlik Yapmak İçin Aldıkları Eğitime Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri 109

3.4. Öğretmenlerin Eğitim Verdikleri Alanın Din Eğitimi ile İlgili Olup Olmamasına Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri.....111

3.5. Öğretmenlerin Yaş Değişkenine Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri 116

3.6. Öğretmenlerin Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri.....119

3.7. Öğretmenlerin Öğretmenlik Süreleri Değişkenine Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri 123

3.8. Öğretmenlerin Öğretmenliği Seçme Nedenlerine Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri 127

SONUÇ VE ÖNERİLER.....133

BİBLİYOGRAFYA.....138

EKLER.....149

KİŞİSEL BİLGİ FORMU 149

TABLOLAR

Tablo 1. Normal Dağılım Varsayımının Karşılanması 85
Tablo 2. Öğretmenlerin demografik özelliklerine ilişkin dağılımlar ve yüzdeler 86
Tablo 3. Öğretmenlerin yaşları, öğretmenlik süreleri, bir dönemde ders verdikleri öğrenci sayısı ve öğretmenlik yaptıkları okullardaki öğrenci mevcudu bulguları 87
Tablo 4. Öğretmenlerin öğretmenlik branşlarına ilişkin frekans dağılımları ve yüzdeler 88
Tablo 5. Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri ile özgecilik düzeyleri arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları 89
Tablo 6. Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dindarlık ve özgecilik düzeyleri 102
Tablo 7. Öğretmenlerin medeni durumlarına göre dindarlık ve özgecilik düzeyleri . 107
Tablo 8. Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre dindarlık ve özgecilik düzeyleri 109
Tablo 9. Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre dindarlık ve özgecilik düzeyleri 112
Tablo 10. Öğretmenlerin yaşları ile dindarlık ve öğretmen özgeciliği puanları arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları 116
Tablo 11. Öğretmenlerin çocuk sayısı ile dindarlık ve öğretmen özgeciliği puanları arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları 120
Tablo 12. Öğretmenlerin öğretmenlik süresi ile dindarlık ve öğretmen özgeciliği puanları arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları 124
Tablo 13. Öğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenlerine göre dindarlık ve özgecilik düzeyleri 127

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Din, insanların kişisel ve sosyal hayatlarını etkilemede önemli bir güçtür ve düşüncelerini, davranışlarını şekillendirerek tüm yeteneklerinin gelişmesini ve olgunlaşmasını amaçlar. Bireylerin inançları ve dinî pratikleri, sadece kişisel yaşamlarını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal düzeyde ortak değerleri, davranışları ve ilişkileri de şekillendirir. Dinin toplumsal boyutu, insanları bir araya getirir, ortak inançları paylaşmalarını ve benzer davranışları sergilemelerini sağlar. Bu sayede, insanlar din etrafında birleşerek sosyal olayları benzer şekillerde anlarlar. Din, toplumda birlik ve dayanışma duygularını güçlendirirken, aynı zamanda sosyal ilişkilerin ve normların oluşumunu etkiler.

Dinin birey üzerindeki etkisine baktığımızda; barış, ahenk, farkındalık, bireysel özgürlük, iyimserlik, fedakârlık, yardımlaşma, empati ve çevresi ile pozitif ilişki kurabilme, gibi olumlu sonuçlarla karşılaşabiliriz. Bu etkiler, bireyin kişisel gelişimine ve toplumsal uyumuna katkıda bulunur. Dolayısıyla, dinin insanların yaşamlarında ve toplumsal ilişkilerinde oynadığı rol, bireyin kişisel gelişimine ve toplumun refahına olumlu katkılarda bulunur. Bu nedenle, dinî inançlar ve pratikler, bireylerin hayatlarını anlamlı kılar ve toplumda uyum içinde ve fedakârca bir arada yaşamalarına yardımcı olur. Din, mensuplarının yardımlaşma ve özgecilik değerlerini güçlendirir, toplumsal dayanışmayı destekler ve insanların birbirlerine olan sorumluluklarını vurgular.

Özgecilik ve din, toplumsal normlar ve değerlerin temelini oluşturan önemli unsurlardır. Özgecilik, kendi çıkarını düşünmeden bireylerin başkalarına yardım etme isteği, fedakârlık yapma, paylaşma ve toplumsal dayanışma gibi değerleri içeren bir kavramdır. Din ise, insanların inançları ve ibadetleri doğrultusunda yaşamlarını şekillendiren ve toplumsal ilişkilerini belirleyen bir faktördür. Din, genellikle özgeciliği teşvik eden ve destekleyen bir yapıya sahiptir. Dinin öğretileri, bireylere yardım etme, merhamet gösterme, cömertlik yapma gibi erdemleri vurgular. Örneğin, İslam dininde sadaka vermek ve yardıma muhtaç insanlara destek olmak önemli ibadetler arasındadır. Özellikle kendi ihtiyaç halinde olsa bile yardıma muhtaç kişileri düşünmesi kullukta zirve bir

davranış olarak görülür. Benzer şekilde, diğer dinlerde de yardımseverlik ve paylaşma kavramları vurgulanmakta ve insanlar bu davranışları gerçekleştirmeye teşvik edilmektedir.

Özgecilik, kişinin kendi çıkarları veya ödüllerden bağımsız olarak, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlılık gösterme ve bu ihtiyaçları karşılamak için eyleme geçme yeteneğini yansıtır. Birey, özgeci davranışla bencil olmadan, başkalarının yaşamlarını desteklemeye yönelir. Bu tür davranışlar, empati, yardımseverlik, bağış yapma, gönüllü çalışmalar ve diğer benzer eylemler gibi bir dizi şekilde kendini gösterebilir. Özgeciliğin özünde, bireyin duygusal bir bağlılıkla başkalarının gereksinimlerine duyarlılık gösterme ve bu gereksinimleri karşılama isteği yatar.

Özgecilik özellikle bazı meslek gruplarında önemli bir motivasyon kaynağı olarak görülür. Bu çalışmaların özellikle, öğretmen, öğretmen adayları ve sağlık çalışanlarında yoğunlaştığını görmekteyiz. Eğitim bireyin davranışlarında değişiklik meydana getirmektedir ve öğretmen bu değişimi meydana getiren en önemli unsurdur. Öğretmenler ne ölçüde kaliteli ve yetkin olursa eğitimdeki kalite ve başarı da o düzeyde olacaktır. Bu çerçevede öğretmenlik mesleği özgecilik ile doğrudan ilişkili olarak kabul edilmektedir. Öğretmenlerin özgeci eğilimleri eğitimde istenilen öğretmen niteliklerini ve öğretmenlik mesleğini de etkileyecektir. Özgecilik öğretmen için önemli bir motivasyon kaynağı olmakla birlikte, öğrencilerin başarı, disiplin, memnuniyet gibi tutumlar geliştirmesinde de etkili olabilmektedir.

Bu çalışmanın konusunu, dinin insan duygu, düşünce ve davranışlarını etkilediği, mensuplarını empati, yardımseverlik ve ihtiyaç sahiplerini gözetme konusunda teşvik ettiği varsayımından hareketle, dindarlık ile öğretmen özgeciliği arasındaki ilişki oluşturmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı, “dindarlık” ile “öğretmenlerin özgecilik düzeyleri” arasındaki ilişkiyi incelemektir. Ayrıca, öğretmenlerin özgecilik düzeylerinin cinsiyet, çocuk sayısı, yaş, medeni durum, mesleki kıdem, branş, bir dönemde okutulan öğrenci sayısı, mezun olunan okul, okul mevcudu, öğretmenlik mesleğini seçme nedeni gibi değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Bu bağlamda, dindarlık ile özgecilik düzeyi arasındaki ilişkinin yanı sıra, bu değişkenler ile dindarlık envanterinin alt boyutları (inanç, ibadet, inancın önemi, bilgi, duygu ve etki) ve öğretmenlik ölçeğinin alt boyutları (sosyal sorumluluk/paylaşma, güncel durumda yardımseverlik, acil durumda yardım, bağışta bulunma) arasındaki ilişki de bu çalışma kapsamında araştırılacaktır.

Özgecilik kavramı, uzun yıllardır araştırılan ve üzerinde yoğun tartışmaların yapıldığı bir konudur. Literatürde, özgecilik hakkındaki fikirler ve tanımlar arasında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu kavram, sosyal bilimler, psikoloji, felsefe ve sağlık alanlarında önemli bir araştırma konusu olup, birçok akademik çalışmada detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Özgecilik, etik ve sosyal bilimlerde sıkça incelenen önemli bir ahlaki kavramdır ve aynı zamanda sosyal psikoloji alanında da büyük bir öneme sahiptir.

Türkiye'de yapılan çalışmalara genel bir bakış yaptığımızda, özgecilik ile dindarlık arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların bulunduğu görülmektedir. Bu araştırmalar genellikle üniversite öğrencileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak öğretmen özgeciliği konusunu ele alan çalışmaların sayısının az olduğu gözlemlenmektedir ve öğretmen özgeciliği ile dindarlık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara pek rastlanmamıştır. Bu çerçevede, yürüttüğümüz çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırma, öğretmenlerin dindarlık düzeyleri ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi anlamak ve öğretmenlik mesleği ile dindarlık arasındaki ilişkinin nasıl etkilendiğini belirlemek için önemlidir. Araştırmanın bulguları, dindarlık ile özgecilik arasındaki ilişkinin yanı sıra, farklı demografik ve mesleki değişkenlerin bu ilişki üzerindeki etkisini aydınlatarak eğitim politikaları ve uygulamaları açısından değerli bilgiler sunabilir.

3. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI

3.1. Özgecilik

Özgecilik (diğerkâmlık), bir kişinin kendi benliği dışındaki diğer insanları düşünme, sevme ve onların iyiliğini kendi iyiliği kadar önemseme anlayışı ve tutumunu ifade eder. Bu, bireyin kendi çıkarlarını bir kenara bırakarak başkaları için hareket etmeyi içerir. Başkasının yerine geçmek, onların ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önüne koymak, bireyin kendi benliğiyle ilgili duygusal mesafeyi azaltmak anlamına gelir.[1]

Özgecilik, bireyin kendi çıkarlarından öte, başkalarının ihtiyaçlarını ve refahını ön planda tutma eğilimini ifade eden bir insan davranışıdır. Bu kavram, bireyin toplumsal ilişkilerde empati, yardımseverlik ve paylaşma gibi değerlere odaklanmasını ve genel olarak toplumun daha geniş çıkarlarına katkıda bulunma amacını içermektedir. "Özgecilik" terimi, "prososyal davranış" kategorisi altında yer alarak yardım davranışıyla beraber değerlendirilebilir. Yardımlaşma, bireyin kendisi dışındakilerin refahını, iyiliğini gözetme ve destekleme amacını taşıyan eylemleri içermektedir.

3.2. Dindarlık

Dindarlık genel olarak grup, birey ve toplum tarafından dini inanç ve pratiklerinin aynı koşullarda ve zamanda yaşantıya geçirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Daha açıklayıcı bir şekilde dindarlık; bireyin benimsediği dini, hayata geçirmesi, dini tüm yönleriyle kendi yaşamına entegre etmesi anlamına gelir.

Dindarlık, dini emir ve yasakların hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yaşantıya aktarılması ve dini inancın çeşitli tutum ve davranışlarla bireyin günlük hayatında etkili olması olarak tanımlanır. Çok boyutlu bir yapıya sahip olan dindarlık, bireyi bilgisel, davranışsal ve duygusal yönleriyle kuşatır. Bu nedenle, her birey, benimsediği dinin inanç ve ibadet sistemine göre farklı dindarlık şekilleri oluşturur. Dinin her ferdinin, dini farklı şekillerde algılaması dinin ne olduğu, nasıl ve ne için yaşandığı gibi soruları akla getirerek dindarlığın boyutlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu boyutlar; inanç, ibadet, duygu, etki ve bilgi şeklindedir.[2]

---

1 Hayati Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler* (İstanbul: Dem Yayınları, 2013), 243-244.

2 Ali Köse- Ali Ayten, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 109-110.

4. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Dindarlık ile öğretmen özgeciliğini konu edinen bu çalışmanın amacı, insanların kendi çıkarını düşünmeden başkalarına yardım etme davranışının yani özgeciliğin dindarlık ile ilişkisini ortaya koymaktır. Dolayısıyla araştırmanın problemini, "Dindarlık ile öğretmen özgeciliği arasında ilişki var mıdır?" sorusu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Alt Problemleri

Araştırmanın temel problemi çerçevesinde cevap aranan sorular şu şekildedir:

- Öğretmenlerin cinsiyetleri ile dindarlıkları arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin yaşları ile dindarlıkları arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin medeni durumları ile dindarlıkları arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitim ile dindarlıkları arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile dindarlıkları arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin branşları ile dindarlık düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin öğretmenlik mesleğini seçme nedeni ile dindarlık düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin cinsiyetleri ile özgecilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin yaşları ile özgecilik düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin medeni durumları ile özgecilik düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin sahip oldukları çocuk sayısı ile özgecilik düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğim ile özgecilik düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile özgecilik düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin branşları ile özgecilik düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerin bir dönemde okuttukları öğrenci sayısı ile özgecilik düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

- Öğretmenlerin görev yaptığı okuldaki öğrenci mevcudu ile özgecilik düzeyleri bir ilişki var mıdır?
- Öğretmenlerden öğretmenliği seçme nedeni ile özgecilik düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmamız, Türkiye'de Kütahya ve Ankara ilinde "Millî Eğitim Bakanlığı" bünyesindeki resmi ve özel okullarda görev yapan, çeşitli alanlarda ders veren N=254 kartopu örnekleme yöntemiyle seçilmiş öğretmen (yaş ort=42.26; ss=9.823) örneklemi ve Öğretmenlerin özgecilik düzeylerini ölçmek için kullanılan "Öğretmen Özgeciliği Ölçeği" ve dindarlık düzeylerini ölçmek için "Dindarlık Envanteri" ile sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. ÖZGECİLİK

Özgecilik, uzun yıllardır araştırılan ve üzerinde tartışmaların yoğunlaştığı bir konudur. Literatürde özgecilik hakkındaki fikirler ve tanımlar birçok farklı görüşü ortaya koymaktadır. Özgecilik, insanların diğerlerine yönelik bağışlayıcı ve yardımsever davranışlar sergileme eğilimidir. Bu kavram, sosyal bilimler ve psikoloji alanlarında önemli bir araştırma konusu olmuştur ve birçok akademik çalışmada ele alınmıştır.[3]

Özgecilik bireyin başkalarını kendine tercih etmesi, başkalarının ihtiyaçlarına severek ve isteyerek herhangi bir çıkar gözetmeden, kendi çıkarını ikinci plana iterek karşılık verme durumudur. Başkaları için çalışmak, mücadele etmek ve onların ihtiyaçlarını gözetmek ve bunu tamamen samimi duygular temelinde gerçekleştirmek özgeci davranışın göstergesidir. Özgecilik aynı zamanda iç huzura, ruhsal zenginliğe ulaştırır. Özgeci bir tutum sergileyen birey muhatabını anlamaya çalışır, kendini karşısındakinin yerine koyarak onun gibi hissetmeye, düşünmeye başlar; olayları onun gözünden değerlendirir.[4]

Özgecilik, bireylerin kendi çıkarlarını bir kenara bırakarak başkalarının refahını ve mutluluğunu ön planda tutma ilkesine dayanır. Özgeciliğin temel amacı, insanların bireysel çıkarlarının yanı sıra toplumsal ve insanî değerleri de gözeterek, daha adil ve empatik bir toplumsal düzen oluşturmaktır.[5]

Birçok psikoloji araştırması, özgecilik kavramını bireyin içsel motivasyonları ve duygusal bağlamıyla ilişkilendirir. Cialdini ve diğerleri, sosyal normların, sosyal bağlamın ve duygusal uyarıların özgecilik davranışını nasıl etkilediğini inceleyen önemli bir çalışma sunar. Çalışmada kişilerin empatik duygularının yardım etme davranışını desteklediği fakat bu desteğin bencil temele dayandığı vurgulanmıştır. Yardıma ihtiyacı

---

3 Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 4-5.

4 Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din* (İnsan Yayınları, 2021), 126-127.

5 Ali Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma* (İz Yayıncılık, 2013), 74-75.

olan kişiye duyulan empatik ilgi aynı zamanda kişisel üzüntünün artmasına da yol açmaktadır.[6]

Özgecilik, aynı zamanda sosyal psikoloji alanında da önemli bir araştırma konusudur. Batson ve arkadaşları, özgecilik davranışının altında yatan empati ve diğer-odaklılık unsurlarını incelemiştir. Empatinin yardım etme davranışında egoist motivasyondan ziyade fedakâr bir motivasyona yol açtığı ortaya konulmuştur. Aynı zamanda, sosyal normların ve grup baskısının özgecilik davranışına etkisi de dikkate alınmıştır.[7]

Bencilliğin zıttı olan özgecilik (diğerkâmlık), sadece kendi gelişim ihtiyaçlarını bir kenara bırakıp yalnızca başkalarının çıkarlarını gözetme anlamına gelmez. Özgecilik (diğerkâmlık), başkalarını kendi benliği kadar düşünme, sevme ve başkalarının yararını kendi yararı kadar önemseme anlayışını ve tutumunu içerir. Bu, benlik sınırlarını aşarak başkaları için eylemde bulunmayı ifade eder. Kendini başkasının yerine koymak, başkasının ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarından önce düşünmek, bireyin ben'e duyarsızlık ve mesafe koymasını temsil eder. Başkalarını düşünen birey, kendi iyiliği ve çıkarlarından önce başkalarının refahını gözetir ve bu düşüncelerini eyleme geçirir. Karşılık beklemeden başkalarına yardımcı olmayı, kendi çıkarlarından fedakârlık yapmayı ve özveride bulunmayı içerir. Herhangi bir davranışı gerçekleştirirken, bu eylemin onları üzüp üzmediğini ve başkalarına zararı olup olmayacağını dikkate alır.[8]

Özgecilik, toplumun kültürel yapısı ile sıkı bir ilişki içerisinde değerlendirilebilir. Kültürel yapının önemli bir bileşeni olan dini çerçeve, insanları olumlu toplumsal davranışlara teşvik etmek için kullanılan bir araç olarak işlev görür. İslam dini özelinde ele alındığında, Kuran-ı Kerim'de insanların özgeci davranışlar sergilemeleri gerektiği konusu defalarca vurgulanmıştır. Ayrıca, inananlardan bencillikten kaçınmaları istenmiştir.[9]

Literatürdeki bu çeşitli çalışmalar, özgecilik kavramını anlamak için farklı disiplinlerin katkılarını göstermektedir. Bu kavramın sosyal ve psikolojik boyutları, insan davranışının

---

6 R. B. Cialdini vd., "Empathy-Based Helping: Is It Selflessly or Selfishly Motivated?", *Journal of Personality and Social Psychology* 52/4 (Nisan 1987), 749-758.

7 C. Daniel Batson vd., "Is Empathic Emotion a Source of Altruistic Motivation?", *Journal of personality and Social Psychology* 40/2 (1981), 290.

8 Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, 244.

9 Zeynep Sağır, "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (15 Eylül 2020), 285-319.

anlaşılmasında ve toplumun refahına katkı sağlama potansiyelinde önemli bir rol oynamaktadır.

1.1. Özgecilik Kavramının Tanımı

Özgecilik ilk olarak din ve felsefe alanlarında incelenmiştir; ancak psikolojinin bağımsız bir bilim dalı olarak gelişmesiyle, özgecilik kavramı psikoloji sahasında da ilgi görmüş ve psikoloji alanında faaliyet gösteren teorisyenler ile araştırmacılar tarafından araştırılmıştır.[10]

Psikoloji ve felsefe alanlarında, özgecilik yalnızca bir eylemi ve bu eylemden kaynaklanan başkaları için faydalı sonuçları değil, aynı zamanda bu eylemlerin temel motivasyonlarını da içermektedir. Psikolojik açıdan bakıldığında, özgecilik, faydalı davranışın arkasındaki nedenlerle ilgilenir ve bencil ve özgeci bireylerin davranışlarını açıklamak için çıkarımlarda bulunur. Aynı şekilde, felsefi özgecilik görüşü, faydalı davranışın motivasyonlarıyla, etik teorilerle ve bu davranışın sonuçlarıyla ilgilenir.[11]

Özgecilik kavramı, bireylerin yardım etme eğilimlerini inceleyen araştırmalara dayanmaktadır. Psikologlar, insanların yardım etme davranışlarını incelemeye başladıklarında, bu davranışları kapsayan bir terim bulmakta zorlanmışlardır. Bu nedenle, daha yaygın bir şekilde kullanılan antisosyal davranışa karşıt olarak prososyal davranış terimini kullanmayı tercih etmişlerdir.[12] Bu araştırmalarda bireyin sosyal yönü göz önünde bulundurulmuş ve sosyal açıdan önemli olan davranışları incelenmiştir. Bireyin ortaya koyduğu davranışların bireysel fayda sağlaması kadar sosyal çevresi açısından da önemi üzerinde durulmuş ve bu kapsamda prososyal davranış olarak değerlendirilen başkalarına yardım etme, özgecilik, empati, Îsâr gibi kavramlar üzerinde araştırmalar yoğunluk kazanmıştır.

Özgecilik, bireyin kendi çıkarlarından öte, başkalarının ihtiyaçlarını ve refahını ön planda tutma eğilimini ifade eden bir insan davranışıdır. Bu kavram, bireyin toplumsal ilişkilerde empati, yardımseverlik ve paylaşma gibi değerlere odaklanmasını ve genel olarak

---

[10] Mustafa Kemal Yöntem- Tahsin İlhan, "Benlik Kurguları ve Otantikliğin Özgecilik Üzerindeki Yordayıcı Gücünün İncelenmesi", *Journal of Turkish Studies* 8/Volume 8 Issue 8 (01 Ocak 2013), 2291-2291.

[11] Aysun Aydın, "An Analysis Of Alturistic Behavior Practices In Terms Of Macintyre's View Of Virtue And Practice", *ETHOS* 3 (2009), 4.

[12] Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: Ege Üniv. Edebiyat Fak, 2017), 90-100.

toplumun daha geniş çıkarlarına katkıda bulunma amacını içermektedir. Özgecilik, sosyal psikoloji, etik ve davranışsal ekonomi gibi disiplinlerde geniş bir araştırma konusu olmuş ve bireyin kendi çıkarları ile toplumun çıkarları arasındaki dengeyi anlama çabasıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda, özgecilik kavramı, bireyin kişisel gelişimine ve toplumun sürdürülebilir kalkınmasına yönelik önemli bir etki potansiyeline sahiptir.

İngilizce karşılığı "altruism" olan özgecilik kavramı Latincede "başkası için" anlamında kullanılan "alteri huic" kelimesinden türetilmiştir.[13] Türk Dil Kurumu, özgecil olmayı; "kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaya çalışan kimse, diğerkâm" olarak tanımlamaktadır.[14] Psikoloji sözlüğünde özgecilik kavramı şu şekilde tanımlanmıştır: "Kendinden önce başkalarını düşünmeyi içeren, kendi yarar ve menfaati pahasına başkalarına fayda sağlamaya yönelik davranış özelliği. Kişinin kendisine potansiyel bir zarar ya da bedel getirme olasılığına karşın başkasına yarar getirecek davranışta bulunması. Bencil olmayan davranış. Gönüllülük ve şehitlik de dahil olmak üzere geniş bir davranış yelpazesini kapsar."[15]

Mateer çalışmasında özgeciliği, bireyin ödül beklentisi olmaksızın bir davranışı gerçekleştirmesi olarak tanımlamaktadır. Leeds'in araştırmasına göre ise özgecilik: Bir başkasına yararı dokunan, gönüllü olarak gerçekleştirilen ve kişinin hemen bir ödül elde etme beklentisine girmeden ortaya konulan bir davranış biçimi olarak kabul edilmektedir.[16]

Monroe tarafından ortaya konulan görüşe göre, bireyin fedakârlık yapması veya risk alması gereken durumlarda, başkalarının iyiliği için eylemlerde bulunması özgecilik olarak tanımlanmaktadır. Monroe, özgeci davranışın mutlaka bir eylemi içermesi gerektiğini vurgulamakta ve düşüncelerimizde salt iyi niyetli olmanın yeterli olmadığını belirtmektedir. Özgeci davranış belirli bir amaç içermeli ve bu davranış sonucunda diğer kişinin refahı artmalıdır. Kişinin kendi refahını artırmaya yönelik eylemi sonucunda başkasının refahının artması ise özgecilik olarak kabul edilmemektedir. Yani özgeci

---

13 Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 32.

14 *TDK*, "Özgecilik" (https://sozluk.gov.tr/kelime=özgecilik).

15 Sirel Karakaş, "Arama Sonuçları | Psikoloji Sözlüğü" (Erişim 20 Temmuz 2024).

16 Işıl Mutafçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: Yedi Tepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 2.

davranışta sonuçtan ziyade niyetler önemlidir. Özgeci davranış, bireyin kendi refahını riske atma olasılığını ifade eder. Aksi takdirde hem başkaları için iyilik yapma hem de kendi refahını artırma amacı güden eylemler genellikle kolektif eylem olarak kabul edilir.[17]

Başaran özgeciliği, bireyin hiçbir karşılık beklemeden başkalarına yardım etme ve iyilikte bulunma davranışı olarak tanımlamıştır. Ayrıca özgecilik, birey bir davranışta bulunurken bu davranışın başkalarına zararı olup olmadığını veya onları üzme olasılığını göz önünde bulundurmayı da kapsar. Özgeci birey, karşılaştığı kişi ve olaylara yönelik vicdanlı bir şekilde davranış gösterir, başkalarıyla empati içerisinde olur, onları anlama yeteneğine sahiptir ve başkalarının zararına olan eylemlerden kaçınarak başkalarının yararına olan hedeflere yönelir.[18]

Ayten, insanların maddi kazanç, yardım veya takdir gibi bir karşılık beklemeksizin başkalarına ya da hayır kuruluşlarına yardım etme davranışını özgeci (diğergam) yardım olarak nitelendirmektedir. Güngör ise özgeciliği, bencilliğin zıttı yani diğer insanların ihtiyaçlarını gözetme olarak tanımlamıştır.[19]

Ahlak felsefesinde özgecilik, bireyin tüm eylemlerinde herhangi bir kişisel çıkar veya yarar gözetmeksizin, diğer insanlara karşı iyilikseverlik, iyi niyet, hoşgörü ve yardımseverlik prensiplerini vurgulayan; bencillik ve bireycilik kavramlarına karşı duran bir ahlaki perspektif olarak tanımlanmaktadır.[20]

Ahlaki eylemin temel amacının, bireyin kendi çıkarlarından ziyade başkalarının iyiliği olduğunu savunan bir perspektif, özgecilik anlayışını ortaya koyar. Bu anlayış, bireyin, başkalarının yararına olan davranışlara odaklanarak, onlar için en iyisi olana yönelme ilkesini benimser. Bencilikle tamamen zıt bir konumda yer alan özgecilik anlayışı, bir eylemin ahlaki doğruluğunu, bu eylemi gerçekleştiren bireyin dışındaki diğer bireylere

---

17 Hilal Öztürk Küçük, *Sorumlu Tüketim Bağlamında İslami Dindarlık Algısı ve Özgecilik Düzeyinin Tüketici Davranışı Üzerine Etkisi* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 78.

18 Melahat Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki* (İstanbul: Yedi Tepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 9.

19 Recep Batu Günör, *Ahlak Felsefesinde Özgecilik* (Ankara: Atlas Kitabevi, 2019), 40-45.

20 Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000), 660.

sağladığı faydalarla ölçer. Bu perspektif, bencil düşünceye karşı çıkarak, bireyin yaşam ve eylem prensibini başkalarının iyiliğini temel alarak kabul eder.[21]

İnsanın psikolojik dünyası, benlik ve öteki kavramlarından oluşmaktadır. Özgecilik(diğerkamlık), işte bu iki unsuru birbirine bağlar. Bencillik, benmerkezcilik ve özseverlikle özdeşleşen bir kavramdır. Bencillik, bireyin sadece kendi çıkarlarına odaklanması, çevresindeki insanlarla kendi çıkarları doğrultusunda iletişim gerçekleştirmesini içerir ve ahlaki olarak insanlarla çıkara dayalı bir ilişkinin kurulması kabul edilemez. Bencilce ortaya konulan davranışlar, yardımlaşma, dayanışma ve iş birliği gibi konularda engel teşkil eder. Bencil bir birey, her şeyi kendi çıkarı için isteme eğilimindedir ve başkalarıyla paylaşmaya yanaşmaz. Özgecilik, sadece alıp verme ilişkisinden daha fazlasını ifade eder; bireyin çıkar gözetmeksizin, istekli bir şekilde elinden gelenin en iyisini yapmasıdır. Başkasına ilgi göstermek ve yardım etmek, çıkarların ötesinde bir değere sahip olduğunda gerçek anlamda özgeciliği ortaya çıkarır. Özgeci(diğerkam) olabilmek için bencil olmamak, yani sosyal ilişkilerin sağlıklı ve tutarlı olması gereklidir. Bencillik, ruhsal bir zayıflık ve kısıtlılık olarak görülürken, özgecilik ruhun güçlenmesini ve genişlemesini simgeler.[22]

"Özgecilik" terimi, "prososyal davranış" kategorisi altında yer alarak yardımda bulunma eylemiyle beraber değerlendirilmektedir. Yardımda bulunma davranışı, bireyin başkasının mutluluğunu ve iyiliğini gözetme, destekleme amacını taşıyan eylemleri içermektedir. Bir başkasına yardımda bulunurken, yardımı gerçekleştiren kişinin niyeti ve yapılan yardımın sonucunda kişisel bir çıkar elde edip etmemesi önem taşımaktadır. Öte yandan özgecilik anlayışında, niyet ve yardımın karşılıksız yapılması esaslıdır.[23]

Her yardım faaliyeti özgecilik kavramıyla tam olarak açıklanmamaktadır. Bu bağlamda, alanyazında iki ayrı özgecilik türünden bahsedilmektedir. Birey, yardım eylemini gerçekleştirirken kendi refahını gözetiyorsa, bu "benmerkezci özgecilik" olarak adlandırılırken; eğer birey, yardım eylemiyle kendi dışındaki insanların refahını ön planda tutuyorsa, buna "diğeri merkezli özgecilik" denilmektedir. Ancak temelde, özgecilik

---

21 Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki*, 10.
22 Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, 244.
23 Haluk Yavuzer vd., "Öğretmen Özgeciliği Ölçeği: Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 6/3 (2006), 947-972.

davranışının sergilendiği durumda bireyin kişisel çıkar beklentisi bulunmamalıdır. Bu nedenle, diğeri merkezli özgecilik, özgeciliğin gerçek anlamını temsil eder.[24]

1.2.Özgeciliğin Tarihsel Gelişimi

Özgecilik kavramının bilimsel açıdan ele alınması veya incelenmesi daha yakın zamanlara denk gelirken, bu tür davranışlar farklı ifadelerle kutsal metinlerde yer bulmuştur. Kutsal metinlerde veya toplumsal yaşamda, özgeciliğe karşılık gelen kavramlar arasında îsâr, yardımlaşma, fedakârlık, iyilikte bulunma, hasbilik, diğerkâmlık, erdemli davranış kavramları yer almaktadır.[25]

İlahi dinlerden Hıristiyanlık kutsal metinlerinde insanların olumlu sosyal davranışlarda bulunmaları ve dolayısıyla özgeci davranmaları emredilmektedir. Matta 38: "Göze göz, dişe diş denildiğini duymuştunuz, 39: fakat ben size kötü bir insana mukavemet etmeyin diyorum. Ancak her kim ki sizin sağ suratınıza vurursa, siz diğer yüzünüzü de dönün, 40: eğer biri size dava açarsa ve sizin kazağınızı alırsa, siz ona montunuzu da verin, 41: her kim ki sizi bir mil gitmeye zorlarsa, siz onunla iki mil gidin, 42: sizden isteyene verin ve sizden ödünç almak isteyene surat çevirmeyin, 43: komşunuzu sevin, düşmanınızdan nefret edildiğini duymuşunuzdur, 44: fakat ben size diyorum ki düşmanlarınızı sevin, size beddua edeni koruyun, nefret edene siz iyilik ediniz. Size zulmedene ve sizi haince kullanana siz dua edin."[26] Vahye dayalı (ehli kitap) bir din olan Yahudilikte ahlak önemli bir yer tutar. Yahudiliğin on emri ve kutsal metinlerde geçen altı yüz on üç kural bunu ortaya koymaktadır. Yahudilikte, ihtiyaç sahibi insanların ihtiyaçlarını giderme en temel sorumluluklardandır.[27] Kur'an-ı Kerimde de pek çok ayet yardımlaşmayı, cömertliği, beraberliği, sadaka ve zekât vermeyi, başkalarının sıkıntılarını kendi çıkarlarından önce tutmaları emredilmiştir (Bakara suresi 2/264, Ali İmran suresi 3/92, Tevbe suresi 9/71, Münafikun suresi 63/10).

---

[24] Necla Acun Kapıkıran, "Ahlaki Davranış Ve Topluma Yararlı Davranışlar: Sanat Eğitimi Fark Yaratır Mı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 5/2 (2008), 1-14.

[25] Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 33.

[26] Sırrı Akbaba, *Grupla Psikolojik Danışmanın Sosyal Psikolojik Bir Kuram Olan Özgecilik Üzerindeki Etkisi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1994), 23.

[27] Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 43.

Özgecilik ilk başlarda din ve felsefenin araştırma alanları arasında bulunurken, psikolojinin bilimsel bir disiplin olarak gelişmesiyle, psikoloji sahasındaki teorisyenler ve araştırmacılar tarafından da incelenmeye başlanmıştır.[28] Başkalarına yönelik bencil olmayan davranış şeklinde ifade edilen özgecilik kavramının insan davranışları üzerindeki etkisi sorgulanmış ve farklı şekillerde ele alınmıştır. Machiavelli bu durumu açıklarken, başkalarına yapılan yardımın bencil motivasyonla yapıldığını savunmuş; bu görüşe zıt olarak Rousseau ise yardım davranışının bencil motivasyona dayanmadığını savunmuştur. Kant, özgeciliğin temel motivasyon gücü olduğunu söylemiştir. Özgeciliği bencilliğin zıttı olarak kullanan ilk sosyal bilimci Comte olmuştur.[29] Günümüzde özgeci davranışların açıklanması hususundaki tartışmaların çözümüne yönelik olarak, psikoloji, felsefe, sosyoloji, teoloji, sosyo-biyoloji, pedagoji ve antropoloji gibi alanlarda yoğun bir şekilde araştırmalara yer verilmektedir.[30]

Batı ahlak felsefesinde David Hume, Jeremy Bentham, John Stuart Mill, Henri Spencer, William James gibi faydacı filozoflar, insanın doğasında bencil duyguların baskın olduğunu ve toplumsal gelişme oldukça bu duyguların karmaşık bir dönüşüm süreci sonucunda özgeci duygulara evrildiğini savunmuşlardır. Birçok ahlak felsefecisi, insanların aslında bencil olduklarını ve kendi çıkarlarıyla ilgisiz bir davranışta bulunmayacaklarını ileri sürmüşlerdir. Bu görüşü savunanlar, psikolojik bencillik tezini benimsemişlerdir. Bu teze göre, insanlar kendilerini diğer insanlardan daha fazla düşünürler ve özgeci davranış sergiliyor gibi görünseler de bu görüntünün aldatıcı olduğunu iddia ederler. İnsanların kendi çıkarlarını nadiren feda edecekleri gerçek anlamda özgeci davranışların oldukça istisnai olduğu öne sürülmüştür. Auguste Comte, tam tersine, insan doğasında özgeci duyguların temel olduğunu savunmuştur. [31]

Özgecilik kavramını Auguste Comte, 19. yüzyılda tanımlarken, bireyin başkaları için yaşamaya yönelik eğilim ve arzuları ifadesini kullanmıştır. Comte'un sosyal bilimlere

---

[28] Yöntem- İlhan, "Benlik Kurguları ve Otantikliğin Özgecilik Üzerindeki Yordayıcı Gücünün İncelenmesi", 10.

[29] Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 74.

[30] Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*, 6.

[31] İlke Harputlu, *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 25-26.

katkısı açısından öne çıkan unsur, özgecilik kavramını tanımlamasının yanında dini önermelerden bağımsız bir kavramın geliştirilmesinde de temel bir role sahip olmasıdır.[32]

Comte'a göre, 1789 Fransız İhtilali'nin ardından ortaya çıkan bencillik ve bireyselcilik anlayışı sosyal hayatta çeşitli sorunlara neden olmuştur. Bu sorunların üstesinden gelmek ve sosyal hayatı yeniden şekillendirmek için yeni bir düzen gereklidir. Ortaya çıkan bu sosyal düzenin temel amacı ise başkaları için yaşamayı esas almak olmalıdır. Comte'un özgecilik anlayışı da bu temel amacı yansıtmaktadır.[33] Comte, arzuladığı toplumsal yapıyı oluşturmak adına özgeciliğin ahlaki boyutunun da önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Özgeciliğin toplum içerisinde eğitim yoluyla kökleşeceğine inanmış ve bu sürecin ilk adımının ailede atılması gerektiğini belirtmiştir. Öte yandan, özgecilik anlayışını desteklerken, insanın karakterinde egoist yapının bulunduğunu iddia eden Hristiyan düşüncesini eleştirerek modern toplumların sahip olduğu egoist bakış açısının ötesinde özgeci bir yaşam biçiminin benimseneceğini iddia etmiştir.[34]

Özgeciliğin sosyal psikoloji alanında ilgi odağı haline gelmesi 1964 yılında New York'ta yaşanan trajik bir olayla önemli bir şekilde ortaya çıkmıştır. "Kitty Genovese" isimli bir kadın otuz sekiz kişinin şahit olmasına rağmen kimsenin yardımda bulunmaması sonucu vahşice katledilmiştir. Bu durum bilim insanlarını büyük ölçüde şaşkınlığa uğratmıştır. Bu korkunç olayın yaşanmasından sonra, yardım etme ve özgecilik davranışı sosyal psikolojinin kapsamına girmiştir.[35] Günümüzde de özgecilik kavramı üzerine araştırmalar devam etmektedir.

1.3. Özgecilikle İlgili Kavramsal Tartışmalar

Farklı durumlarda bireyler çevrelerindeki diğer bireylere yardım etme eğiliminde bulunmaktadır. Ancak, özgecilik kavramı yardım etme davranışlarının genelini içerse de tüm yardım eylemleri özgecilik terimiyle tanımlanmamaktadır. Bu ayrımın temel sebebi,

---

[32] Engin Karadağ- Işıl Mutafçılar, "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme", *Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (2009), 41-69.

[33] Figen Kasapoğlu- Sevgi Tekin, *İyilik Hali Ve Özgecilik* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017), 57.

[34] Günör, *Ahlak Felsefesinde Özgecilik*, 30-36.

[35] Jonathon Freedam vd., "Özgecilik ve Olumlu Sosyal Davranış", çev. Ali Dönmez, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 20/1 (27 Ağustos 2019), 117-142.

yardım edilen kişiye doğrudan fayda sağlama motivasyonunun altında yatan önemin vurgulanmasıdır.[36]

Filozof ve sosyal psikologlar yardımlaşma davranışının altında yatan motivasyondan hareketle yardımlaşmayı "özgeci (diğergam)" ve "bencil" yardım etme şeklinde ikiye ayırmışlardır. Özgeci yardım etme davranışı herhangi bir beklenti olmadan iyilik olsun diye yapılan yardımdır. Bencil yardım etme davranışında ise, yapılan yardım sonrasında kendileri için bir menfaat beklentisi yer almaktadır.[37]

Morrison ve Severino'ya göre, özgecilik kavramı maneviyatın bir yönünü oluşturur; bu durum bilinç düzeyinde ve bireyin benliğinde meydana gelen psikolojik değişimlerde kendini gösterir ve insanları "hepimiz insanlığın bir parçasıyız" tarzında bir anlam oluşturmaya yöneltir. Ancak bu perspektife göre özgecilik, sadece diğer bireyleri sevme ile sınırlı değildir; aynı zamanda başkaları için en iyi olanın kendi için de iyi olduğu düşüncesini içerir. Bu bağlamda, özgecilik tutumuna sahip bireyler, bireyler arasındaki davranışların karşılıklı etkileşim içinde olduğuna inanır ve başkalarının yararına olan eylemler gerçekleştirir. Öte yandan egoist eğilimlere sahip bireyler, kendileri ile diğerleri arasında bir ayrım yaparak, kendi davranışlarının başkalarını etkilemeyeceğini düşünme eğilimindedir.[38]

Freedman ve arkadaşları, başkalarına karşı kendi çıkarını gözeterek bağışta bulunma, gösteriş için para yardımı yapma gibi davranışları yardım etme davranışı olarak değerlendirse de gerçek anlamda özgeci davranış olarak almamıştır. Gerçek manada özgeci davranışı tanımlarken, kendi çıkarını gözetmeksizin başkasına yardım etmek şeklinde tanımlamıştır.[39] Kişinin kendi çıkarını ön planda tutarak yaptığı yardımlar olumlu sosyal davranış olarak kabul edilse de özgecilik olarak düşünülmemiştir.

Oliner, bu farklı tanımları ve "özgecilik evrelerini" iki ana kategori altında sınıflandırmaktadır:

a. Kahramanca özgeci davranış;

---

36 Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*, 8.

37 Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 38-39.

38 Nancy Morrison- Sally Severino, "Altruism: Toward a Psychobiospiritual Conceptualization", *Zygon*® 42 (27 Şubat 2007), 25-40.

39 Freedam vd., "Özgecilik ve Olumlu Sosyal Davranış", 118.

1. Sadece yardım amacıyla harekete geçilir.
2. Büyük fedakârlık veya yüksek risk içeren bir eylemdir.
3. Maddi ödül beklentisi olmaksızın gerçekleştirilir.
4. Gönüllü bir şekilde gerçekleştirilir.

    b. Geleneksel özgeci davranış ise; "bireyin büyük bir risk veya fedakârlık içermeyen davranışlarıdır.[40]

Batson ve arkadaşları özgeciliği, başkası yararına yapılan davranışların motivasyon kaynağı olarak değerlendirmiştir. Bar-Tal ise özgeciliği, başkasının yararını gözeten davranışlar şeklinde tanımlamıştır. Bir davranışın özgeci nitelik taşıması için, bu davranışın bir başka bireyin lehine olması, isteyerek ve gönüllü bir şekilde gerçekleştirilmesi, bilinçli bir şekilde icra edilmesi, bireyin içselliğinden kaynaklanan yardım almadan sağladığı bir faydaya işaret etmesi ve herhangi bir dışsal ödül beklentisi olmaksızın gerçekleştirilmesi gerekmektedir.[41] Bu tanımlamalardan hareketle herhangi bir çıkar gözetmeksizin, gönüllü olarak başkasına yardım etmeyi özgecilik olarak tanımlamak mümkün görünmektedir.

Birey bazı durumlarda dışsal ödüllerin yokluğunda dahi, başkalarına yardım etme eylemi aracılığıyla yarar sağlayabilmektedir. Örneğin, yardıma muhtaç bir kişi gördüğünde, bu durumdan kaynaklanan rahatsızlık duygusuyla başa çıkmak amacıyla yardım davranışını benimseyebilir. Bunun yanı sıra, yardımcı olma amacı gütmeksizin, suçluluk veya utanç gibi olumsuz duygulardan kaçınmak veya nazik ve sevecen bir kimlik benimsemenin getirdiği olumlu duygusal deneyimlerden fayda elde etmek amacıyla da yardım edebilir.[42]

Bazı yaklaşımlar, her türlü yardım eylemini özgeci olarak nitelendiren görüşleri içerirken aynı zamanda özgeciliği samimi duygularla çıkarsız ve beklentisiz özellikleriyle diğer yardım davranışlarından ayıran görüşler de bulunmaktadır.[43] Yapılan araştırmalarda

---

[40] Mutafçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi Ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*, 9.

[41] Jane Allyn Piliavin- Hong-Wen Charng, "Altruism: A Review of Recent Theory and Research", *Annual Review of Sociology* 16/1 (1990), 27-65.

[42] C. Daniel Batson- Laura L. Shaw, "Evidence for Altruism: Toward a Pluralism of Prosocial Motives", *Psychological Inquiry* 2/2 (1991), 107-122.

[43] Cemrenur Topuz, *Üniversite Öğrencilerinde Özgeciliğin Öznel İyi Oluş ve Psikolojik İyi Oluş İle İlişkisinin İncelenmesi* (Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 10.

özgeciliği tanımlarken öncelikle özgeciliğin altında yatan temel güdünün kendi çıkarını bir tarafa bırakıp yardım yapılan kişinin iyiliğine odaklanıldığı görülmektedir.

Markus ve Kitayama bencillik ve özgecilik kavramlarının benzer anlamlarını içeren "ilişkili benlik" ve "ayrışık benlik" terimlerini ortaya koymuşlardır. Ayrışık benlik kavramı altında, bireyin özsaygısı, kendi içgüdülerine olan güveni ve bireysel karar alma yeteneği öne çıkmaktadır. Öte yandan, ilişkili benlik yapısı altında insanlar arasındaki bağlılığın önem taşıdığı vurgusu yapılır. Bu benlik türünde, özgecilik davranışı daha gelişmiştir ve bireylerin uyum içinde ilişkilere entegre olduğu, ilişkilerin bir parçası olması ve bu ilişkili benlikler içinde özsaygı ve değerin öne çıktığı belirtilir.[44]

Kağıtçıbaşı'nın kültürün sosyal psikolojik süreçler üzerindeki etkisine dair çalışmaları, kültürü sosyal psikoloji bağlamında iki ana kategori altında incelemektedir: Bireyci ve toplulukçu kültürler. Bireyci kültürlerde, bireyler arasındaki ilişkiler genellikle gevşektir ve her birey kendi veya çekirdek ailesinin ihtiyaçlarına odaklanma eğilimindedir. Bu bağlamda, bencil davranışlar, bağımsızlık ve özerklik ön plana çıkar; bireysel amaçlar grup hedeflerinin önüne geçebilir. Buna karşılık, toplulukçu kültürlerde, grubun değerleri ve hedefleri kişisel çıkarların önünde gelir ve öne çıkar. Dolayısıyla, özgecilik toplulukçu kültürlerde daha belirgin bir şekilde kendini gösterir, çünkü bireylerin grup hedeflerine yönelik davranışları, kişisel çıkarların önüne geçer. Bu durum, toplulukçu kültürlerin bireylerde özgecilik eğilimlerini artırdığını ve grup içi dayanışmayı güçlendirdiğini göstermektedir.[45]

1.4. Prososyal (Olumlu Sosyal) Davranış Ekseninde Özgecilik

1960'lı yıllarda psikologlar, insanların başkalarına yönelik davranış biçimleri üzerine yaptıkları araştırmalar sonucunda, yardım etme davranışını içine alan bir kavram bulmakta zorlanmışlardır. Bu ihtiyacı karşılayacak, anti-sosyal eylemlere karşı bir davranışı ifade eden "prososyal" (olumlu sosyal davranış) terimini kullanmayı tercih

---

[44] Gürsen Topses, "Elseverlik (altruism) Ve Benseverlik (egoizm) Ölçeğiyle İlgili Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması", *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (ijtase)* 1/2 (2012),63.

[45] Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Benlik, Aile Ve İnsan Gelişimi Kültürel Psikoloji* (Koç Üniversitesi Yayınları, 2010), 138-147.

etmişlerdir.[46] Psikoloji disiplini başlangıçta olumsuz sosyal davranışlar üzerine yoğunlaşmışken, 1970'lerden itibaren barış hareketlerinin yeniden önem kazanması, hümanizmin etkisinin artışı ve topluluk tabanlı organizasyonlara olan gerekliliğin artması gibi birçok faktör nedeniyle olumlu sosyal davranışlara odaklanma eğilimi göstermiştir. Prososyal davranış empati, özgecilik, iyilikseverlik, yardımseverlik, seyirci müdahalesi, dostluk, bağışta bulunma ve paylaşma gibi toplumun iyiliğine katkı sağlayan çeşitli davranışları içermektedir.[47]

Psikolojinin alt dalı olan sosyal psikoloji, bireyin davranışlarını, duygularını ve düşüncelerinin bir başkası tarafından ne şekilde etkilendiğini inceleyen bir disiplindir. Bu nedenle, sosyal psikoloji, bireyin diğerlerine yönelik ortaya koyduğu saldırgan davranışları incelemesinin yanında insanın olumlu davranışlarını da (pro-sosyal davranış) ele almaktadır. Bu yaklaşım, özgecilik (diğerkâmlık) kavramına yer vererek, bireyin başkalarına yönelik yardımsever ve olumlu davranışlarını anlamayı amaçlamaktadır. Psikolojinin alt disiplinleri arasında yer alan din psikolojisi de özgecilik için geniş bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda, din psikolojisi, bireyin yüce bir varlığa inanıp inanmama tercihinin birey üzerindeki etkilerini araştıran bir bilim dalıdır. Bireyin diğer insanlara yardım etme ve onları kendi çıkarlarından önce tutması, sıklıkla dini bir temele sahip olabilir. Bu sebeple, din psikolojisi çalışmalarında pro-sosyal ve özgeci davranışlar sıkça incelenmektedir.[48]

Carlo ve Randall tarafından yapılan çalışmada, dört farklı türde olumlu sosyal davranış tanımlanmıştır: Özgeci (altruistic), İtaatkâr (compliant), Duygusal (emotional) ve Kamusal (public). Özgeci sosyal davranış, içselleştirilmiş normlar ve temel değerlerle uyumlu olarak başkalarına yardım etme eğiliminin yanı sıra sempati duygusundan kaynaklanan ve başkalarının ihtiyaçlarına ve refahına duyulan ilgiyle şekillenen istekli yardımları içermektedir. İtaatkâr sosyal davranış, sözlü olsun ya da olmasın bir ricanın karşılığında ortaya çıkan yardım davranışını ifade ederken, duygusal sosyal davranış duygusal uyaranların etkisi altında yardımda bulunma eğilimini tanımlamaktadır.

---

[46] Durmuş Ümmet, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları Ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012), 22-24.

[47] Sırrı Akbaba, *Grupla Psikolojik Danışmanın Sosyal Psikolojik Bir Kuram Olan Özgecilik Üzerindeki Etkisi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1994), 15.

[48] Sevde Düzgüner, "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı ve Konumu", *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 351-373.

Kamusal sosyal davranış ise çevresindekilere saygılı olma, kabul görme veya değer görme gibi toplumsal etkileşim güdüleriyle şekillenen yardım eylemlerini içermektedir.[49]

Olumlu sosyal davranışlar özgeciliği içermekle birlikte, yalnızca bir kısmını oluşturur. Özgeci davranışta kilit husus, karşılıksız ve beklenti içermeksizin başkasına yardım etmektir. Bireyin kendi vicdanını rahatlatmak, övgü veya takdir toplamak, bir beklenti içinde hareket ettiği durumlar, özgeci davranış olarak değerlendirilmese de genellikle olumlu sosyal davranışlar olarak kabul edilmektedir.[50]

Yardım etme davranışı ve özgecilik kavramları arasında anlam bakımından yakın bir ilişkinin olmasına rağmen, yardım davranışında bulunan bireyin niyeti ve yardımının sonucu açısından farklılık gösterir. Yardım kavramı, yardım eden kişinin niyeti ve sonucundan kaynaklanan kazanç veya kayıpları kapsamazken, özgeci davranışın tanımlanmasında bu faktörler önemlidir. Bazı teorisyenlere göre özgecilik, davranışın sonucunda dışsal ödüller elde etmeksizin başka birine yardım etme durumunu ifade eder.[51]

Özgecilik, olumlu sosyal davranışlar içinde önemli bir kavram olarak öne çıkmakta ve bu kavram, bireyin karşılıksız ve beklenti içermeyen bir şekilde başkalarına yardım etme eğilimini ifade etmektedir. Özgecilik, kişinin kendi çıkarlarından veya ödüllerden bağımsız olarak, başkalarının ihtiyaçlarına ve refahına duyarlılık gösterme ve bu ihtiyaçları karşılamak için eyleme geçme yeteneğini yansıtır. Olumlu sosyal davranışlar, toplumsal ve insani ilişkilerdeki olumlu etkileşimleri ifade eder. Özgecilik, bu çerçevede özünde toplumun iyiliğine katkıda bulunma amacını taşıyan bir davranış biçimidir. Birey, özgeci davranışla bencil olmadan, başkalarının yaşamlarını desteklemeye yönelir. Bu tür davranışlar, empati, yardımseverlik, bağış yapma, gönüllü çalışmalar ve diğer benzer eylemler şeklinde kendini gösterebilir. Özgeciliğin özünde, bireyin duygusal bir bağlılıkla başkalarının gereksinimlerine duyarlılık gösterme ve bu gereksinimleri karşılama isteği

[49] Asiye Kumru vd., "Olumlu Sosyal Davranışların İlişkisel, Kültürel, Bilişsel ve Duyuşsal Değişkenlerle İlişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, (2004), 110.

[50] Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 35.

[51] Akbaba, *Grupla Psikolojik Danışmanın Sosyal Psikolojik Bir Kuram Olan Özgecilik Üzerindeki Etkisi*, 16-18.

yatar. Bu durum, özgecilik kavramını olumlu sosyal davranışlar içinde vurgulanan bir değer olarak öne çıkarır.

1.5.Toplumsal Değerler Temelinde Özgecilik

Toplum düzenini sağlayan normlar, insanların bir arada yaşama gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu kurallar, toplumun bütünü için hayati bir öneme sahiptir ve bazen tam anlamıyla anlaşılması da toplumun devamlılığı için elzemdir. Aynı şekilde, din gibi unsurlar da toplum hayatındaki kuralları kutsallaştırarak bireyler arasındaki bağları güçlendirir. Doğal etkilerin yanı sıra, sosyal hayat ve topluluk yaşamından doğan yasalar ve kurallar da hayatımızı şekillendiren etkenler arasında yer alır. Topluluk içindeki ilişkilerimiz, toplumun işleyişini ve düzenini oluşturan kurallarla etkileşim içerisindedir ve bu kurallar, sosyal bütünlüğümüzü sağlamak adına önemli bir rol oynar.[52]

Toplumsal normlar ve değerler, insanlık tarihi boyunca toplumların temel yapı taşları olmuş ve bireylerin bir arada huzur içinde yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlayan önemli unsurlar olarak belirginleşmiştir. Bu normlar ve değerler, toplumsal düzeni ve ilişkileri düzenleyerek, toplulukların dayanışma içinde bir arada yaşamasına katkı sağlamıştır. Ancak günümüzde ekonomi ve teknolojideki hızlı değişim ve gelişmeler, modernleşme süreciyle birleşerek toplumların yapısında önemli dönüşümlere neden olmaktadır. Modernleşme, geleneksel yapıları aşındırmakta ve yeni toplumsal dinamiklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Geleneksel normlar ve değerlerin değişimi, temel alışkanlıkların, toplumsal değerlerin ve kültürlerin dönüşümüyle sonuçlanmaktadır. Bu değişimler, bireylerin yaşam tarzlarından, sosyal ilişkilerine ve toplumsal rollere kadar pek çok alanı etkilemektedir.[53]

Modernizm ideolojisi, bireylerin kendi çıkarları ve başarılarına odaklanmasını teşvik eden bir yaklaşım olarak toplumsal değişimlere neden olmuştur. Bu durum, insanlar arasındaki ilişkileri dayanışma ve yardımlaşma temelli olmaktan ziyade rekabetçi ve bireyci bir yapıya yönlendirmiştir. Bireyler, kendi çıkarlarını öncelikli tutarak diğer

---

[52] Alfred Adler- Ayda Yörükan, *İnsan Tabiatını Tanıma* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 24-26.

[53] Ayşegül Elif Karagülle- Berk Çaycı, "Ağ Toplumunda Sosyalleşme Ve Yabancılaşma", *Turkish Online Journal of Design Art and Communication* 4/1 (2014), 1-9.

insanların ihtiyaçlarına göz ardı edebilme eğilimi gösterir hale gelmiştir. Bu nedenle, fedakârlık ve empati gibi toplumsal değerlerin azaldığı gözlenmektedir.[54]

Günümüzde insanlar dindar olsun ya da olmasın dünyevi hedeflere ve maddi hedefler peşinde koşmaya yönelmekte, maddi ve bencil çıkarlar daha fazla ön planda yer alabilmektedir. Bu durum, insanların kendini ve bireysel isteklerini her şeyin üstünde tutma eğilimini artırmaktadır. Bu koşullar altında, sorumluluk, adalet, doğruluk, yardımseverlik gibi prososyal değerlerin sorgulanır hale geldiği söylenebilir. Toplumda bireylerin kendi çıkarlarını öncelikli tutmaları, diğer insanların ihtiyaçlarını ve toplumun refahını ikinci plana atabilmektedir. Bu durum, toplumsal dayanışmayı ve sosyal adaleti zayıflatmaktadır.[55]

Sağlam bir sosyal düzenin oluşturulmasında, toplumu bir araya getiren bireylerin özgeci davranışlar sergilemeleri etkili bir faktördür. Özgecilik arzusu, sadece maddi yardımları değil, aynı zamanda sempati ve insan sevgisi gibi çeşitli duyguları da içerir. İnsanlığın ahlaki ve kültürel gelişimi, özverili bireylerin varlığı sayesinde mümkün olmuştur. Özgeci davranış biçimi, yarar ummaksızın bir bireyin başkasına yardım etmesini ifade eder ve mal, can ve namus güvenliğini sağlar. Birey, kendi malını, namusunu ve canını önemli görüp korumaya yönelik gerekli özeni gösteriyorsa, aynı özeni diğer bireylerin güvenliği için de göstermelidir. Özgecilik aynı zamanda bireyin, bağlı olduğu toplumda üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesini içerir. İzole bir şekilde yaşamak, insanın doğasına aykırıdır; bu nedenle bireyin toplum içinde yaşaması, temel bir ihtiyaçtır. Bireyin özgeci davranış sergilemesi, bulunduğu toplumun yararı için sorumluluklarını yerine getirmesini ifade eder. Toplumun sorunsuz işleyişindeki herhangi bir aksaklık, bireyin kendisine de etki edecek ve çeşitli rahatsızlıklara neden olacaktır. Birey, bu olumsuzluklardan etkilenmemek için özgeci davranış sergilemek durumundadır.[56]

Tüm toplumlarda önemli bir yere sahip olan Olumlu sosyal davranışlar (prosocial behavior), bireyin sosyalleşme sürecinin temel bir bileşenidir. Dolayısıyla bunun gibi olumlu davranışları inceleme alanına dahil etmek birey ve toplum açısından olumlu

---

[54] Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009), 15-18.

[55] Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 15-16.

[56] Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, 247-250.

sonuçlar doğuracaktır. Olumlu sosyal davranışlar, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlılık göstermek, yardımseverlik, paylaşma, empati ve dayanışma gibi değerleri içerir. Bu tür davranışlar, toplum içindeki ilişkilerin güçlenmesine ve toplumun refahının artmasına katkıda bulunur.[57] Özgecilik tutumu, prososyal bir değer olarak kabul edilen ve uzun yıllar boyunca birçok araştırmanın odak noktasını oluşturan bir konudur.

1.6. Özgecilik ile İlgili Temel Kuramlar

İnsanın olumlu sosyal davranış sergilemedeki potansiyelleri ve bu potansiyeli geliştirmedeki faktörleri belirleme açısından konuya dair kuramların incelenmesi önemlidir. Bu davranışın altında yatan güdünün özgeci mi yoksa bencil bir duyguya mı dayandığı, kime, hangi zamanda ve ne şekilde motivasyon sağladığı, hangi evrelerden geçtiği gibi sorulara psikoloji ve sosyal psikolojideki kuramlar cevap vermektedir.[58] Bu başlık altında özgecilik ile ilgili kuramlar incelenecektir.

1.6.1. Psikanalitik Kuram

Psikoloji alanındaki önemli yaklaşımlardan biri olan psikanaliz, Sigmund Freud tarafından kurulmuştur ve bu yaklaşım, bilinçdışı zihinsel süreçler ve bireyin kişilik yapısı hakkındaki görüşleri kapsar.[59]

Sigmund Freud'un öne sürdüğü görüşlere göre, bir bireyin algılanan "tüm kişiliği", id, ego ve süperego şeklinde üç bölüme ayrılmıştır. Zihinsel açıdan sağlıklı bir bireyde, bu üç sistem birleşik ve uyumlu bir organizasyon içerisinde bulunur. Bu sistemler birlikte çalışarak, bireyin çevresiyle etkili ve tatmin edici bir şekilde etkileşimde bulunmasını sağlar. Bu işlevlerin temel amacı, bireyin temel ihtiyaçlarının ve arzularının karşılanmasını sağlamaktır. Buna karşılık, bu üç sistemin birbiriyle uyumsuz ve çelişkili bir şekilde çalıştığı durumlarda, bireyin denge eksikliği yaşama olasılığı artar.[60]

En temel ve ilkel zihinsel bölüm olan id, kişiliğin cinsel ve saldırgan yönlerini temsil eder ve doğuştan itibaren haz ilkesine göre işler. Süperego ise sosyal normlar, değerler ve

---

57 Kumru vd., "Olumlu Sosyal Davranışların İlişkisel, Kültürel, Bilişsel ve Duyuşsal Değişkenlerle İlişkisi", 110.

58 Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 40.

59 Banu Yazgan İnanç- Esef Ercüment Yerlikaya, *Kişilik kuramları* (Ankara: Pegem Akademi, 2009), 11.

60 Calivin S. Hall, *Freudyen Psikolojiye Giriş*, çev. Ersan Devrim (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010), 29.

idealler gibi toplumsal öğretilerden meydana gelir, bizi yetiştirme ve eğitim yoluyla şekillendirir. İd, iç arzularıyla uyumlu bir yaşam sürebilmek adına bilinçdışı bir baskı oluştururken, süperego da çevremizdeki kişilerin isteklerini tam anlamıyla yerine getirmemiz için bilinçsiz bir baskı yaratır. Ego ise gerçeklik ilkesine dayanarak, kendi içsel arzularımızla diğer kişilerin istekleri arasında sağlıklı bir denge kurmaya çalışır.[61]

Psikanalitik kurama göre, bireyin davranışları, ego, id ve süperego sistemlerinin etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Freud'a göre ahlak ve kişilik gelişimi de bu üç sistemin birbirleriyle olan ilişkilerinin dengesine bağlıdır. Anksiyete durumları ortaya çıktığında, ego mevcut düzeni koruma ve dış dünya ile dengeyi sürdürme amacıyla çaba gösterir.[62]

Ego, dengeyi sürdürme ve bireyin bütünlüğünü koruma amacıyla savunma mekanizmalarına başvurarak bu hedefleri gerçekleştirmeye çalışır. Freud, kuramının ilk aşamalarında baskı mekanizmasını egonun tek savunma aracı olarak görmüş olsa da zamanla anksiyete durumlarında ego tarafından bir dizi savunma mekanizmasının kullanıldığını fark etmiştir.[63]

Egonun geliştirdiği çeşitli savunma mekanizmaları, sadece anksiyete oluşumunu önlemekle kalmaz, aynı zamanda bireyin çevresine uyum sağlamasına da katkıda bulunur. Bu mekanizmalardan biri olan özgecilik, kişinin içgüdüsel ihtiyaçlarını başkalarına yardım ederek karşılamakta ve bireylerin karşılaştıkları sorunları çözüme kavuşturma şeklinde tanımlanmaktadır. Kurama göre, gerçek özgecilikte birey, başka bir kişiye yardım ederken aynı zamanda kendi içgüdüsel tatminini de sağlar.[64]

Psikanalitik perspektife göre, kişilik gelişim seyrinde baskın olan bencilce duygular baskılanmaktadır. Bu süreçte özgecilik (diğerkâmlık), bağışlayıcı olma, dürüstlük değerleri kazanılmaktadır; fakat birey bütünüyle de diğerkâm davranışlar sergileyemez. Bunun nedeni Freud'a göre insanın yardım davranışında bulunurken kendisine yönelik fayda ve zararı düşünmesidir. Yani bencilce güdülerle yardım eder.[65] Ayrıca, özgeci

---

61 Gül, *Otantiklik Ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*, 14.
62 Fikret Karahan- Mehmet E. Sardoğan, *Psikolojik Danışma Ve Psikoterapide Kuramlar* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), 21-23.
63 Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis Yayınları, 2002), 69.
64 İsmail Ersevim, *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri* (İstanbul: Assos Yayınları, 2002), 210-216.
65 Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 43.

davranışların sonucunda bireylerin yine kendi çıkarlarına yönelik olumlu sonuçlar elde ederek mutluluk yaşamaları da muhtemeldir.[66]

1.6.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı davranışçı yaklaşımların, deneysel yöntemlerle insan davranışlarını eksiksiz bir biçimde açıklayamamasından kaynaklanarak gelişmiş bir yaklaşımdır. Sosyal öğrenme teorisini benimseyen akademisyenler, bireylerin öğrenme süreçlerini anlamaya ve açıklamaya yönelik çabalar içinde bulunmuşlardır.[67]

Bu yaklaşım, bireyin gelişiminde çevrenin belirgin bir etkisinin olduğunu vurgular ve temel ilkesi, "insanın çevresinin ürünü olduğu için, çevre değiştikçe insanın da değişeceği" anlayışına dayanır. Bu perspektife göre, birey davranışlarını şekillendirirken çevresindeki insanlar etkili olmaktadır. Bandura, sosyalleşme sürecinde öğrenilen davranışları "sosyal öğrenme" olarak adlandırır. Sosyal öğrenme, diğerlerinin davranışlarını ve bu davranışların sonuçlarını kasıtlı veya kasıtsız şekilde gözlemlemek yoluyla gerçekleşir. Sosyal öğrenme teorisyenleri, toplumsal değerlerin ve ahlaki normların da gözlemleme, rol model alma, taklit etme şeklinde öğrenilerek kazanıldığını düşünmektedir.[68]

Sosyal öğrenme kuramında insan çevresi ve diğer insanlarla etkileşim halindedir. Bireyin davranışlarının çevreyi etkileyip değiştirmesi gibi çevre de bireyin davranışlarını etkilemekte ve şekillendirmektedir. Bu kurama göre olumlu sosyal davranış olarak kabul edilen özgecilik davranışının öğrenme yoluyla kazanıldığı kabul edilmektedir. İnsanın olumlu ve olumsuz davranışlarının uyaranı olarak fiziki çevre sorumlu tutulmuştur. Yani insanların özgeci olup olmaması sahip oldukları farklı öğrenim ortamlarından kaynaklanmaktadır. Özgecilik davranışı "pekiştirme" ve "model alma" ile kazanılmaktadır ve özgeciliğin kazanılmasında maddi pekiştireçlerden ziyade sosyal

---

66 İlke Harputlu, *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 26.

67 Mustafa BAYRAKCI, "Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14 (2007), 198-210.

68 Kurtman Ersanlı, *Davranışlarımız, Gelişim ve Öğrenme* (Samsun: Eser Ofset Matbaacılık, 2005), 297-299.

pekiştiricilerin daha etkili olduğu kabul edilmiştir. Buna göre özgecilik doğuştan gelmeyip sonradan öğrenilen bir davranıştır.[69]

Aile çocukların eğitiminin başladığı yerdir. Anne-babanın sahip olduğu olumlu sosyal davranışları tecrübe ederek yetişen çocuklar, bu davranışları öğrenmekte ve hayatlarına yansıtmaktadır. Zaman içinde, çocuk aile dışı sosyal çevre ve okul ortamında da başka olumlu sosyal davranışlarla karşılaşacak ve bu davranış örnekleriyle öğrendiği bilgileri güçlendirecektir. Bu şekilde öğrenilen davranışları ilerleyen dönemlerde uygulamaya koyma yetisi gelişecektir. Kendi içinde zor bir durumla karşılaştığında yardım edilmiş ve bu yardım sonucunda mutlu olmuş bir birey, benzer bir durumda bulunan bir başkasına yardım ederek kendi deneyimini pratiğe dönüştürebilir.[70]

1.6.3. Ahlak Gelişim Kuramı

Özgecilik, bireyin kişisel çıkarlarının ötesine geçerek başkalarının iyiliğini ve refahını düşünmesi ve onlara yardım etme eylemlerinde bulunması olarak tanımlamıştır. Bu tanım, özgeciliği ahlak gelişiminin ileri bir aşaması olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirme, özgeciliğin prososyal davranışların en üst seviyesi olduğu fikriyle paralellik göstermektedir. Bu nedenle, ahlak konusunun özgecilikle ilişkisinin incelenmesi durumunda, ahlaki gelişimin de dikkate alınması gerekmektedir.[71] Bu bağlamda, özgeciliğin ahlaki gelişimin en gelişmiş biçimlerinden biri olarak görüldüğü ve bireyin başkalarının iyiliğini kendi çıkarlarının önüne koyma yeteneğini yansıttığı anlaşılmaktadır.

Ahlak gelişimi, bireyin kişilik gelişiminin temel bir bileşenidir. Bu alandaki araştırmalar, bireylerin kendine özgü bir ahlaki gelişim sürecinden geçtiğini ortaya koymaktadır. Piaget ve Kohlberg'in çalışmaları, ahlaki gelişimin rastlantısal değil, belirli evrelerden geçerek gerçekleştiğini göstermektedir. Bu araştırmacılara göre, zihinsel ve duygusal

---

69 Muhittin Aşkın, "Sosyal Öğrenme Kuramı Açısından Olumlu ve Olumsuz Sosyal Davranışlar", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986), 147-153.

70 Harputlu, *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi*, 27.

71 Mustafa Kemal Yöntem, *Benlik Kurguları ve Otantikliğin Özgecilik Üzerindeki Yordayıcı Gücünün İncelenmesi* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 23.

süreçler aynı sürede gelişme gösterirken, ahlaki yargılar da bilişsel gelişime paralel bir gelişim süreci izlemektedir.[72]

Ahlak gelişimini, Piaget ve beraberinde Kohlberg, yasa, norm ve onun ötesinde üst düzey ilkelerin öğrenilmesini de içine alan bilişsel bir yaklaşım ile incelemişlerdir. Piaget'nin yaptığı gözlemler, çocukların neyin doğru neyin yanlış olduğu hakkındaki yargılarının yaşlarına bağlı olarak değişiklik gösterebileceği sonucuna varmasına neden olmuştur.[73]

Piaget'e göre, bilişsel gelişimle paralel olarak şekillenen ahlak gelişimi iki evrede gerçekleşir.

1. Dışa Bağımlı Ahlak Evresi: Dışa bağımlı evrede, çocuklar yetişkinlerin belirlediği kuralları mutlak bir şekilde kabul ederler.

2. Özerk Ahlak Evresi: Özerk ahlak evresinde ise bireyler, kuralların bağlamsal faktörlere göre değişebileceğini anlamışlardır.[74]

Kohlberg, ahlaki gelişimde üç düzey içinde altı evreli bir model önerir ve bu modele göre, bireylerin bu evreler arasında geçişleri farklı yaşlarda gerçekleşebilir. Ayrıca, son iki evreye geçmemiş bireyler de bulunabilir. Bunun yanı sıra, bir bireyin bir üst seviyeye geçtiğinde genellikle bir alt evreye düştüğü gözlemlenmez.[75]

Kohlberg, insanlara yardımda bulunma ve özgeci davranışı incelerken, kendi ahlaki gelişim kuramı çerçevesinde değerlendirmiştir. İnsanoğlunun yaşamının ilk yıllarından itibaren bencil davranışlar sergilediğini, ilerleyen yaşlarda ise insanlarla karşılıklı yardımlaşmayı öğrendiğini ifade etmektedir. Birey ilerleyen yaşla birlikte yardım davranışını daha ileri bir safhaya taşıyarak yardım etmeyi karşılık beklemeden ve özgeci bir tavır içerisinde gerçekleştirir.[76]

Kohlberg, insanların ahlaki gelişimini altı aşamada inceleyen bir teorisyendir. Bu altı aşama, üç ana evrede toplanmıştır: "Gelenek öncesi düzey", "Geleneksel düzey" ve

---

[72] Abdülkadir Kabadayı- Kezban Sibel Aladağ, "Farklı İlköğretim Kurumlarına Devam Eden Öğrencilerin Ahlaki Gelişimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 7/1 (2010), 878-898.

[73] Ersanlı, *Davranışlarımız Gelişim ve Öğrenme*, 297-299.

[74] Çiğdem Kağıtçıbaşı- Zeynep Cemalcılar, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş* (Evrim Yayınları, 2021), 243.

[75] Yöntem, *Benlik Kurguları ve Otantikliğin Özgecilik Üzerindeki Yordayıcı Gücünün İncelenmesi*, 21.

[76] Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 49-52.

"Gelenek sonrası düzey". Kohlberg'in bu evreleri, bireyin "doğruyu" veya "ahlaki davranışı" nasıl algıladığına ve bu algıyı nasıl belirlediğine göre düzenlenmiştir. Teori, çocukların ve yetişkinlerin ahlaki düşünce süreçlerinin evrimsel bir sıra içinde ilerlediğini öne sürer. Kohlberg'in evreleri, önceki düzeylere dayanarak ve sonraki evreler için temel oluşturarak birbirini takip eder. Her bir düzey, ahlaki gelişimde belirli bir seviyede karmaşıklık ve düşünsel yetenekleri temsil eder.[77]

Gelenek öncesi dönemde, çocukların doğru veya yanlış yargıları içsel değil, dışsaldır ve eylemlerinin doğruluğu veya yanlışlığı, eylemlerin sonuçlarıyla belirlenir. Bu dönemdeki çocuklar, insan yaşamının değerini kendi ihtiyaçlarını karşılayacak bir araç olarak görür ve bu ihtiyaçları tatmin etmeye odaklanırlar. Geleneksel evrede insan, gelenek öncesi düzeyin bencil bakış açısından uzaklaşarak grup norm ve değerlerini tanımaya başlar. Bu evrede kişiler arası ilişkiler önem kazanır ve birey, aile, grup ve diğer insanların beklentilerine uyum sağlamaya çalışır. Grup içerisinde sosyal düzenin korunması ve sadakat önemli olduğundan birey, bazen kendi ihtiyaçlarını grup beklentilerinin arkasına koyar. Rol alma ve empati yeteneğinin gelişmesi, bireyin başkalarının bakış açılarını anlamasına olanak tanıması geleneksel düzeye geçişin göstergesidir. Birey, sadece ceza almamak için değil, başkalarını mutlu etmek için de olumlu davranışlar sergiler. Gelenek sonrası düzeyde insan yaşamı, kutsal ve evrensel bir doğru olarak algılanır ve insan haklarının gözetildiği evrensel değerler benimsenir. Ahlâkî otonomiyi geliştirmiş birey, toplumun kurallarını anlar ve kabul eder. Böylece kuralların oluşturduğu genel ilkeler birey tarafından yapılandırılabilir ve kavranabilir. Bu aşamada birey, ilkelere bağlı olarak kuralları değiştirmeye çaba harcayarak daha iyi bir toplum oluşturma gayreti içine girer. Bireylerin davranışları, kişisel çıkarlarından ziyade evrensel insan hakları ve toplumsal iyilik üzerine odaklanır. Özgeci tutumlar, bireyin toplumun genel refahını ve diğer bireylerin haklarını koruma çabalarını yansıtır. Bu sayede, bireyler kendi ihtiyaçlarını ve çıkarlarını ikinci plana atarak daha adil ve dengeli bir toplumun inşasına katkıda bulunurlar.[78] Bu aşamada bireyin ahlaki davranışlar içerisinde özgeci davranış sergileme eğilimlerini görmekteyiz.

---

[77] İbrahim Gürses- Mehmet Akif Kılavuz, "Kuşakların Ahlâkî Değerleri Birlikte Öğrenmesi: Kohlberg'in Ahlâkî Gelişim Kuramı Açısından Bir Değerlendirme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/1 (06 Nisan 2016), 97-117.

[78] Gürses- Kılavuz, "Kuşakların Ahlâkî Değerleri Birlikte Öğrenmesi", 102-106.

1.6.4. Sosyal Değiş Tokuş Kuramı

Sosyal değiş-tokuş teorisi veya rasyonel seçim teorisi olarak da bilinen yaklaşım, insanların rasyonel hedonistler (hazcılar) olarak görülmesine dayanmaktadır. Bireyler, alacakları ödülleri en yüksek seviyeye çıkarma eğilimindedirler. Bu amaçla, eylemlerini dikkatlice değerlendirip seçenekleri karşılaştırarak gerçekleştirirler. Sosyal değiş-tokuşlar, karşı tarafın ödüllendirmesine dair beklentilerle bilinçli ve isteyerek gerçekleştirilen sosyal eylemleri ifade ederken, bu beklentilere cevap verilmediğinde iletişimin sonlandırılabileceği bir süreç içerebilir.[79]

Sosyal değiş-tokuş kuramı özgeci davranışı, bireyin ileride alacağı ödüle odaklanarak, mevcut durumdaki sıkıntılara katlanarak yardımda bulunması şeklinde tanımlamıştır. Önemli olan ileride elde edeceği kendi yararına olan kazanımlarıdır. Bu kuram hedonist-bilişsel bir insan modeli sunmaktadır. Birey başkasına yardım etme davranışı neticesinde elde edeceği olumlu değerlere odaklanmaktadır. Eğer elde edeceği olumlu değer olumsuz değerlerden fazla ise acil durumda müdahale eder, aksi durumda yardım etmekten kaçınır.[80]

Başkalarına yardım etme eylemi, bireyin insanların sıkıntı içerisinde olmasından dolayı hissettiği huzursuzluk durumunu ortadan kaldırdığı gibi benlik saygısını geliştirme, sosyal onaylanma şeklinde kazanım sağlamaktadır. Bu kurama göre, insanların kendi çıkarını bir tarafa bırakıp bedeli yüksek olmasına rağmen birilerine yardım ettiği, gerçek bir özgecilikten bahsedilmemektedir. İnsanlar kendi yararına bir şey elde ediyorsa başkasına yardım davranışında bulunmaktadır.[81]

1.6.5. Evrimsel Yaklaşım

Evrimsel yaklaşım, başkasına yardımda bulunma eğilimimizin genetik ve evrimsel mirasımızın bir parçası olduğunu öne sürer. Bu perspektif, insanların ihtiyaç içindeki bireylere yardım etmesinin evrimsel bir zorunluluk olduğunu ve toplumsal normların bu davranışın önemini pekiştirdiğini vurgular. Yardım etme davranışının hem genetik

---

79 Nilay Evirgen, *Aile İçi Örüntülerin Çocukların Algıları Açısından İncelenmesi* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Uygulamalı Psikoloji) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 17.

80 Akbaba, *Grupla Psikolojik Danışmanın Sosyal Psikolojik Bir Kuram Olan Özgecilik Üzerindeki Etkisi*, 38-40.

81 Gül, *Otantiklik Ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*, 18.

yatkınlık hem de sosyal ve kültürel faktörlerin bir kombinasyonu olarak ortaya çıktığı kabul edilir.[82]

Wilson, insanda özgeci davranışın genetik olarak var olduğu teorisini öne sürmüştür. Ona göre, insan doğası gereği özgeci davranışlarda bulunur, aynı zamanda bu davranışlar bireyin hayatını devam ettirmesinde önemli bir rol oynamaktadır, bu nedenle öğrenilme gereksinimi duymazlar.[83]

Bu yaklaşımı savunan sosyal psikologlar, insan yaşamında yardım etme davranışının ne derece önemli olduğu üzerinde durmuşlardır. Bu perspektife göre, diğer insanlara faydalı olan karmaşık sosyal davranışlar, türlerin yaşamlarını devam ettirmeleri ve gelişimi için önemli bir değere sahiptir.[84] Buna ek olarak, evrimsel psikologlar özgeci davranışı açıklarken, yardım etmenin ileride karşılığında bizim de yardım alabilme ihtimalimizi artırdığı anlamına gelen "karşılıklılık" kavramını da kullanmaktadır.[85]

Diğer görüşlere göre, insanlar doğal olarak özgeci davranışa yatkın değillerdir; ancak yardım gerektiren durumlarla karşılaştıklarında, vücutlarında duyuşsal alanların aktive olduğu ve bu nedenle yardım davranışı sergiledikleri öne sürülmüştür. Empati gibi olumlu sosyal davranışlarla ilişkilendirilen duyguların etkisiyle, insanların özgeci davranışlar sergilediği gözlemlenmiştir. Bu yaklaşıma göre, özgecilik geninin insanda doğuştan var olduğu kabul edilmektedir. Bu düşünceden, özgeci davranış gösteren bireylerin farklı duyuşsal ve davranışsal eğilimlere sahip olduğu sonucu çıkartılabilir.[86]

1.7. Eğitimde Özgecilik ve Öğretmen Özgeciliği

Toplumların sürdürülebilirliği ve ilerlemesi bağlamında insanlar, en önemli kaynaklardan biri olarak değerlendirilmektedir. Toplum üyeleri olan bireylerin yeteneklerinin en üst düzeyde gelişimini sağlayan merkezler ise eğitim sisteminin merkezini oluşturan

---

82 Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 41-43.

83 Sebahattin Yıldız vd., "Kişilik Tipi İle Olumlu Sosyal Davranış Arasındaki İlişki: Marmara Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 26/1 (2012), 215-233.

84 Kağıtçıbaşı- Cemalcılar, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, 243.

85 Gül, *Otantiklik Ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*, 21.

86 Louis A. Penner. vd., "Prosocial Behavior: Multilevel Perspectives", *Annual Review of Psychology* 56/1 (2005), 365-392.

okullardır. Bu sebeple, birçok ülkede hükümetler, bilim insanları ve sivil toplum kuruluşları tarafından en büyük önem verilen kuruluşlar arasında okullar yer almaktadır.[87]

Okul, çocukların ailelerinden sonra en fazla vakit geçirdikleri ve etkileşimde bulundukları ortamdır. Çocuklar, anne babalarından sonra en çok öğretmenlerini rol model olarak almaktadırlar. Öğretmenlerin motivasyonunu sağlayan en güçlü unsurlar arasında özgecilik, kişisel gelişim ve bağlılık öne çıkmaktadır. Öğretmenlik, doktorluk ve din görevliliği gibi meslekler, psiko-sosyal ve sosyal bakım sektörleriyle yakın ilişki içinde olan meslek gruplarıdır. Bu meslekler, yasal, sosyal, eğitimsel ve sağlık alanlarındaki sorunlar, çatışmalar ve krizler karşısında çözüm sunmak ve destek sağlamak amacıyla mevcut bulunmaktadırlar. Bu bağlamda, öğretmenlik mesleğinin önemli değerlerinden biri yardım etmektir ve özgecilik kavramı bu değerle doğrudan ilişkilidir; bu nedenle özgecilik, öğretmenlerde bulunması gereken bir nitelik olarak kabul edilebilir.[88]

Toplumsal bir sistem olarak eğitimin temel yapıtaşları öğretmenler, öğrenciler, yöneticiler, eğitim programları, alanında uzman eğitimciler, eğitim teknolojileri, fiziksel ve maddi kaynaklardan meydana gelmektedir. Hiç şüphesiz bunlar içerisinde en temel unsur "öğretmendir". Çünkü eğitimin kalitesini öğretmenlerin nitelikleri belirlemektedir. Buna binaen öğretmenin gerek hizmet öncesi gerek hizmet içinde donamlı bir şekilde yetiştirilmeleri ortaya konan eğitimin kalitesi açısından önemlidir.[89]

Öğretmenlik mesleğinde en yüksek tatmin duygusunu sağlayan değişkenlerden ikisi, başkalarına yardım etme ve sorumluluk alma olarak belirlenmiştir. Sorumluluk duygusu, hem öğrencilerin öğretmenlerden beklediği bir nitelik olarak öne çıkmakta hem de öğretmenlerin mesleklerinden aldıkları tatminde önemli bir rol oynamaktadır. Öğretmenlikte tatmin duygusunun güçlü bir kaynağı olan başkalarına yardım etme, "bir başkasına yarar sağlamak amacıyla gerçekleştirilen eylemler" olarak tanımlanır. Bu kavram, özgecilik (diğerkâmlık) ile yakından ilişkilidir.[90]

---

87 Haydar Taymaz, *Okul Yönetimi* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2009), 3-4.

88 Ayşe Akdoğan, *Öğretmenlerin Özgeci Davranışları ile Öğretmen Liderliğine Yönelik Algı Ve Beklentileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 56.

89 Taymaz, *Okul Yönetimi*, 3-4.

90 İşmen- Yıldız, "Öğretmenliğe İlişkin Tutumların Özgecilik ve Atılganlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi", 153.

Öğretmenlerin mesleki yaşamlarındaki başarıyı etkileyen etmenler arasında, onları motive eden özgeci davranışlar önemli bir yer tutar. Günümüzde, öğretmenlerin yalnızca bilgi aktaran pasif bir rol oynamak yerine, inanç ve değerleriyle öğrenciler için birer model oldukları düşünülmektedir. Öğrenciler, aile dışındaki yaşam alanlarından çeşitli kazanımlar elde eder ve bu kazanımlardan biri de özgecilik anlayışıdır. Özgecilik, öğrencilerin toplumsal ilişkilerde başkalarına yardım etme ve empati kurma yetilerini geliştirmelerine katkıda bulunan önemli bir değer olarak görülmektedir.[91] Öğrencilerin öğretmenlerinde gördükleri özgeci davranışları içselleştirmeleri ve yaşamlarına aktarmaları kolaylaşacaktır. Öğrenci üzerinde etki kurabilmek adına öğretmenin özgeci davranış sergilemesi önemli görünmektedir.

Etkili bir öğretmen bilgili, kendine güvenen, iletişim becerileri yüksek ve istekli olmalıdır. Ayrıca hem kendisi hem de öğrencileri için yüksek beklentilere sahip olmalı, zamanı verimli kullanabilmeli ve öğrencilerinin ihtiyaçlarına göre öğretim stratejileri geliştirebilmelidir. Yaratıcı, öğrenci katılımını teşvik eden, soru sormada becerikli ve sabırlı olması da önemli özelliklerdendir. Bunlara ek olarak, iyi bir öğretmenin işbirlikçi, motive edici, empatik ve ödüllendirmeye açık olması gerektiğini, sınıf ortamını öğrencilerin ihtiyaçlarına göre ayarlayabilmesi ve öğrencilerini önemseyen bir yaklaşım sergilemesi gerektiğini vurgulamışlardır.[92]

Özgeci motivasyonlar, öğretmenlerin toplumsal güveni sağlama konusunda önemli bir yere sahiptir. Bu motivasyonlar kendilerinden beklenen toplumsal rolleri yerine getirme ve mesleklerini sürdürme konusunda teşvik edilmelerine yardımcı olmanın yanı sıra öğretmenlik mesleğini seçmelerine de ilham vermektedir.[93]

Öğrenci perspektifinden ele alındığında, etkin öğretmenler enerji dolu, empatik, otoriter, reflektif düşünme becerisine sahip, özgüvenli, adaptif, duygusal tutarlılık sergileyen, sosyal yönleri güçlü, entelektüel yetenekleri gelişmiş ve sorumluluk sahibi bireyler olarak nitelendirilebilirler. Mevcut kültürel bağlam, belirli kavramlar, durumlar veya rollerle

---

91 Bülent Dilmaç- Halil Ekşi, "Öğretmenlerin sahip oldukları değerlerin ve özgeci davranışlarının mesleki benlik saygısı açısından incelenmesi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 10/23 (2012), 67-68.

92 A. Esra İşmen- S. Armağan Yıldız, "Öğretmenliğe İlişkin Tutumların Özgecilik ve Atılganlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 42/42 (01 Mart 2005), 151-166.

93 Mutafçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*, 48.

ilgili atıfları şekillendirebilme potansiyeline sahiptir. Öğretmenlik mesleği, toplumsal kültürümüz içerisinde kutsal bir görev olarak kabul edilmekte ve bu mesleğin fedakârlık gerektirdiği düşüncesi yaygın bir inanış olarak yer almaktadır.[94]

Özdayı çalışmasında elde ettiği bulgulara göre, kadın ve erkek bireylerin öğretmenlik mesleğini seçmelerindeki en önemli nedenleri olarak mesleki tutku, mesleğin manevi boyutu ve kişisel olarak ideal gördükleri bir alan olması olduğunu tespit etmiştir. Aynı zamanda, öğretmenlik mesleği ile ilişkilendirilen en tatmin edici faktörler arasında, yardım etme ve sorumluluk alma gibi iki önemli değişkenin öne çıktığını ortaya koymuştur. Bu durum, sorumluluk sahibi olmanın sadece öğrencilerin öğretmenlere yönelik beklentileriyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda öğretmenlerin işlerinden duydukları memnuniyette de merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. "Başkalarına yardım etme" öğretmenlik mesleğinde en yüksek tatmin sağlanan alanlardan biri olarak değerlendirilir ve temel olarak "başkalarına fayda sağlama amacıyla gerçekleştirilen eylemler" olarak tanımlanır.[95]

Okul ortamları öğretmenlerin toplumsal değerleri sunabilecekleri en verimli ve etkili ortamdır. Çünkü o yaştaki bireyler uzman kişilerin yardımına ve bilgisine ihtiyaç duymaktadır ve kendilerine yöneltilen samimi duyguların farkındadır. Hiçbir çıkar gözetmeksizin bir öğretmenin özgeci davranışla öğrencisine yaklaşması rol model olmasında ve toplumsal değerlerin öğretilmesinde etkili olacaktır.

1.8. Özgecilik ile ilgili diğer Kavramlar

Yardım etme eylemi, niyet ve karşılık beklentisi gibi faktörlere bağlı olarak çeşitli kavramlarla ifade edilmiştir. Ayrıca, yardım etme eylemi, farklı dinlerde, dillerde ve kültürlerde çeşitli kavramlarla ifade edilmiştir. Bu bağlamda, özgecilikle ilgili olabilecek kavramlar bu bölümde ele alınacaktır.

---

94 İşmen- Yıldız, "Öğretmenliğe İlişkin Tutumların Özgecilik ve Atılganlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi", 153.

95 Nurhayat Özdayı, "Resmi ve Özel Liselerde Çalışan Öğretmenlerin İş Tatmini Düzeylerinin Karşılaştırılması", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 3/3 (28 Ekim 2013), 221-235.

1.8.1. Empati

Bu kavram, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "duygudaşlık" şeklinde tanımlanmaktadır. Empati, bireyin kendisini diğer kişinin konumuna yerleştirerek, onun bakış açısından durumu gözlemlemesi, karşı tarafın duygularını ve düşüncelerini daha derinlemesine anlamaya çalışması ve duyarlılık göstermeye çabalaması şeklinde ortaya çıkan bir durumu ifade eder. Empati, iletişim sırasında bireyin kendisini karşı tarafın yerine koyarak, olayları onun bakış açısıyla değerlendirme çabasıyla duyguları ve düşünceleri doğru bir şekilde anlamaya çalışması ve duyarlı bir yaklaşım sergilemesini ifade eder. Başka bir deyişle, empati, bir başkasının iç dünyasını anlayabilme, onun duygularını ve düşüncelerini hissedebilme ve bu duygulara karşılık verebilme yeteneği olarak da düşünülebilir.[96]

Empatinin içeriğinde, başkalarının refahını gözetme, bu amacı gerçekleştirmek için endişe duyma, başkalarının yerine kendini koyma, onların zorluklarını hissetme, acılarını paylaşma yani duygudaşlık etme unsurları bulunmaktadır. Empatik düşünme kavramının tanımında da açıkça belirtildiği üzere, bireyin yardım etme eğilimini besler ve özgeci davranışları teşvik eder. Bu sebeple, empati sahibi bireylerin, empati eksikliği yaşayan bireylere kıyasla daha fazla yardım eğilimi sergilediğini gösteren araştırmalar bulunmaktadır.[97]

Royzman ve Kumar, bireyin başkasının zihninde oluşan duygu ve düşünceleri anlamaya çalıştığı ölçüde yardım etme davranışını gerçekleştirebileceği ve bu durumda empatik düşünmenin özgecilik (yardım etme) eylemiyle sonuçlanabileceğini belirtmektedirler. Scott ve Seglow, insanda empatik duyguların var olabilmesinin öncülü olarak özgeci davranışların zorunluluğunu savunmuştur. Empati ve özgecilik kavramları birçok farklı disiplinin araştırma alanına girmektedir.[98]

Empatik eğilim gösteren bireylerle empati kurmayanlarla ilgili olarak özgeci davranışlarda bulunmalarına yönelik iki temel yaklaşım öne sürülmektedir. İlk teori,

---

[96] Aynur Pala, "Öğretmen Adaylarının Empati Kurma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/23 (2008), 13-23.

[97] Ahmet Akın vd. (ed.), *Psikolojide Güncel Kavramlar -6-* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019), 133.

[98] Muhammet Cevat Acar- Hıdır Apak, "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri İle Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Toplum ve Sosyal Hizmet* 28/1 (2017), 93-112.

sorun yaşayan bireyle empati kurabilen kişinin, onun durumunu anladığı için kendisi de sıkıntı hissettiği ve bu durumu hafifletmek amacıyla yardım etme eğilimi taşıdığını öne sürer. İkinci teori ise, sıkıntı içindeki kişiyle empati kuran bireyin, onun durumunu anlayarak özgeci bir yaklaşımla hareket ettiği ve sıkıntı içindeki kişiye yardım etme amacı güttüğünü savunur. Bu görüşlerden ilkinin temelinde daha ego odaklı bir itki yer alırken, ikincisinde ise daha özgeci bir dürtü öne çıkmaktadır.[99] Çeşitli örneklem gruplarıyla gerçekleştirilen araştırmalarda, özgecilik ve empati arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar özgecilik düzeyi ile empatik eğilim arasında anlamlı bağlantılar tespit edilmiştir.[100]

Empati özgecilik hipotezinde insanların başkalarının acılarına duydukları empatiyle tamamen özgeci motivasyonlarla hareket ettikleri öne sürülür. Bir birey başkasının zorluklarına veya acılarına empati gösterdiğinde, bu durumun ardında kendi çıkarlarını düşünmeden sadece başkasına yardım etme niyeti yatar.[101]

Özgeci motivasyon, bireyin başkalarının ihtiyaçlarına duyduğu empatik endişeyle ortaya çıkar. Fakat empati temelli yardımın arkasında yatan egoist alternatifleri tanımlamak da önemlidir. Birincisi, itici uyarılmayı azaltma, yani başka birinin ihtiyaç içinde olması durumunda duyulan rahatsızlığın azaltılmasıdır. Bu durumda, bireyin kendi duygusal rahatlığını sağlamak amacıyla harekete geçtiği söylenebilir. İkincisi, cezadan kaçınma; empatiyle ilişkilendirilen maddi, sosyal cezalardan kaçınma dürtüsüdür. Bu, bireyin başkalarının zorluklarına duyduğu endişenin, olası negatif sonuçları önleme isteğiyle ilişkilidir. Üçüncüsü ise ödül arayışıdır; empatiyle ilişkilendirilen maddi, sosyal veya kişisel ödüllerin elde edilmesi beklentisidir. Empati özgecilik hipotezine göre, özgeci motivasyonun büyüklüğü, empatik duyguların yoğunluğuna doğrudan bağlıdır. Empatik duygular, başkalarının algılanan refahına odaklanan uyumlu duyguları ifade eder. Yani, bir birey başkalarının zorluklarına veya acılarına empati gösterdiğinde, bu empatik duygular özgeci davranışı teşvik eder ve bireyin başkasının ihtiyaçlarını karşılamak için harekete geçmesine yol açar. Empatik duygular, başkalarının ihtiyaçlarının farkına

[99] Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları Ve Empati* (İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2003), 140.
[100] Gül, *Otantiklik Ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*, 18.
[101] Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji* (Kaknüs Yayınları- Ders Kitapları, 2018), 638.

varıldığı durumda ortaya çıkar; bu da sempati, şefkat, duyarlılık gibi duyguları içerebilir.[102]

Özgeci birey, olaylar ve bireylerle ilgili hareketlerini rasyonel bir vicdan temeliyle şekillendirir; diğer insanlarla empati kurar, onları kendi perspektifinden anlayabilir; zarara neden olabilecek eylemlerden kaçınır ve başkalarının iyiliğine yönelik hedeflere odaklanır.[103]

Empatik eğilim, yardım etme davranışını olumlu bir biçimde etkileyerek diğergam motivasyonun oluşmasına katkı sağlar. Bu yaklaşım ayrıca, bireyin başkalarına yardım etme çabalarında özgeci bir yaklaşım benimsemesine yardımcı olur; potansiyel yardım edenin zorluklarla karşılaştığında dahi çabalarını sürdürme isteğini güçlendirir. Bununla birlikte, her ne kadar empatik ilgi yardım etmeye yönelten bir etken olsa da zaman zaman birey, yardımın beraberinde getirebileceği ağırlıktan kaçınma eğilimi gösterebilir. Bu tür durumlar, yardımın sonuçlarının kapsamlı ve karmaşık olabileceği endişesinden kaynaklanabilir. Örneğin, sokakta evsiz bir bireyle karşılaşıldığında, empati kurma yetisi olsa bile birey, bu durumun getirebileceği zorluklardan dolayı yardımı reddetme düşüncesine kapılabilir. Çünkü böylesi bir durumun sonuçlarıyla başa çıkmak bireyin kapasitesini aşabilir. Bu noktada, kısmi çözümler devreye girebilir; örneğin acil bir ihtiyacı karşılamak için bir miktar yardımda bulunmak, maddi destek sağlamak veya bu durumdan uzaklaşarak farklı bir yöne gitmek gibi.[104]

Sonuç olarak, empatik eğilimin yardım etme davranışını olumlu etkilediği söylenebilir. Ancak bazen bireyde kendini aşabilecek sonuçlardan kaçma isteği de görülebilir. Bu tür durumlar, bireyin hem empatik yönünü hem de kendini koruma dürtüsünü dengelemesini gerektirebilir.

1.8.2. Fedakârlık

Terim olarak fedakârlık, bireyin bireysel çıkarlarını bir kenara bırakma yetisini ifade eder. Bu yeti, kutsal kabul edilen değerler uğruna kişisel menfaatleri ikinci plana atma, fedakarlıkla hareket etme ve hakkı olan şeylerden vazgeçme gibi anlamlara

---

[102] Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*, 18-20.
[103] Melahat Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik İle Değer Tercihleri Arasındaki İlişki*, 2008, 19-20.
[104] Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 90-93.

gelmektedir.[105] Fedakârlık bir sosyal eylemi temsil eder ve bu eylem, bireyin kişisel çıkarlarından daha çok başkalarına yararlı sonuçlar elde etmeyi hedeflemek amacıyla gerçekleştirilmesi durumunu ifade eder.[106]

Elbette, özgeci eylemlerden doğal olarak bir fedakârlık beklemek mümkündür. Ancak, bu, kişinin ne kadar fazla fedakârlık yaparsa o eylemin o kadar özgeci olarak değerlendirileceği anlamına gelmez. Kişi, büyük fedakarlıklarda bulunmadan da özgeci eylemlerde bulunabilir. Ayrıca, özgecilik kavramının temelinde, failin diğer insanların çıkarlarını koşulsuz bir şekilde düşünmesi yatar. Örneğin, fedakarlıkta bulunurken başkalarının çıkarlarını daha az önemseyen bir bireyin davranışı ile başkalarının çıkarlarını daha çok önemseyen bir bireyin davranışlarını ele alalım. Bu davranışlarda bireylerin ortaya koyduğu özgeci davranış dereceleri üzerine bir değerlendirme yaparsak, birinci eylemin daha büyük bir fedakârlık gerektirdiğinden dolayı otomatik olarak daha özgeci bir eylem olduğunu söylemek yanıltıcı olur. İkinci eylem, daha az bir fedakârlık içermesine rağmen, diğer insanların çıkarlarını daha fazla dikkate aldığı için aslında daha özgeci bir nitelik taşır. Bu bağlamda, fedakârlık özgecilik için önemli bir faktör olmakla birlikte, tek başına mutlak bir ölçüt değildir. Özgecilik, daha ziyade failin başkalarının ilgi ve çıkarlarını gözetmesine dayanan geniş bir perspektife sahiptir.[107]

1.8.3. Yardım Etme

“Yardım etme" terimi, sözlük anlamıyla bir bireyin sorunlarını çözme, sıkıntılarını hafifletme, zorluklarını aşma ve yükünü hafifletme amacıyla gerçekleştirilen eylemleri ifade eder. Aynı zamanda, destek sağlama, yardımcı olma ve destekleyici bir rol üstlenme anlamlarını içerir.[108] Yardım etme, bir başkasının refahını artırma veya iyi durumunu destekleme amacıyla gerçekleştirilen eylemleri içeren bir kavramdır.[109] Buradan yardım etme davranışı denilince bireyin kendi imkanları doğrultusunda başkalarının yararını gözeterek olumlu davranışlar sergilemesi akla gelmektedir.

---

[105] Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1987), 346.
[106] Şengül Hablemitoğlu vd., “Bir Fedakârlık Örneği Olarak ‘Kan Bağışı’”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 20/20 (01 Mart 2010), 67-78.
[107] Recep Batu Günör, *Modern ahlak felsefesinde özgecilik*, 2014, 19-21.
[108] Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 1158.
[109] Yavuzer vd., “Öğretmen Özgeciliği Ölçeği”, 951.

Yardım etme davranışı, ödül beklentisi içerisinde olarak veya karşılık beklemeden, ihtiyaç sahiplerini bulundukları zor durumdan kurtarmaya yönelik eylemleri içerir. Bu yardım sadece maddi yardımlarla sınırlı değildir; ihtiyaç sahiplerine o anda gereksinim duydukları her ne ise onu sağlamaktır. Yardım etme bilincini geniş bir perspektifte ele aldığımızda, zaman, enerji, bilgi ve maddi varlıkların paylaşımını kapsayan bir anlayışı ifade eder. Bu bağlamda, yardım etme, bireylerin farklı kaynaklarını ihtiyaç sahipleriyle paylaşarak onların yaşamlarını kolaylaştırmayı amaçlar.[110]

Özgecilik ve yardım etme eylemleri birbirine oldukça yakın kavramlar olmakla birlikte, iki terim arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Her iki eylem türü de başkalarına fayda sağlama veya kendi kaynaklarını paylaşma amacını taşır. Bununla birlikte, özellikle iki temel noktada ayrışırlar. Özgecilik, bireyin karşılık beklemeden yardım eylemlerini gerçekleştirmesi durumunu ifade eder. Bu bağlamda, özgecilikte niyet oldukça kritik bir rol oynar. Yardım etme eyleminde ise niyetin ikincil bir önemi vardır, zira asıl vurgu, başkalarının zorluklarını hafifletmeye yönelik eylemlerdedir. Özgeci davranışlar, içsel motivasyonla desteklenerek gerçekleştirilir ve herhangi bir çıkar veya ödül beklentisi taşımaz. Başka bir ifadeyle, özgeci davranışlar karşılıksız olarak sergilenmelidir. Oysa yardım etme eyleminde bu şart geçerli değildir; yardım eden birey, bu eylemin sonucunda bir tür karşılık veya ödül elde edebilir.[111]

Birçok araştırma, her yardımsever eylemin her eyleminin özgeci davranış olmadığını ve özgeci davranışın etik normlara uygun hareket etmek olduğunu ortaya koymaktadır. Yardım eylemi gerçekleştiren bireyler, çeşitli nedenlerle bu eylemi gerçekleştirebilirler. Bu nedenler arasında başkalarının takdirini kazanma amacı, toplumun olumsuz bakışlarından kaçınma isteği, vicdanlarını rahatlatma çabası veya yardıma muhtaç kişinin durumundan duyulan rahatsızlık gibi faktörler yer almaktadır. Ancak, bu tür nedenlerle yapılan yardım davranışı özgeci bir anlam taşımamaktadır. Çünkü davranışın motivasyon kaynağı yardımı gerçekleştiren bireyin duygusal tatminidir. Yani esasında yardıma ihtiyaç duyan kişinin değil, yardım eden kişinin öncelikli olarak düşünüldüğü görülmektedir.[112]

---

[110] Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 33-35.

[111] Yavuzer vd., "Öğretmen Özgeciliği Ölçeği", 951-953.

[112] Meltem Keleş, *Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarında Çalışanların Sosyal Sorumluluk ve Özgecilik Düzeylerinin İncelenmesi: Ankara Örneği* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 80-82.

1.8.4. Erdem

"Erdem", sözlük anlamında bilgi, fazilet, anlayış, marifet, yetenek, beceri, ustalık, özellik ve yeterlilik gibi anlamları içermektedir.[113] Erdem, ahlaki perspektiften her zaman olumlu ve değerli kabul edilen eylemleri temsil eder; ahlak felsefesi tarafından takdir edilen, öne çıkarılan, amaçlanan ve yüceltilen davranışları ifade eder.[114] Erdem, her toplumda takdir edilen, üstün görülen ve Tanrı tarafından insanlara önerilen niteliklerin genel ifadesidir. Bu nitelikler arasında tevazu, adalet, yardımseverlik, cesaret, sevgi ve şefkat gibi özellikler yer almaktadır.[115] Erdem terimi, Antik Yunan'da ahlaki bir anlam kazanmadan önce, bir varlığın görevini en üstün şekilde yerine getirmesi olarak tanımlanmış ve Homeros'un şiirlerinde her türlü üstünlük veya erdem terimi için kullanılmıştır.[116]

Eski Yunanca'da "arete" olarak adlandırılan erdem kavramı, felsefede istencin ahlaki iyiliğe yönelmesini, iyi ve doğru eylemlerde bulunma eğilimini, insanın ruhsal ve tinsel yetkinliğini ifade eder. Platon'dan itibaren bilgelik, yiğitlik, doğruluk ve ölçülülük gibi anlamlarda kullanılmıştır. Felsefe tarihinde, erdemlerin nesnel mi yoksa öznel mi olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Erdemin öznel olduğu yönündeki temellendirmeler, özellikle Sofistler döneminde belirgin hale gelir. Sokrates, Sofistler'in göreceli ahlak anlayışlarına karşı ilk sistemli itirazlarından birini sunarak bu konuya dikkat çeker. Platon, Sokrates'in izinden giderek iyi ve mutlu bir yaşamın doğru eylemle ilgili araştırmasını yapmıştır. Platon, insanın başkalarına ve topluma yönelik doğru eylemlerde bulunmasını sağlayacak, mutlu, huzurlu bir hayat için gerekli olan bazı erdemlerden bahseder. Bu erdemler şunlardır: Bilgelik, Cesaret, Ölçülülük ve Adalet. Aristoteles, erdemi genel olarak şu şekilde tanımlar: Erdem, belirli bir duygu türünü kontrol etme yeteneği ve belirli bir durumda doğru bir şekilde hareket etme eğilimidir. Aristoteles, erdemi bir tercih olarak görür ve ona göre erdem, seçimlerle ilgilidir. Erdemli bir kişinin açık iki özelliği vardır: Birincisi, erdemli eylemlerden zevk alması, ikincisi ise

[113] Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 340.
[114] A. Kadir Cücen, *Felsefeye Giriş* (Bursa: Asa Kitabevi, 2011), 252.
[115] Komisyon, *İslam Ahlakı Temel Konular Güncel Yorumlar* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016), 99.
[116] Alasdair Macintyre, *Erdem Peşinde: Bir Ahlak Teorisi Çalışması*, çev. Muttalip Özcan (Vakıfbank Kültür Yayınları, ts.), 260.

zevkler ve acılar arasından hangisini seçeceğini bilmesidir. Aristoteles ayrıca Platon'un dört erdem ayrımını da kabul etmektedir.[117]

Erdem ve fazilet terimleri, ahlaki nitelikler ve olumlu karakter özellikleri için kullanılan kavramlar olarak, Arapça kökenli "fazilet" kelimesi ile eş anlamlı olarak ifade edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu terimler, yüzden fazla ayette yer almaktadır. Bu ayetlerin birçoğunda, Allah'ın lütfu, cömertliği ve keremini ifade etmek için kullanılmakta bazı ayetlerde de insanlar için kullanılmaktadır. İnsanlara yönelik olan ayetlerde, iyilikte yarışanların ve yardımsever insanların nitelikleri ile farklı dereceleri vurgulanmaktadır.[118]

Erdemler ve özgecilik, ahlaki düşünce ve davranışın temelini oluşturan iki önemli kavramdır. Erdemler, ahlaki karakteri şekillendirmeye yardımcı olurken, özgecilik başkalarına yardım etme ve onların iyiliği için hareket etme eğilimini yansıtır. İkisi bir araya geldiğinde, ahlaki bir yaşamın inşasına ve toplumsal iyiliğin teşvik edilmesine katkıda bulunurlar.

1.8.5. Hasbilik

Hasbilik, isteyerek ve karşılıksız bir şekilde içten davranışlarda bulunma anlamı taşımaktadır.[119] Hasbilik, dini bir terim olarak, dünyevi veya maddi bir karşılık beklentisinden bağımsız olarak yalnızca Allah'ın hoşnutluğunu amaçlayarak güzel eylemlerde bulunmayı ve bu davranışların mükâfatını Allah'tan beklemeyi ifade eder. Bu bağlamda, içten ve samimi bir niyetle bir işi gerçekleştirme ve bu eylemi sadece Allah'ın hoşnutluğunu kazanma amacıyla yapma anlamına gelir.[120]

Hasbilik, gönüllülük ve beklentisizlik anlamlarını içermektedir. Prososyal davranışlar ise bir bireyin veya grubun isteğine göre kişi ya da topluluğun yararına yönelik olarak gerçekleştirdiği davranışları ifade eder. Bu tür davranışlar, "neme lazım" tutumunun zıttı olarak toplumun genel iyiliğini ve başkalarının faydasını ön planda tutan eylemler olarak nitelendirilir. Literatürdeki tanımlara göre, prososyal davranışlar topluma veya diğer

---

[117] Ramazan Turan, "İbn Miskeveyh'de Erdem Kavramı ve Temel Erdemler", *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (NKUIFD)* 1/2 (22 Haziran 2016), 7-35.
[118] Komisyon, *İslam Ahlakı Temel Konular Güncel Yorumlar*, 71-99.
[119] Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 448.
[120] "Hadislerle İslam Hasbilik ve Îsâr Bölümleri- Google'da Ara" (Erişim 31 Ağustos 2023).

insanlara yönelik olup fayda sağlamayı amaçlar. Empati, yardım etme davranışı, diğerkâmlık ve özgecilik gibi eylemler, prososyal davranışların örnekleri olarak gösterilebilir. Hasbilik veya hasbi davranış ise, bu prososyal davranışlardan birini ifade eden bir terimdir.[121]

Hasbilik ve özgecilik, benzer özellikler taşımaktadır. Özgecilik, psikolojide evrensel bir kavram olarak kabul edilirken, hasbilik daha çok dini bir anlam içermektedir. Hem hasbilik hem de özgeci davranışlar, maddi bir karşılık beklemeksizin gerçekleştirilir. Birey bu eylemleri kendi egosunu tatmin etmek amacıyla değil, başkalarına karşı beklenti içinde olmaksızın icra eder. Her iki durumda da niyetin ahlaki bir önemi vardır. Ancak hasbilikte niyetin odak noktası Allah'ın rızasıdır ve bu şekilde manevi bir boyut taşır. Birey, eylemleriyle kendi ego tatminini veya başkalarının beklentilerini önemsemeyip Allah'ın rızasını amaçlar.[122]

Hasbilik bağlamında, insanlar yapacakları eylemler nedeniyle olumsuz düşüncelerle karşılaşabileceklerini bile bile, eğer Allah'ın hoşnutluğu söz konusuysa bu eylemleri gerçekleştirirler. Hasbilik, özellikle peygamberlerin öne çıkan bir özelliğidir. Kendilerini tasvip etmeyen insanlara rağmen, Allah'ın hoşnutluğunu gözetledikleri için bu davranışları sürdürmüşlerdir. Örneğin, Şuara Suresi'nin 109. ayetinde "Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbine aittir, buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum" ifadesi yer alırken, En'am Suresi'nin 162. ayetinde ise "Muhakkak ki benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir" denilmektedir. Benzer şekilde, ayetler ve hadislerde eylemlerin sadece Allah'ın rızası gözetilerek yerine getirilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır.[123]

1.8.6. Îsâr

Îsâr kavramı, bir bireyin kişisel ihtiyaçlarını ve çıkarlarını bir kenara bırakarak, muhtaç olan başkalarına yardımcı olma ve onları kendisine tercih etme eylemini ifade eder. Îsâr, fedakârlık ve cömertlik gibi değerleri içeren, hatta cömertliğin en yüksek noktası olarak

[121] Shiva Saighi Mamekhani vd., "Üniversite Öğrencilerinin Öz-Şefkat, Hasbilik ve Affetme Düzeylerinin İncelenmesin", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 12/2 (2020), 220-244.
[122] Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 38.
[123] Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 38.

kabul edilen bir ahlaki özelliktir. Bu kavram, başta Hz. Peygamber olmak üzere sahabe-i kiram tarafından ortaya konulan fedakâr davranışların ve özverinin en güzel örneklerini sunar. Bu örnekler İslam toplumuna ilham kaynağıdır. Îsâr, insanın kendi kişisel endişelerini bir kenara bırakıp, başkalarının ihtiyaçlarına çözüm bulma çabasıdır. Bu, yüksek bir insanlık duygusu ve karşılıklı sevgi, saygı, merhamet, şefkat ve kardeşlik gibi değerlerin güzel bir ifadesidir. Kur'an'ın üzerinde durduğu mühim konulardan biri de insanlar arasında yardımlaşmanın ve dayanışmanın gerçekleştirilmesidir. Kur'an, toplumu oluşturan bireylerin birbirleriyle ilgilenmelerini ve birlikte mutlu bir yaşam sürmeyi teşvik eder.[124]

"Îsâr" terimi Kur'an-ı Kerim'de dört ayette (Yusuf 12/91; Taha 20/72; en-Nazi'at 79/38; el-A'la 87/16) kelime anlamıyla ve başka bağlamlarda bir ayette (el-Haşr 59/9) ise terim anlamıyla kullanılmıştır. Terim anlamı, bir şeyi diğerine tercih etme veya bir seçim yapma anlamını taşır ve Kur'an'da farklı bağlamlarda kullanılmıştır. Ancak kelime anlamının geçtiği ayetlerde bile terim anlamı hissedilmektedir. Örneğin, Yusuf Suresi'nde (12/91) kardeşlerinin ifadeleri olan "Allah'a and olsun gerçekten Allah seni bize tercih etti" şeklindeki ifadeler, Hz. Yusuf'un mağdur ve mazlum hale getirilmesiyle bir tercih anlamını taşır. Bu ifadeler, Hz. Yusuf'un diğerlerine tercih edilmesini ifade eder. Taha Suresi'nde (20/72), Mısır'daki sihirbazlar Firavun'a karşı bir tercih içinde olmayacaklarını ilan ederler. Ayrıca, Naziat Suresi (79/38) ve Ala Suresi (87/16) gibi ayetlerde, kâfirlerin dünya hayatını tercih etmeleri ve bu tercihlerinin sonucunda zelil ve geçici bir duruma düşmeleri anlatılmaktadır. Sonuç olarak, "Îsâr" terimi Kur'an'da kelime anlamının yanında terim anlamıyla da kullanılmıştır.[125]

Haşr suresi dokuzuncu ayette, bir şeyi ya da birini diğerine tercih etme anlamında, kullanılmıştır: “Kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile onları (muhacirleri) kendilerine tercih ederler.” Hicretten sonra Ensâr'ın muhacir kardeşlerine gösterdiği yardımseverlik ve paylaşma örneği, Kur'an tarafından övgüyle karşılanmış ve îsâr kavramının yaşanabilir bir örneğini sunmuştur. Kur'an, bu davranışı Allah'ın rızası için infak etme şeklinde bir ahlaki emir olarak kabul etmiştir. Bu açıdan Kur'an'da îsâr kavramı ahlaki bir emir şeklinde değerlendirilebilir. Bununla birlikte îsâr kavramına direkt olarak yer verilmeyen

[124] Pusmaz, “Kur’an’da Îsâr Kavramı”, 80-81.
[125] Mustafa Alıcı, “İslam’da Dindarlar ve Diğerkâmlık: Kur’an-I Kerim’de ‘Îsâr’ Ayetine Tarihsel Fenomenolojik Bir Yaklaşım”, *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 7/17 (01 Ocak 2019), 13-20.

ayetlerde de bu manada îsâr kavramı vurgulanmıştır. Örneğin, el-İnsan Suresi'nde (76/9) şu ifadelere yer verilir: "Biz sizi sırf Allah'ın rızası için doyuruyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz." Bu ve benzeri ayetlerden de anlaşılacağı üzere, îsâr davranışının yalnızca Allah'ın rızasını umarak ihtiyacı olsa da elindekini muhtaç kimseler için infak etme anlamına geldiği sonucuna varabiliriz.[126]

Müslümanlar, Allah'ın mazlum insanlara bahşedeceği maddi ve manevi tüm nimetlere veya ilahi lütuflara yönelik kıskançlık yapmazlar. Çünkü insanlar arasındaki ilişkilerde kıskançlıktan kaçınmak, sevginin arttığını en somut şekilde gösteren bir davranıştır. Bu bağlamda, Kuran'da kıskançlık yapmamak, sevgiye duyulan bağlılıktan sonra özellikle vurgulanmıştır. Dolayısıyla, Allah, açık kıskançlık değil, içten gelen kıskançlığın dahi insanların yardımlaşma ve diğerkâmlık duygularını olumsuz etkileyeceğini belirtmektedir.

Tasavvufta "îsâr" terimi, ihtiyaç durumunda, hatta bu ihtiyaç oldukça büyük olsa da başkasını kendine tercih etmeyi ifade eder. Bu kavram, aynı ihtiyaç durumunda, sahip olanın sahip olmayana yardımcı olma eğilimini ve davranışını temsil eder ve îsârın temel karakteristiğini oluşturur. Tasavvuf geleneğinde, hicret esnasında, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in yerine geçip kendi canını tehlikeye atarak Hz. Peygamber'in hayatını koruma çabası, îsâr kavramının bir örneği olarak değerlendirilir.[127]

Sonuç olarak, özgecilik ve îsâr kavramları, ahlaki davranışlarda toplumsal ve bireysel iyiliği teşvik eden iki önemli yaklaşımı temsil eder. Özgecilik, başkalarına yardım etme ve onların iyiliğini önemseme eğilimini ifade ederken, îsâr, kendi varlığını ve kaynaklarını başkalarının hizmetine sunma ve onların ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önünde tutma anlamını taşır. İkisi de insanların insanlığa ve topluma katkıda bulunma amacını yansıtır.

1.9. İslam Dininde Özgecilik

İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette, faziletli ve örnek bir toplum oluşturma gayesi güdülmektedir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için bireysel ve toplumsal ahlaki değerler büyük önem taşımaktadır. Özgecilik, bu ahlaki değerlerin merkezinde yer

[126] Mehmet Uyar, "Îsârın Tasavvufî Derinliği: Bilimsel Yaklaşım ile Bir Kıyaslama", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (ts.), 453-478.
[127] Uyar, "Îsârın Tasavvufî Derinliği", 453.

alır ve Kur'an-ı Kerim'deki birçok ayet ve hadislerde, bireylerin başkalarının iyiliği için kendi çıkarlarını feda etmeleri gerektiği emir, tavsiye ve nasihat şeklinde vurgulanmaktadır. Buradan hareketle, özgecilik kavramı ayet ve hadisler ışığında ele alınacak ve ibadetlerin özgecilik ile ilişkisi tartışılacaktır.

1.9.1. Kur'an ve Hadislerde Özgecilik

Bütün dinlerde, insanlara özgeci davranışta bulunmaları, yardımsever olmaları tavsiye edilmiştir. Özellikle İslam Dininde ayet ve Hadis-i Şeriflerde inananların özgeci tutuma sahip olmaları, İslam dininin vazgeçilmez erdemi olarak kabul edilmiştir. Bu konuda Müslümanlar birbirlerinden sorumlu tutulmuş ve kardeş kılınmıştır.[128] Dolayısıyla Müslümana, kardeşiyle ihtiyaç durumunda kendi çıkarını düşünmeden malını paylaşması ve onu gözetmesi emredilmiştir.

Diğer insanlarla ve çevreleriyle iletişim ve etkileşim halinde olan bireyler, sahip oldukları ahlaki değerler ve uydukları sosyal normlar ölçüsünde sağlıklı iletişim ortamı oluşturabilmektedirler. Toplumun huzurunu, refah ve mutluluğunu sağlayan empati kurma, paylaşma, yardımlaşma, fedakarlıkta bulunma, iş birliği gibi ahlaki değerler kültürel olduğu kadar dini temele de dayanmaktadır.[129]

İslam, topluluk halinde yaşamayı teşvik eden bir din olarak kabul edilir. İslam dininin elçisi Hz. Peygamber, erdemli bir İslam toplumu oluşturmayı amaçlamış ve bunu gerçekleştirmek için insanlara cömert ve fedakâr davranmayı, kendinden önce başkalarını düşünmeyi, samimi olmayı aşılamıştır. Çünkü erdemli toplum bu değerler üzerine kurulmalıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için Hz. Peygamber kâmil insan yetiştirmeyi amaç edinmiş ve insanların iyi, güzel huylara sahip olmaları her türlü kötü hasletlerden arınmaları için çabalamıştır. Dinin içinde, başkalarını düşünmeyen ve başkalarıyla ilgilenmeyen bireycilik anlayışına yer verilmemektedir. İnsani ilişkilerin ve dostlukların kuvvetli olması güven, hoşgörü, samimi, fedakâr duyguların olmasına bağlıdır.[130]

İslâmî literatürde "îsâr" kelimesi, sözlük anlamıyla bir şeyi veya bir kişiyi başkasına tercih etme, yeğleme, birine yönelik sevgi besleme, meyil gösterme, öncelik tanıma, üstün tutma

---

[128] Hucurat Suresi 49/10
[129] Harputlu, *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi*, 34.
[130] Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında Îsâr (diğerkâmlık) Kavramına Verdiği Önem", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* VII/17 (2006), 29-56.

ve ikram etme gibi anlamları içermektedir. Terim olarak, bir bireyin kendi ihtiyaçları olmasına rağmen, sahip olduğu imkanları başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanması ve bu doğrultuda fedakârlık yapması anlamına gelir. Bu, bireyin başkalarının yararını kendi ihtiyaçlarının önüne koyarak, özverili davranışlarda bulunmasını ifade eder. Tasavvufî kaynaklarda, cömertliğin dereceleri arasında îsâr da yer alır. (sehâ, cûd ve îsâr) Bu çerçevede, bireyin elindeki imkanların bir bölümünü başkasına ikram etmesi ve birazını da kendisi için ayırması sehâ olarak adlandırılırken, çoğu imkanını başkalarına verip sadece az bir kısmını kendisi için saklaması cûd olarak ifade edilir. İmkanlarının tamamını başkaları için kullanması ise îsâr olarak nitelendirilir.[131]

Bireyin, kendisinden önce diğer insanların menfaatlerini düşünmesi veya onlara gelebilecek zarara engel olması şeklinde ele alınan özgecilik (diğerkamlık) anlayışı, din kardeşliğinin en üst düzeydeki ifadesi olarak kabul edilebilir. İnsanın cömertlik tutumunu îsâr seviyesine çıkarabilmesi için, verdiği şeye bizzat ihtiyaç duyulması gerekmemektedir. Burada önemli olan husus, kendisi ihtiyaç içerisinde olmasına rağmen başkasını düşünebilme anlayışında bir iradeye sahip olmaktır. Kur'an-ı Kerim'e göre özgeci bir karakter geliştirmek, nefsin bencillik eğilimlerinden korunmakla mümkündür. Nefsin bencillikten arınabilmesi için birey, kendisini bütün içtenliğiyle Allah'ın belirlediği evrensel ahlaki ilkelerle bağdaştırmalı, bu ilkeleri benimsemeli ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanmayı kişisel bir hedef haline getirmelidir. Birey, sahip olduğu imkanları ve zenginlikleri başkalarıyla paylaşmayı sıkı bir tutum haline getirmelidir.[132]

Herhangi bir çıkar gözetmeksizin başkaları için çalışmak, mücadele etmek veya kendi arzularından vazgeçmek, görünüşte zorlayıcı olabilir; ancak samimi duyguların eşlik ettiği böyle bir durum, sonunda insanı içsel huzura ve ruhsal zenginliğe ulaştıracaktır. Din, bencil davranışları günah olarak değerlendirirken, diğerkâm davranışları sevap olarak kabul ederek, olgun bir kişiliğin gelişimine katkı sağlamaktadır. İslam dininde, başkalarını gözetmek, yardımlaşma ve dayanışma konularını içeren ayet ve hadisler insanları özgeci davranmaya teşvik etmektedir. Kur'an-ı Kerim samimi bir şekilde inananlardan bahsederken "onların bollukta da darlıkta da Allah için harcadıkları" (Al-i İmran, 3/134) ifadesini kullanır. Kur'an'da inananları Allah yolunda harcamaya

[131] Zülfikar Durmuş, "Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur'an'nın Öngördüğü İdeal Model: Îsâr", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/4 (2003), 17-27.
[132] Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, 251.

yönlendiren ayetler de bulunmaktadır. (Bakara 2/195,254,267; Al-i İmran 3/92; Nur 24/22). Bununla beraber mü'minler, başkalarına yardımda bulunurken de cimrilik etmemeleri konusunda uyarılmaktadır. (Muhammed 47/38). Bu çağrıya uyarak, kendilerini cimrilikten koruyarak, başkalarına yardım eden, ikramda bulunan kimseler kurtuluşa erenler olarak müjdelenmiştir. (Teğabün 64/16).[133]

Kur'an, insanın bencil eğilimlerini kontrol altına alabilmesi için, Allah ile sürdürdüğü ahlaklı ilişkiyi devam ettirmesini, O'nun belirlediği değerleri benimsemesini ve O'nun otoritesini kabul etmesini önermektedir. Zira bencillik, kontrol altına alınmadığında insanı çeşitli kötülük ve erdemsizliklere sürüklemektedir. İslami perspektifte, aşırı mal hırsı, tamahkarlık ve cimrilik eğilimi, birçok kötülüğün kaynağı olarak değerlendirilir ve insanın ahlaki olgunlaşmasının en büyük engeli olarak görülür. Bir Müslümanın bu engeli aşması, inancının ulaştırmayı amaçladığı temel hedefler arasında yer alır. Toplumdaki zayıf, yoksul, yetim, korunmaya muhtaç, darda ve sıkıntıda olan bireylerin durumuna ilgisiz kalmak, sadece biriktirilen mal ile övünmek ve buna dayalı bir mutluluk duymak, insanın acınacak bir durumda olduğunu gösterir. Bu durumda olan insanlar, toplumun en alt seviyesinde yer alan bireyler olarak kabul edilir. Kur'an insanların, Allah'ın emrettiği sorumluluğu yerine getirmiş olmalarını bu olumsuz değerlerden kurtulmalarına, şefkat ve merhametle insanlara yaklaşmalarına, cömert ve özgeci (diğerkam) davranışlarla insanlara muamele etmesine bağlamaktadır. Bireyin bu olumlu değerlere sadece kendisinin sahip olması yeterli görülmeyip; aynı zamanda diğer insanlara da sabır ve merhamet tavsiye etmesi Kur'an'ın ön gördüğü temel eğilimlerdendir. (Beled 90/5-19) [134]

İslam Dini inananlarını, dünyada adaleti ve doğruluğu bütün insanlara ulaştırma ve yeryüzünde adaleti hâkim kılmakla sorumlu tutmuş, yapılan haksızlıklarla, yanlış uygulamalarla mücadele etmeleri sıkıntı içerisinde olan insanların sıkıntılarını gidermelerini emretmiştir. Bu ilahi emri ahlaki bir görev olarak benimseyen Müslümanlar "iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak" ilkesini hayatlarının merkezine almaktadır.[135]

---

[133] Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı Ve Din*, 126-130.
[134] Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, 251-253
[135] Ali Çaksu, "İslam ve Ahlak Felsefesi:" Kötülükten Sakındırma" Prensibinin Yardıma Koşmaya Etkisi", *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 11/2 (2013), 11-22.

Hz. Muhammed'in "Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikeye atmaz. Bir kimse din kardeşinin sıkıntısını ortadan kaldırırsa Allah da onun ihtiyacını giderir..." hadisi, Kur'an ayetlerinde fedakârlığa yönelik teşvikin desteklendiğini göstermektedir. Bu hadis, dayanışma ve yardımlaşmanın önemine vurgu yaparken, mü'minlerin birbirlerine kenetlenmiş bir bina gibi olduklarını ifade etmektedir. Diğer bir hadis-i şerifte ise "kişinin kendisi için istediği bir şeyi din kardeşi için de istemedikçe tam manasıyla inanmış olamayacağı" uyarısı yapılarak inananlar birbirlerinin sorunlarına karşı duyarlı davranmaya yönlendirilmiştir.[136]

"Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir." yaşadığımız çevredeki insanların sıkıntılarını giderme, onlara yardım etme, sahip olduklarımızı ihtiyaç sahipleriyle paylaşma sorumluluğu yüklemektedir. Cömertlik duygusuna sahip bireyler yardımlaşma ve paylaşma eğilimi gösterir. İslam dinine göre, insanlar kıymet verdikleri şeyleri paylaşmadıkça gerçek anlamda İslam'a uygun bir yaşam sürmemiş olurlar.[137] İslam dininin sıklıkla üzerinde durduğu yardımlaşma, paylaşma tutumları zamanla davranışların oluşmasında etkili olacaktır.

1.9.2. İslam Dininde İbadetlerin Özgeciliğe Etkisi

Kur'an'ın ana konularından birini de "ibadet" konusu oluşturur. İnsanların yaşamlarının en önemli bölümünü ibadetler oluşturur. Her dinin kendine has ibadet şekilleri vardır. İmandan sonra insanın Allah ile kurduğu ilişki ibadetler yoluyla gerçekleşir. İbadet tanımlanırken, güzel niyetlere dayanan ve gerçekleştirildiğinde sevap kazandıran ameller şeklinde ifade edilmiştir. İbadetleri yerine getirmekteki amaç Allah'ı övmek onu yüceltmektir. İslam literatüründe namaz kılmak ve oruç tutmak gibi ibadetleri tanımlarken şu ifade kullanılmıştır: "Kulun Allah'a yönelik saygı, sevgi ve bağlılığını gösteren duygu, düşünce ve davranış biçimleri için kullanılan terim."[138]

Şentürk ibadeti şu şekilde tanımlar: "İbadet insanlar arası ilişkilerde kişilerin birbirlerini tanımalarını, birbirlerine güvenmelerini, dinî bir toplumun sağlıklı bir yapıya kavuşmasını sağlayan dindar kişinin samimiyet derecesini (dinî gücünü) ortaya koyan bir

[136] Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, 130-132.
[137] Harputlu, *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi*, 39.
[138] Yusuf Çelik, "Kur'an'da İbadet", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2014), 203-221.

davranıştır.” Bu açıdan ibadet bireye hem psikolojik hem de sosyal uyum açısından katkı sağlamakta ve şahsiyetin gelişmesi ve bütünleşmesine yardım etmektedir.[139]

İbadetlerin bazıları, kişinin dikkatini ve ilgisini diğer insanların ihtiyaçlarına, sıkıntılarına yönelterek kişiyi onlarla iletişim kurmaya yönlendirir. Bu durum bireye, kendi benlik sınırlarının ötesine geçerek başkalarının deneyimlerini paylaşma fırsatı sunar ve insanın doğasındaki bencillikle baş etme olanağı tanır. Hac, oruç, zekât ve sadaka ibadetleri, bireylere diğerkâmlık ve cömertlik gibi kişisel özellikleri kazandırma açısından son derece etkilidir.[140]

İbadetler genel anlamda insanların Allah ile, kendi iç dünyalarıyla, diğer insanlarla ve yaratılmış varlıklarla kurduğu ilişkileri belirleyen bir düzen olmanın yanında diğerkâmlık, yardımlaşma duygularının gelişmesine, başarılı bir sosyal etkileşimin oluşmasında etkilidir. İbadetler insanın ruhsal açıdan gelişmesini, iç disiplinin oluşmasını ve kendi hakimiyetinin artmasını sağlayarak insanı kötü eğilim ve alışkanlıklardan uzaklaştırır.[141] Kişiyi ahlakî olgunluğa eriştiren namaz, oruç, hac, zekât ve kurban ibadetlerinin özgeci davranış geliştirmedeki etkisi aşağıda ele alınmaktadır.

1.9.2.1. Namaz İbadeti ve Özgecilik

Namaz ibadeti, İslam dininde özel bir öneme sahiptir. Diğer ibadetlerle karşılaştırıldığında, sürekli ve sık tekrarlandığı için herkesin, sosyal statüleri ne olursa olsun yapabileceği bir ibadet türüdür. Bu ibadet, kişisel gelişime ve şahsiyetin oluşumuna katkı sağlar. Namaz, Allah ile sürekli bir iletişim kurma fırsatı sunduğu için kişinin sorumluluk duygusunu geliştirir. Bu ibadetin düzenli olarak gerçekleştirilmesi, bireyin Allah'a karşı olan bağlılığını artırır ve manevi bir denge oluşturmasına yardımcı olur. Namaz, aynı zamanda içsel bir odaklanma ve huzur sağlar, bu da vicdanın oluşumuna katkıda bulunur. Namazın devamlı ve düzenli bir şekilde yerine getirilmesi, bireyin yaşamında disiplin ve düzenin korunmasına da yardımcı olabilir. Aynı zamanda, toplum içinde eşitlik ve kardeşlik duygularını güçlendirerek sosyal bağları kuvvetlendirir. Bu

[139] Habil Şentürk, “İbadetin Mahiyeti ve Şahsiyet Gelişimindeki Fonksiyonu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir* 2 (1985), 223-229.
[140] Hüseyin Certel, “İslamî İbadetlerin Psiko-Sosyal İşlevleri”, *EKEV Akademi Dergisi* 1/3 (1998), 149-156.
[141] Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008).S.249.

ibadetin önemi, sadece dini bir ritüel olmanın ötesinde, bireyin ruhsal, sosyal ve kişisel gelişimine derinlemesine katkıda bulunmasından kaynaklanmaktadır.[142]

Namaz ibadeti, insanların olumlu sosyal davranışlarını edinmede yardımcı olmaktadır. Birey namaz ibadetiyle vicdan, alçakgönüllük, vefakârlık, şükür ve özgecilik gibi duygulara sahip olmaktadır. Birey namaz esnasında yapmış olduğu rükû, secde ile bencil duygularından arınmakta ve benin ötesine yönelmektedir.[143] Namaz ibadeti sadece bedensel bir ibadet değildir, aynı zamanda zihinsel ve duygusal bir bağlam içerir. Namaz kılan bir kişi, Allah'a yönelerek sorumluluklarını hatırlar ve bu sorumlulukları yerine getirme konusundaki kararlılığını pekiştirir. Bu, bireyin toplumuna ve çevresine karşı duyarlılığını artırarak vicdanlı bir yaşam sürmesine katkı sağlar. Düzenli bir şekilde kılınan namaz bireyde sabrı da geliştirir, bireyin içsel huzurunu koruma ve olumsuz duyguları kontrol etme becerilerini güçlendirme konusunda yardımcı olabilir. Aynı zamanda diğerkâmlık ve yardımseverlik gibi erdemleri vurgular, bu da bireyin çevresine duyarlı bir şekilde hareket etmesine katkıda bulunur.

Allah'u Teala,Kur'an-ı Kerimde "Muhakkak ki namaz, insanı hayasızlıktan ve fenalıktan korur' (Ankebut 29/45) buyurmuştur ve bu ayetten de anlaşılacağı üzere namaz insanı iyi işler yapmaya yönlendirir. Araştırmalar, namaz ibadetinin bireyin kişiliğini olumlu yönde etkilediğini, ahlaki davranışları pekiştirdiğini, benlik saygısını arttırdığını ve insani ilişkilerde olumlu yönde destek sağladığını göstermektedir. Namaz, bireyin psikososyal gelişimine önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu bağlamda, namazın bireyin yaşamındaki pozitif etkilerini anlamak, dini pratiğin psikolojik ve sosyal boyutlarına dair kapsamlı bir anlayışı teşvik etmek açısından önemlidir. Namazla beraber bireyde Allah'a karşı derin saygı, sevgi duygusu gelişir ve birey bunu kişilik haline getirir. Zaman içerisinde Allah'a karşı olan sevgisi diğer varlıklara da yansır, onlara karşı sevgi, saygı göstermeye ve fedakarlıkta bulunmaya başlar. Namaz inananlar arasında birlik-beraberlik, sevgi-saygı, kardeşlik duygularını geliştiren bir ibadettir.[144]

---

142 Habil Şentürk, *İbadet Psikolojisi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 86-87.

143 Mürüvvet Tezekeci, *İslamdaki Temel İbadetlerin Ahlâki Boyutu* (Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 18.

144 Nurten Kimter, "Namaz ve Ahlaki Olgunluk İlişkisi", *Dini Araştırmalar* 19/50 (19-12-2016) (2016), 103-133.

1.9.2.2. Oruç İbadeti ve Özgecilik

İbadetler, bireyin yalnızca Allah'a olan yakınlığını güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda onu diğer insanlarla da yakınlaştırarak, Rabbine ve toplumuna yabancılaşma riskini önler. Dinin pratik uygulamaları olan ibadetler, sosyal etkileşimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmekte ve öğrenilip yaşanması, toplumsal ilişkilerin güçlenmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Oruç ibadeti, toplum içinde ekonomik farklılıkları bulunan bireyler arasında birlik ve dayanışmanın güçlenmesi açısından önemli bir rol oynar. Özellikle varlıklı bireylerin, daha az maddi imkanlara sahip olanları anlaması ve desteklemesi, sosyal sınıflar arasında bir kaynaşma sağlayabilir.[145]

İbadetlerin temel amacı, kişinin kendini Allah'ın huzurunda hazır bulunuş durumuna getirmektir. Bireyin dua ederek, namaz kılarak Allah ile kurduğu ilişki Allah'ın yüceliği konusunda şuur oluşturmaktadır. Oruç ibadeti de diğer ibadetler gibi hem bedeni hem de ruhu aynı anda ilahi şuurda sabitleme amacını taşır. Ancak oruç ibadetinde öne çıkan özellik, kişinin bedensel ve zihinsel olarak yenilenme sürecidir. Oruç, tam manasıyla kişiye irade terbiyesi vermektedir ve bireyin kötü alışkanlıklardan uzaklaşmasına, kötü davranışlarını terk etmesine ve olumlu karakter özelliklerini geliştirmesine yönelik bir ahlak eğitimi olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, toplumsal ahlak ve bütünleşme açısından da bu ibadetin, insanlarda yardımlaşma ve dayanışmayı kalıcı haline getirme konusunda önemli bir rolü ve işlevi olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu ibadetin bireysel düzeyde olduğu kadar toplumsal düzeyde de çeşitli olumlu etkiler göstermektedir.[146]

Uysal'ın oruç ibadeti üzerine yaptığı araştırma sonuçları, oruç tutma ibadetinin bireyin sosyal hayatındaki diğer davranışlarını etkilediği ve bu etkinin, oruç tutma davranışı ile sosyal davranış arasındaki ilişkinin koşullarına bağlı olarak değiştiği tespit edilmiştir. Yine bu çalışmada orucun sosyal hayata etkilerine baktığımızda karşılıklı iletişimi kolaylaştırdığı ve başkalarına karşı empatik eğilimi arttırdığı görülmektedir.[147]

İslam Dininde ibadetler, özellikle oruç ve zekât gibi pratikler, sosyal yardımlaşma ve dayanışma amacını taşımaktadır. Örneğin, Ramazan ayında gerçekleştirilen iftar sofraları,

---

[145] Vehbi Ünal, "İslam'da İbadetlerin Sosyal Fonksiyonu", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2010), 355-370.

[146] Veysel Uysal, "Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç ibadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2014), 19-44.

[147] Uysal, "Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç ibadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları", 41-44.

toplumun farklı kesimlerinden, oruç tutan-tutmayan, zengin-fakir, işçi-işveren gibi insanları bir araya getirme işlevini yerine getirmektedir. Bu uygulama, toplumsal bir birliktelik ve dayanışma atmosferi oluşturarak insanların birbirleriyle etkileşimde bulunmalarına olanak tanır.[148]

Genel olarak ibadetlerin bütününe baktığımızda inananlarını birlik içerisinde hareket etmeye çağırır. Hac ibadetini yerine getirmek için dünyanın farklı coğrafyalarından gelen insanlar bir araya gelmeleri, namazlarını kılmak için camide cemaat oluşturmaları, zekât ve oruç ibadetlerinde muhtaç kimselerin gözetilmesi, toplum içerisinde yardımlaşma, birlik olma bilinci oluşturmaktadır. İbadetler vasıtasıyla insanlar bencil duygulardan uzaklaşmakta sosyal birliktelik oluşmaktadır.[149]

1.9.2.3. Zekât, Sadaka İbadeti ve Özgecilik

Zekât kelimesi sözlük anlam olarak artmak manasına gelirken; terim anlamı zengin müslümanların seneden seneye mallarının bir kısmını ihtiyaç sahibi Müslümanlara vermeleridir. Zekât ve sadaka diğerkamlık duygularını geliştiren, İslam dininde almak kadar vermenin de kişiye büyük bir zevk tattırdığı mali birer ibadettir.[150]

Zekât ibadeti insanı ahlaken hoş karşılanmayan bencillik, katı kalplilik, dünyaya aşırı düşkün olma, kendini üstün görme, cimrilik gibi olumsuz duygulardan kurtarır. Bu olumsuz davranış ve duyguların yerine ise yardımlaşma, empati, özgecilik, merhamet, şefkat gibi olumlu ahlaki ilkeleri getirir.[151] İslam dininde Müslümanların sorumlu tutulduğu Zekât, kurban, infak, sadaka, karz-ı hasen gibi ibadetlerin insanda yardımlaşma ve dayanışmayı insanlara kazandıran bir yönü bulunmaktadır.[152]

Zekât ibadeti, Müslümanlar arasındaki ekonomik dengeyi koruma amacı taşıyan önemli bir ibadet biçimidir. Zenginlerin malından belirli bir ölçüde fakirlere yardım etmeleri, toplum içinde adaletin sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Zekât ihtiyaç sahibi bireylerin zenginlere karşı oluşabilecek düşmanca tavırların da önüne geçecek ve barışçıl

---

148 Abdulmuttalip Baycar, "Dini ve Sosyolojik Boyutlarıyla Dayanışma-Yardımlaşma Olgusu", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)* 21/39 (2019), 199-225.
149 Certel, "İslamî İbadetlerin Psiko-Sosyal İşlevleri", 155-156.
150 Şentürk, *İbadet Psikolojisi*, 98-99.
151 Hüseyin Certel, "Psiko-sosyal açıdan zekât", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (1997), 352.
152 Ünal, "İslam'da İbadetlerin Sosyal Fonksiyonu", 360.

duyguların oluşmasını sağlayacaktır. Toplumda huzurun ve barışın olması bireylerin diğerkam, empatik duygulara sahip olmasına bağlıdır. Zekât ve sadaka, toplumda sosyo-ekonomik denge sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bireyin nefsini cimrilik, bencillik ve kötülüklerden uzaklaştırmasına yardımcı olur.[153] Varlıklı Müslümanların zekatlarını fakir, yetim, yoksul, kimsesiz ve darda kalanlara vermesi, toplumsal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlamakta sosyo-ekonomik farkları ortadan kaldırmaktadır. Kur'an-ı Kerim ayetlerinde sıklıkla geçen infak, tasadduk kavramları toplumsal adaleti sağlamasının yanında, bireyin ruhi eğitimine katkı sağlamakta, insanları daha duyarlı olan ve başkalarını düşünen bireylere dönüştürmektedir.[154]

Özgecilik, başkalarının refahını artırmak için kendi çıkarlarından feragat etmeyi içeren bir tutum ve davranış biçimidir. Bu bağlamda, zekât ve sadaka ibadetleri, özgeciliğin dini bir temele oturtulmuş uygulamalarıdır. Zekât, bireylerin kişisel servetlerinden fedakârlık yaparak toplumun daha az ayrıcalıklı kesimlerinin ekonomik ve sosyal refahını artırmayı hedefler. Bu, bireylerin kendilerinden daha az şanslı olanlara karşı duyarlılık geliştirmelerine ve toplumsal dayanışmanın güçlenmesine katkıda bulunur.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerini karşılamak amacıyla zimem defteri ve sadaka taşı gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu uygulamalar, ihtiyaç sahibi bireyleri sıkıntıya düşmemeleri için desteklemeyi ve yardım eden kişinin güzel niyetle, beklenti ve karşılık beklemeden gerçekleştirdiği iyiliklere örnek teşkil etmeyi amaçlamıştır. Bu tür uygulamalarla birey, Allah'ın rızası ve ihtiyaç sahiplerinin sıkıntılarını gidermek için, gösterişten uzak ve karşılık beklemeksizin, yardım davranışında bulunmuşlardır.[155]

Sadaka, tamamen gönüllü bir yardım olduğundan, özgecilik kavramını daha geniş bir çerçevede ele alır. Sadaka veren bireyler, karşılık beklemeksizin veya zorunluluk olmadan başkalarına yardım ederler. Bu, özgeciliğin saf bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Sadaka, sadece maddi yardımı değil, aynı zamanda zaman, emek, bilgi ve moral desteği de içerir. Dolayısıyla, sadaka vermek, bireyin toplum içindeki rolünü ve başkalarının refahına olan katkısını derinleştirir. Zekât ve sadaka ibadetleri, özgeciliğin dini temelli

[153] Harputlu, *Dini Tutum Ve Özgecilik İlişkisi*, 41-42.
[154] Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, 264.
[155] Ensar Çetin, "Bir Sosyal Yardımlaşma Pratiği Olarak Askıda Kahve ve Sadaka Taşı", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 41 (2014), 4-6

ifadeleri olarak, bireylerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmelerine ve daha adil ve dengeli bir toplum oluşturulmasına hizmet eder. Bu ibadetler, bireylerin maddi ve manevi varlıklarını paylaşarak, toplumsal dayanışmayı ve yardımlaşmayı teşvik eder ve toplumsal bağları güçlendirir.

1.9.2.4. Kurban İbadeti ve Özgecilik

Kurban ibadeti, zekât gibi maddi varlıkla icra edilen bir ibadet türüdür. Toplumun yardımlaşma ve kardeşlik bağlarını güçlendirmeye yönelik olarak, bu ibadet, mal varlığının ihtiyaç sahipleriyle paylaşılması esasına dayanmaktadır. Kesilen kurban etinin, kesme imkânı olmayan bireylere dağıtılması, toplumsal dayanışmayı pekiştirir ve birlik ruhunun kuvvetlenmesine katkıda bulunur. Bu şekilde, kurban ibadeti, toplumsal adaletin sağlanması ve sosyal bütünleşmenin güçlenmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Kurban ibadetini yerine getiren birey, bu ibadetiyle Yüce Allah'a şükranını sunmanın yanı sıra, yardım etmenin getirdiği içsel huzuru ve paylaşmanın doğurduğu mutluluğu yaşar. Aynı zamanda kurban ibadeti, insanlardaki bencilliği ortadan kaldırıcı ve diğerkâmlığı geliştirici bir özellik taşır.[156]

İslam inancına göre kurban kesen birey, Allah'a olan bağlılığını ve sadakatini ifade ederken aynı zamanda bu eylemi toplum içindeki ihtiyaç sahiplerine yönelik bir yardım olarak değerlendirir. Bu durum, bireyin sadece kendi ihtiyaçlarına odaklanmak yerine, toplumun genel refahına katkıda bulunma amacını güçlendirir. İşte bu noktada, kurban ibadeti bireyin özgecilik duygularını destekleyerek, kendi çıkarlarını toplumsal hizmetle birleştirmesini sağlar. İnsanın kendi manevi gelişimi ile toplumun refahına katkıda bulunma arasındaki dengeyi kurarak, bu ibadet hem bireyin hem de toplumun genel özgecilik anlayışını destekler.

1.9.2.5. Hac İbadeti ve Özgecilik

Hac ibadeti, İslam dini çerçevesinde, belirli bir zaman diliminde belirli ritüelleri gerçekleştirmek amacıyla belirli bir mekânı ziyaret etmeyi ifade eden bir kavramdır. Kişinin mal ve bedeniyle gerçekleştirdiği bu ibadet, bireyin tüm varlığını etkiler ve bu bağlamda kapsamlı bir teslimiyetin ifadesidir. Hac, sadece bireysel bir ritüel olmanın ötesinde toplumsal bütünleşmeyi, kaynaşmayı ve arınmayı gerçekleştirme işlevini de

[156] Harputlu, *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi*, 43.

taşır. Hac, bireysel bir ibadet olmanın ötesinde, belirgin bir sosyal boyuta da sahiptir. Dünyanın dört bir yanından gelen hacılar, birbirlerine karşı olan dayanışmalarını ve desteklerini ifade etmek amacıyla bir araya gelirler. Hac, geçici bir süreliğine olsa da inananların bir araya gelerek İslam dininin birleştirici gücünü deneyimleme fırsatını sunar ve bu da sosyal bütünleşmenin sağlanmasına katkıda bulunur.[157]

Hac, dünya genelindeki Müslümanların bir araya gelerek aralarındaki farklılıkların ortadan kalkmasında, birliğin oluşmasında etkili olmaktadır. Aynı inancın mensubu olan milyonlarca Müslüman, Kâbe'nin etrafında bir araya gelir, dil, millet ayrımı yapmadan karşılıklı olarak kucaklaşır. Hac sırasında, bu insanlar birbirlerinin sevinçlerine, sıkıntılarına ortak olur, aynı zamanda dünya genelindeki Müslümanların ortak sorunlarını tartışma fırsatı bulurlar. Hac ibadeti sırasında, bireyin hesap gününün, tüm mülk ve nimetlerin sahibinin Allah olduğu bilinciyle hareket etmesi, kişinin gerçekte sahip olmadığı nimetleri cimrilikle kullanamayacağı anlamına gelir. Bu bağlamda, birey, kendisine emanet edilen varlıkları Allah'ın yarattığı tüm varlıklarla paylaşma sorumluluğunu taşır.[158]

Hac ibadeti, Müslümanın Allah'a olan teslimiyetinin göstergesidir. Hac sırasında kişi, bütün mülkün ve nimetlerin Allah'a ait olduğu bilinciyle, özgecilik ilkesine dayalı bir tutum sergiler. Bu ibadet esnasında birey, kendisine verilen nimetlerin asıl sahibinin Allah olduğu bilincine ulaşarak sahip olduğu malları başkalarıyla paylaşma sorumluluğunu benimser. Hac, özgecilik değerlerini güçlendiren ve bireyin mülkiyet anlayışını Allah'a olan bağlılığı çerçevesinde şekillendiren bir ibadettir.

2. DİNDARLIK

Din, dindarlık ve değerler kavramları, çeşitli inanç sistemleri, çevresel etmenler ve kültürler arasında çeşitli biçimlerde anlam bulmuştur. Bu kavramlar, hayatın pek çok alanındaki tutum ve davranış kalıplarına yansımış, bu alanları etkilemiş ve biçimlendirmiştir. Bu kavramlar birbirleriyle sıkı bir bağ içinde ve karşılıklı etkileşim halindedir. Dinlerin tarihine göz attığımızda, sadece metafizik bir düzlem oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda bireysel ve toplumsal yaşama müdahil olduklarını

[157] Tezekeci, *İslamdaki Temel İbadetlerin Ahlâki Boyutu*, 68-76.
[158] Tezekeci, *İslamdaki Temel İbadetlerin Ahlâki Boyutu*, 68-76.

gözlemliyoruz. İnsanın akıl ve deneyimle açıklanamayan sorularına cevaplar sunmanın ötesinde, dinler bireysel ve toplumsal hayata dokunarak geniş bir dünya görüşü ve değerler sistemini şekillendirmişlerdir. Bu sistemin içinde, insanın her tür düşünce ve davranışına hükmeden bir etki göze çarpmaktadır.[159] Dinin insanı etkilediği ve yaşantısında bu etkileşimi gösterdiği, dini pratik hayata yansıttığı bu yönü bireyin dindarlığını yansıtan yöndür.

Din ve dindarlık ile ilgili yapılan araştırmalarda din (religion) ve dindarlık (religiosity) terimlerinin birbiri yerine kullanıldıklarını görmekteyiz. Ancak, din ile dindarlık kavramları arasında farklı anlamlar bulunmaktadır.[160] Vergote'a göre dindarlık, varoluşunun kökenini Allah'ta bulma ve O'nu iyiliksever bir kudret olarak tanıma anlamına gelir.[161]

"Dinî hayat" şeklinde de ifade edilen dindarlık, insanın tabiatüstü bir varlıkla ilişki kurarak hayatını bu inandığı dinin emirleri doğrultusunda yaşamasıyla başlamaktadır. Bu çabalar, bireyin inandığı varlıkla daha yakın bir ilişki kurma çabasını yansıtmaktadır. Bu süreçlerle birlikte, bireyin dinî hayatı olarak adlandırabileceğimiz dindarlık yönü ortaya çıkar. Birey, inandığı varlıkla sürekli ve karşılıklı bir ilişki kurmaya çalışır. Bu ilişkiyi dinamik tutmak adına tabiatüstü varlığa yönelir, dua eder ve yardım talep eder. Dindarlığın temel unsurları, tabiatüstü varlık düşüncesi, bu tabiatüstü varlığı kabul eden birey ve bireyin inandığı varlığın istek ve tavsiyelerine uygun olarak hayatını şekillendirme çabalarıdır. Dindarlık, bireyin hayatını, inandığı varlığın isteklerine göre düzenleme çabası olarak tanımlanabilir.[162]

Max Scheler'e dindar insanı, insan kişiliğinin özel bir çeşidi olarak görür. Scheler dindar insanı "Allah'ın bireyin kalbinde ve davranışlarında bulunduğu, kendi manevi kişiliği ve ruhları dönüştüren, yeni yollarla Allah'ın kelamını içselleştiren ve kalplerini teslim eden" şeklinde tanımlamıştır. Spranger ise dindarlığın temelini, manevi varlığı en üst seviyede sürekli, dinlenmeden ve usanmadan arayış içerisinde olmaya dayandırır. [163]

---

[159] Ali Ulvi Mehmedoğlu, "Din, Dindarlık Ve Değerler", *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi/IZU Journal of Social Science*, (2013), 174.
[160] Nurten Kimter, *Benlik Saygısı Ve Dindarlık Ilişkisi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008), 92.
[161] Antoine Vergote, *Din İnanç ve İnançsızlık*, çev. Veysel Uysal (İstanbul: İ.F.A.V. Yay., 1999), 88.
[162] Faruk Karaca, *Din Psikolojisi* (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2011), 75-76.
[163] akt. Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din* (İstanbul: DEM Yayınları, 2004), 30-31.

Dindarlık, Dinin pratik hayata yansıması olarak görülmektedir. Birey veya toplum seviyesinde dini değerlerin, inançların davranışa dönüşmesidir. Bu tanımlama, dinin dindarlıktan ayrıldığı önemli bir farkı ortaya koyar. Dindarlığın temelinde inanç yer alır. İnanç, kişiyi ibadetlere yönlendiren ancak genellikle gözlemlenemeyen bir içsel boyuttur. İnsanın imanın seviyesini belirlemek mümkün olmadığından davranışa dönüştürdüğü ibadetler ile dindarlık yönü tespit edilmeye çalışılmaktadır.[164] Bireyin inandığı dini hayatına geçirirken bu dinin bütün yönleriyle kabul edilmesi ve yaşanması demektir. Bu durum inanç, bilgi, duygu tecrübe boyutları bulunan dinin, dindarlığa da yansımasıyla dindarlık incelenirken bu çok boyutluluk da dikkate alınmalıdır.[165]

Dindarlık, geleneksel olarak, bir kişinin dinin temel öğretilerini kabul edip bu dinin mensuplarının çoğunun onayladığı davranışları içselleştirip uygulaması olarak tanımlanabilir. Bu terim, ilahi bir varlığa olan bağlılık ve adanmışlığı ifade eder. Bu bağlılık, bireyleri ahlaki ve ibadetle ilgili davranışlara yönlendirerek, onların hayatları, inançları ve karakterleri üzerinde derin bir etki yaratır.[166] Dindarlık, geniş bir inanç ve uygulama yelpazesini kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. İslam ile bağlantılı olarak, dindarlığın bireysel inanç boyutunu ve bu inancın derecesini yansıtan davranış boyutunu dikkate almak önemlidir. İslam, bir doktrin ve hukuk sistemi olarak müslümanın yaşamının her alanında etkili olmaktadır. Bu bağlamda, dindarlığın günlük yaşantıya tam anlamıyla yansıtılması esastır. Dolayısıyla, dindarlık; inanç, ibadet ve uygulamaların her birini kapsamalıdır.[167] Bir bireyin dindarlığı, onun dini inançları, düşünceleri, duyguları, dine karşı yaklaşımı, dini tutum ve davranışları ve dini kuralları değerlendirme biçimi gibi unsurların tümünden oluşur. Diğer bir ifadeyle, dini kişilik veya dindarlık, bireyin dini inancına bağlı olarak gelişen ve belirli bir düzen içinde yerleşen tüm eğilimlerin, bilinçli ve bilinç dışı unsurların ortaklaşa inşa ettiği karmaşık ve bütünleşik bir yapıdır.[168]

2.1. Din ve Dindarlık

Din ve dindarlık, insanlık tarihi boyunca bireylerin ve toplumların yaşamını şekillendiren, anlamlandıran ve yönlendiren temel unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. Din, insanın

[164] Muhammed Kızılgeçit, *Din Psikolojisinin 100'ü*, ed. Bülent Akot (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 16.
[165] Büşra Kılıç Ahmedi, *Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliğinin Kendini Ayarlama ile İlişkileri Üzerine Bir Araştırma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017), 78.
[166] Zafer Cirhinlioğlu- Üzeyir Ok, *Dindarlık Ruh Sağlığı ve Modernite* (Ankara: Nobel Yayınları, 2013), 8.
[167] Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din*, 36.
[168] Kimter, *Benlik Saygısı Ve Dindarlık İlişkisi*, 93.

varoluşuna dair derin sorulara cevap arayışını, manevi ihtiyaçlarını karşılamayı ve toplumsal düzeni sağlamayı amaçlayan inanç sistemlerini ifade ederken; dindarlık, bireyin bu inanç sistemlerine olan bağlılığını, dini ritüel ve pratiklere katılımını ve manevi yaşamını nasıl yaşadığını belirler. Buradan hareketle yapılan din ve dindarlık tanımları derinlemesine ele alınacaktır.

2.1.1. Din Tanımları

Yıllardır düşünce dünyasında yer eden din kavramının ortak bir tanımı yapılamamıştır. Çünkü, yapılacak olan din tanımı, doğa ve doğaüstü, ölümlü ve ölümsüz, teizm ve deizm, ateizm, monoteizm ve politeizm gibi birçok dini oluşumu içermelidir. Din, inanç ve ritüelleri kapsayan geniş bir anlam yelpazesine işaret eden bu çok yönlülük nedeniyle tek bir tanımla sınırlanamaz. Bu zıtlıkların her birinin tek bir tanımda toplanması zor bir durumdur.[169]

Bireylerin kişilik farklılıkları, dinî anlamlandırma ve yaşama alanlarını etkileyecektir. Aynı din, bireysel, sosyal, kültürel sebeplerle farklı biçimlerde anlaşılıp yaşanabilmektedir. Kişinin cinsiyeti, yaşı, bilişsel ve duygusal durumu, eğitimi, kırsal veya şehirde yaşaması gibi etkenler, maruz kaldığı olaylar ve maddi durumu dindarlık veya dinî algı ve yaşantısını etkileyebilir. Bu durum, dinî tanımların çeşitlenmesine ve farklılaşmasına neden olacaktır.[170]

Türk Dil Kurumu dini tanımlarken; “Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurumu, bu inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde bir araya getiren düzeni, aynı zamanda sağlayan düşünce, inanç veya ülkü, kült gibi anlamları içeren kavramdır.” şeklinde ifade etmiştir.[171]

Din kelimesi Arapça'da "itaat", "yol", "mükafat", "hüküm", "hesap verme", "saltanat", "ferman", "mülk", "hal", "kaza", "takva", "tedvir", "ma'siyet" "baş eğmek", gibi anlamlara gelirken; Latince'de (religio), "bağlanmak" ve "cemaat" gibi anlamlara gelmektedir.[172] Benzer şekilde din kelimesine karşılık gelen "religion" kavramı "tekrarlamak", "bir şeyi

[169] Kılıç Ahmedi, *Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliğinin Kendini Ayarlama ile İlişkileri Üzerine Bir Araştırma*, 77.
[170] Köse- Ayten, *Din Psikolojisi*, 111-112.
[171] TDK (Erişim 30 Ocak 2024), “din”.
[172] Yümni Sezen, *Sosyoloji Açısından Din* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993), 21.

tekrar yapmak" anlamını içerir. Bu bağlamda, ibadetlerin tekrar tekrar yapılması kapsamında değerlendirildiğinde "religion" terimi, insanları Tanrı'ya ve birbirlerine bağlamak için belirli ritüelleri (ibadet ve ayinler) tekrar etme anlamında kullanılmaktadır.[173]

Toplumları etkileyen, insanların yaşamlarına dahil olan ve yaptırım uygulayan din kurumu, bireyler üzerindeki etkisini bireylerin dindarlık düzeyine göre gösterir. Bireylerin dindarlık seviyeleri, benimsediği değerlerinin ve tutumlarının şekillenmesinde önemli olmakla birlikte, bireyin yaşamını şekillendirmede dindar bir birey olup olmaması etkili olmaktadır.[174]

Din, tabiat üstü, insan ötesi ve kutsal bir kaynağa dayanır. Bu yönüyle din, insan bilgi ve deneyimini aşan, "aşkın" bir nitelik taşır. Dinin ilahi yönü, kendi temel prensipleri ve düzeni içinde toplumda oluşmuş, insanî ve kültürel bir boyut kazanmıştır.[175] Din, bir kudretin varlığını ve etkilerini anlamamızın ötesinde bir gerçekliğin varlığını kabul etmeyi ifade eder.[176] Din, bireyin aşkın bir varlık olan Allah ve doğaüstü bir dünya ile iletişim kurduğu ve yaşadığı dünya hayatında sergilediği tutumları, adetleri, ayinleri ve merasimleri etkileyen inanç sistemlerini içerir.[177]

Din bireyin müşahede ettiği veya edemediği her şeyin ilahi varlığın iradesiyle meydana geldiğini kabul etmesi, onaylaması ve onun hikmetine uygun olarak yaşaması demektir. Din aynı zamanda bireyin dünya hayatını anlamlandıran, bireyi belli hedeflere yönlendiren, insanın istenilen bir varlık seviyesine ulaşabilmesi için ondan bazı isteklerde bulunan kutsal varlığın gücüne, üstünlüğüne, her şeyi yönettiğine inanmaktır.[178]

Dinin bir bireye yönelik bir de topluma yönelik olarak iki boyutu bulunmaktadır. Aynı dine inanan insanlar ortak davranışlarda bulunmakta, benzer duyguları yaşamakta ve sosyal olaylara aynı tepkileri vermektedir. Din, bireyin duygusal, düşünsel ve davranışsal

---

[173] Fatma Yüce, *Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik* (İstanbul: Marmara Universitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 9.
[174] Nilüfer Voltan Acar vd., "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12/12 (1996), 45.
[175] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 64.
[176] William P. Alston, "Din", çev. Günay Tümer, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1-4 (1970), 163-176.
[177] Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2022), 29-32.
[178] Kerim Yavuz, "Din Psikolojisinin Araştırma Alanları", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1982).

özellikleriyle bütünleşerek kendini somut bir biçimde ifade etmektedir. Dindarlık, bireyin duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını etkileyen önemli bir faktördür.[179]

Dinin farklı tanımlamalarının yapılmasının temel nedeni, dinin tanımlanmasında kullanılan terimlerin, tanımlayıcı kişinin din anlayışına, kendi inanç ve amaçlarına göre şekillenmesidir. Bu durum, dini tanımlayan kişinin, dinin değişik özelliklerine vurgu yaparak kendi bakış açısını yansıtma eğiliminde olmasından kaynaklanmaktadır.[180]

2.1.2. Psikolojide Din

Psikologlar, dini değerlendirirken genellikle içsel bir bakış açısını benimsemişlerdir. Dinin belli bir tanımını yapmamışlar, ne olduğu üzerine uzun araştırmalara girmeden insan üzerindeki etkisine, inanan bireyin dini yaşayışına, duygularına, psikolojik faydalarına odaklanmışlardır. Ancak, bu perspektife rağmen, psikologlar, din ile insan ilişkisini farklı açılardan incelemişlerdir.[181] Özellikle din psikolojisinde psikologlar dini tanımlarken, dinin bireysel ve toplumsal yönünü incelemişlerdir. Bu alanın öncü isimlerinden W. James dini ferdi yönüne vurgu yapmıştır ve dini tanımlarken "fertlerin tek başlarına hayatlarında kutsal olarak kabul ettikleri şeylerle ilgili anlayışları çerçevesindeki duyguları, fiilleri ve tecrübeleri" ifadesini kullanmıştır.[182]

Psikoloji, dini bir varlık ve hayat görüşü olarak değerlendiren çeşitli ekollerin genel durumunu anlamaya yönelik bir perspektif sunmaktadır. Günümüzde, dinin insanlar üzerindeki etkileri, dindar bireylerin psikolojik meseleleri ve din duygusunun analizi, psikologlar tarafından incelenen alanlardan biri haline gelmiştir. Psikoloji, bireyin dini yaşantısını, şuur ve şuuraltı olayları, genel davranışlar gibi bir davranış biçimi olarak ele almaktadır.[183]

Psikoloji, dini tecrübenin insanların zihinsel ve duygusal dünyalarındaki yansımalarını anlamaya odaklanarak, bireylerin dini inançlarının ve pratiklerinin psikolojik boyutlarını açıklamaya çalışır. Dindarlık, psikolojik bir bakış açısıyla incelenen ve bireyin duygusal,

---

[179] Abdulkadir Çekin, "Dindarlık Boyutları Ve Din Öğretimi: İlk Ve Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlari (2010) Çerçevesinde Bir Analiz", *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/6 Issue 4 (2019), 245-261.
[180] Peker, *Din Psikolojisi*, 29.
[181] Köse- Ayten, *Din Psikolojisi*, 108.
[182] Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din*, 22.
[183] Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, 31.

bilişsel ve davranışsal düzeydeki tepkilerini anlamak için çeşitli teorik yaklaşımların kullanıldığı bir alanı temsil eder. Psikoloji, bireylerin dini hayatlarını ve bu hayatların günlük yaşamları üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla kapsamlı bir inceleme yapar, bu da disiplinin dini konulara yönelik ilgisini ve bu alanda sağladığı katkıyı yansıtır. Burada bazı din psikologlarının din görüşlerine yer verilecektir.

Jung, din ve Tanrı ile ilgili düşüncelerini fonksiyonel bir bakış açısıyla ele almıştır. Bu perspektiften bakıldığında, dini İlahi varlık tarafından açıklanan ve insanın kurtuluş yolu olarak anlamış ve onu hayatı, kendisi ve sevdikleri için daha sağlıklı, güzel, mükemmel ve anlamlı kılan deneyimler olarak tanımlamıştır. Jung, dini ruhla ilişkilendirerek ruhsal oluşumlar ile dini süreçler arasında bir ayrıma gitmeden bir takım psikolojik rahatsızların tedavisinde hastanın dini inanç ve duygularını dikkate almıştır. Ruhun dinsel yöneliminin göz ardı edilmesinin, birçok nevrozun oluşumuna katkıda bulunabileceğini ifade etmiştir.[184]

Erich Fromm dini, bir topluluğun paylaştığı ve bireylerin kendilerini adayabilecekleri belli hedefleri ortak davranışa dönüştüren bir yapı olarak ifade etmiştir.[185] Fromm dinden anladığının, "grup bireyleri tarafından paylaşılan ve o bireylere belli bir bağlanma ve belli bir yöneliş amacı kazandıran herhangi bir düşünce ve eylem sistemi" olduğunu söylemiştir.[186]

Erich Fromm, din kavramını sevgi bağlamında değerlendirir. Ona göre dinin insan yaşamanda sembolik bir yeri vardır. İnsan için üstün bir varlık düşüncesinin olamayacağını savunmasına rağmen çok da aşırı gidilmemesi gerektiğini düşünmektedir. İnsanın zihni dışında din tarafında oluşturulan Tanrı fikrine karşı çıkmıştır. Aslında Tanrı kavramı, insanın sevgi, adalet, doğruluk gibi değerleri hayata geçirebilmek için ortaya attığı bir semboldür. Bu nedenle Fromm, "İnsan olduğum derecede ben Tanrı'yım." ifadesini kabul eder. İnsanın kendisi dışında bir varlığı üstün görmesini çocukluk dönemi inancı olarak değerlendirmekte ve bundan bir an önce kurtulup kendi varlığını en üstün değer olarak görmesi gerektiğini vurgulamaktadır.[187]

---

184 Abdülkerim Bahadır, *Jung ve Din* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 100-102.
185 Kızılgeçit, *Din Psikolojisinin 100'ü*, 11.
186 Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din*, 22.
187 Ali Ayten, *Din Psikolojisi Dine Ve Maneviyata Psikolojik Yaklaşımlar* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 78-79.

Erich Fromm'a göre, dinlerin temel amacı insanın gelişimine destek sağlamaktır. Fromm, sevgiyi yaşayan, sadece hissetmekle kalmayıp aynı zamanda davranışlarına yön veren ve doğru düşünebilen bireyler için, bağlı bulundukları din ve sembollerin ikincil bir öneme sahip olduğunu savunur. Ona göre, dinlerin etkisi kişinin kendi potansiyelini gerçekleştirme sürecinde önemlidir ve bu etkiyi göz önünde bulundurarak dinleri "otoriter" ve "hümaniter" olarak iki kategoriye ayırır. Otoriter dinler, insanın gelişimini kısıtlayıcı ve Tanrı'ya tüm güçlerini yansıtarak kendi özünü yok sayan bir yaklaşım sergiledikleri için, gelişmemiş dinlerdir. Bu dinler, bireyin kendine yabancılaşmasına neden olabilir ve kişinin gerçek potansiyelini ortaya çıkarmasını engelleyebilir. Diğer yandan, hümaniter dinler, sevgi, hakikat ve kendini gerçekleştirme gibi değerlere odaklanan dinlerdir. Bu dinlerin işlevi insanın gelişimine katkı sağlayıp değerlerini korumasıdır. Fromm'a göre, bu dinler insanın olgunlaşmasına katkıda bulunan ve gerçek din olarak nitelendirilen dinlerdir. Ona göre din bireyin anlam arayışına cevap vererek ona hayatta bağlanabileceği amaç ve idealler sunarak yaşamına bütünlük katar.[188] Sonuç olarak, Fromm'un bakış açısına göre otoriter dinler insanın gelişimine engel olabilirken, hümaniter dinler sevgi, hakikat ve kendini gerçekleştirme gibi değerlere vurgu yaparak olgunlaşmış ve gerçek anlamda dindarlık sağlayabilir.

Sigmund Freud dini ele alırken indirgemeci bir tavır takınır. Dinin Psikolojik yansımalarına odaklanarak önemli olanın Tarının varlığı konusunda tartışmak olmadığını, dinin psikolojik yönünün değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Freud'un din üzerinde odaklandığı konu, insanın yaşamı boyunca karşılaştığı çaresizliklere yönelik dinin sunduğu çözümlerdir. Freud, din ile nevrozu ilişkilendirerek dini, psikoanalitik açıdan yorumlamıştır. Dini çeşitli açılardan değerlendirirken, bazen saplantı nevrozu, bazen bebeklik arzularının tatmini, bazen de bir yanılsama olarak nitelendirmiştir. Ona göre, dinin bir yanılsama olarak algılanması, insanların dayanılmaz acılarına karşı bir tür baş etme mekanizması olarak işlev görmesinden kaynaklanmaktadır. Freud, dinin insanlığın gelişimi için bir engel oluşturduğunu düşünmekte ve bu konuda çeşitli eleştirilerde bulunmaktadır. Ancak, bu durum gerçekleşene kadar, dinin geçici bir süre var olmaya devam edeceğini belirtmektedir. Bilimin gelişmesiyle birlikte, Freud dinin etkisinden kurtulmanın mümkün olacağını ve buna bağlı olarak dinin zamanla azalacağını

[188] Köse- Ayten, *Din Psikolojisi*, 60-62.

savunmaktadır.[189] Freud'un dini Psikanalitik bir bakış açısıyla ele alışı, dinin psikolojik boyutunu vurgulayarak, insanların yaşamındaki zorluklarla baş etme mekanizmalarını anlamaya çalışmaktadır.

Hümanist psikolojinin öncülerinden olan Abraham Maslow, davranışçılık ve psikanaliz gibi alternatif yaklaşımlara karşı kendi teorisini kurmuş ve insanın içsel potansiyelini vurgulamıştır. Maslow, dinin biyolojik temellerini inceleyerek, ona göre insanda tabiatı gereği dinin olduğunu fakat bunun aşkın bir anlam taşımadığını belirtmiştir. Kendisi, kurumsal dinlere karşı çıkarak, dinin bireyin kendi deneyimleri olduğunu belirtip; gruplar, zaman ve ritüellerle sınırlanmamasını savunmuştur. Onun yerine, bireysel dini desteklemiş ve her bireyin yaşamının belirli bir aşamasında kutsallığı keşfetme yeteneğine sahip olduğunu öne sürmüştür. Maslow, bireyin varlık değerlerini vurgulayarak, iyilik, doğruluk, adalet gibi değerlerin dini nitelik taşıdığını ifade etmiştir. Bireyin hayatında bu değerleri en üst düzeyde yaşadığı zaman, dindar bir birey olacağını belirtmiştir. Kendini gerçekleştiren birey kavramıyla ilişkilendirilen bu durum, bireyin varlık değerlerini yerine getirmesi, koruması ve kendini en üst düzeyde gerçekleştirmesi durumunda dindar olarak nitelendirilmesini sağlamıştır. Bu, Maslow'un açısından, varlık değerlerini yerine getiren bireyin sahip olduğu özelliklerin, dinlerin belirlediği hedeflerle uyumlu olduğunu gösterir.[190]

Maslow'un perspektifi, bireyin içsel deneyimlerini vurgulayarak, dinin kişisel bir keşif ve yaşantı olarak ele alınmasını destekler. Bu, dinin sadece belirli kurallar ve ritüellerle sınırlı olmadığını, aksine bireyin kendi benliğini gerçekleştirmesi sürecinde bir anlam ve değer kaynağı haline geldiğini öne sürer.

2.3. Dindarlık Türleri

Dinin, ilahi ve insani olmak üzere iki temel boyutu bulunmaktadır. İnsani boyut, bireylerin bireysel deneyimleriyle birlikte toplumu etkileyen sonuçlara odaklanan sosyal bir nitelik taşır. Din psikolojisi, bu bağlamda, dinin daha çok bireysel yönlerine odaklanan

[189] Ali Ayten, *Psikoloji ve Din "Psikologların Din Ve Tanrı Görüşleri"* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 52-62.
[190] Ayten, *Psikoloji Ve Din "Psikologların Din Ve Tanrı Görüşleri"*, 141-145.

bir perspektife sahiptir. Bu disiplin, bireyin inanç, duygu, davranış ve motivasyonlarını inceleyerek dinin birey üzerindeki etkilerini anlamaya çalışır.[191]

Dinin ilahi boyutu, genellikle dini öğretiler, ritüeller ve ibadetler yoluyla tanrısal bir bağlamda ifade edilir. Bu boyut, bireyin ilahi ile ilişkisini ve tanrısal kavramları içerir. İnsanın kutsal ve metafizik boyutlara yönelik deneyimleri, dinin ilahi boyutunu şekillendirir. Öte yandan, dinin insani boyutu bireyin günlük yaşamında, sosyal ilişkilerinde ve toplumun genelindeki etkileşimlerde ortaya çıkar. Bireyin dinî inançları, duygusal deneyimleri, davranışları ve motivasyonları, din psikolojisi tarafından incelenen unsurlardır. Bu disiplin, bireyin dinî deneyimlerini daha derinlemesine anlayarak, dinin sosyal ve psikolojik etkilerini araştırır.

Yapılan din tanımları, kapsayıcı tek bir tanımın yapılamaması sonucunda çeşitli dindarlık tanımlamalarını beraberinde getirmiştir. Dindarlık, bireyin inandığı dinin bütün kurallarını kabul etmesi ve ona göre yaşamasıdır. Daha açık bir ifadeyle, bireyin benimsediği dini, hayata geçirmesi, dini tüm yönleriyle kendi yaşamına entegre etmesi anlamına gelir. Din, bireyin dünyasına derinlemesine etki eden çok yönlü bir kavramdır; bu nedenle dindarlık, çok yönlü bir şekilde incelenmeyi gerektirir.[192]

Yapıcı, mevcut dindarlık tanımlarından hareketle dindarlık kavramını üç kategoriye ayırarak tanımlamıştır. Bu kategoriler şunlardır:

1. Dindarlık, kurumsal dinin inanç ve öğretilerinin kişisel olarak yaşanmasıdır.

2. Dindarlık, kurumsal dinden uzak, genellikle maneviyat adı altında varoluşa anlam veren bireysel yaşantıdır.

3. Dindarlık, kısmen kurumsal dinle bağlantılı olsa da aslında bireysel maneviyat yönünü ön plana çıkaran duyuş ve düşüncelerdir.

---

[191] Kılıç Ahmedi, *Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliğinin Kendini Ayarlama İle İlişkileri Üzerine Bir Araştırma*, 78.

[192] Kılıç Ahmedi, *Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliğinin Kendini Ayarlama ile İlişkileri Üzerine Bir Araştırma*, 77-78.

Bu üç kategoriye dayanarak bireyin inandığı din ile düşünsel, duygusal ve davranış açısından çok yönlü bir etkileşim içerisinde olması dindarlık şeklinde ifade edilebilir.[193]

2.4. Dindarlığın Boyutları

Dindarlığın, genel kabule göre, iki boyutlandırması vardır: Derinlemesine boyutlar ve genişlemesine boyutlar. Bu bölümde bu boyutların açıklamasına yer verilecektir.

2.4.1. Dindarlığın Derinlemesine Boyutları

Bireylerin dini yaşantıları, kendilerini dine adanmışlık düzeyleri, dinle olan ilgileri ve samimiyetleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların en önemli belirleyicisi, dini sorumluluklarını yerine getirirken ortaya koydukları niyet ve amaçlarıdır. Bu bağlamda, din psikologları tarafından incelenen kriterler temelinde, dini samimiyetle yaşayan bireyler ile bu özelliklere sahip olmayanlar arasında ayrım yapılmıştır. G. W. Allport'un öncülük ettiği çalışmalarda, dindarlıktaki bu çeşitli tipler ve bu tiplerin özellikleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.[194]

Allport, dindarlığı içgüdümlü ve dışgüdümlü şeklinde kategorize etmiş ve içgüdümlü dindarları gerçek inananlar inançları gereği samimiyetle yaşayanlar olarak açıklamıştır. Din, bu bireyler için bir içsel motive kaynağıdır ve kişiyi aşan, insanı ilahi varlığın iradesine uygun yaşamaya yönlendiren içten gelen bir değerdir. Bu tip dindarlar için din, içsel bir yönelimdir. Diğer yandan, dışgüdümlü dindarlar, dini kendi kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için bir araç olarak görürler. Bu bireyler, tanrıya yönelirken kendi benliklerinden vazgeçmezler; din, onlar için statü kazanmada, kendilerini haklı göstermede ve toplumsallaşma gibi durumlarda bir araçtan ibarettir. Dışgüdümlü dindarlar, dinin sunduğu pratik faydalara odaklanarak dini bir araç olarak kullanma eğilimindedirler.[195]

Dışgüdümlü dindarlar dini kullanırken içgüdümlü dindarlar dinlerini yaşarlar. İçgüdümlü dindarlık, inançların bir araç değil, amaç olduğu bir perspektife işaret eder. Bu din anlayışı, insanı hem içten kuşatır hem de bireyde değişime sebep olan ilahi varlığın gücüdür. İçgüdümlü dindarlar samimiyetle ibadetlerine devam eder ve sorumluluklarının

---

[193] Asım Yapıcı, "Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi", *Fırat* Üniversitesi *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2012), 4.
[194] Karaca, *Din* Psikolojisi, 190
[195] İbrahim Gürses, *Dindarlık ve Kişilik* (Emin Yayınları, 2010), 25-27.

bilincinde olurlar. Bu bağlamda, din kişiyi hem içsel bir düzeyde kapsar hem de onu ilahi varlığın isteği doğrultusunda değişime yönlendirir.[196]

Dışgüdümlü dindarlar için din pratik hayatlarında onlara fayda sağladığı ölçüde değerlidir. Bu yönelimde olan bireyler dinin güvenlik, teselli, statü kazanma, sosyal ilişkiler açısından kendi menfaatlerine uygun olan yönlerini kullanır. Benimsenen inanç hafif bir şekilde tutulur veya daha temel ihtiyaçlara uymak üzere seçilmiş bir şekilde şekillendirilir. İçgüdümlü dindar eğiliminde olan bireylerin temel motivasyon kaynağı diğer ihtiyaçlar, ne kadar güçlü olursa olsun dindir. Hayatını dini inançlarla uyumlu hale getirir, içselleştirir ve dini inançlarını bizzat yaşar.[197]

Psikolojide, içgüdümlü ve dışgüdümlü dindarlık sınıflandırmasının yanı sıra "sorgulayıcı dinî güdülenme" olarak adlandırılan bir başka dindarlık tipi de karşımıza çıkmaktadır. Bu dindarlık tipinde, birey varoluşsal konuları sorgulayan ve şüpheci bir tutum sergileyen bir yapıya sahiptir. Bu kişiler, dinî konularda yeni bilgiler araştırarak cevaplar bulmaya çabalarlar. Bu dindarlık çeşidinin üç belirgin özelliği bulunmaktadır: ilk olarak, varoluşsal sorularla ilgilenirler. İkincisi, kendi eleştirilerini ve şüphelerini olumlu bir şekilde algılarlar. Üçüncüsü ise inançlarla ilgili konularda değişime ve deneyime karşı açık bir tutum sergilerler. Sorgulayıcı dinî güdülenme tipindeki dindarlık, diğer dindarlık tiplerinden farklı olarak, yeni fikirlere açıklık, daha fazla karmaşıklık ve bilişsel süreç içerir.[198]

2.4.2. Dindarlığın Genişlemesine Boyutları

Toplum içindeki bireylerin dindarlığını belirleme veya dinin insan hayatındaki etkilerini değerlendirme tartışmaları, din ve dindarlık kavramlarının tek bir boyut üzerinden anlaşılamayacağını göstermiştir. Dindarlık ve din, genel olarak inançla ilgili kanaatin çok boyutlu olduğuna yönelik bir anlayışa işaret eder. Batılı sosyologlar ilk olarak dindarlığı ölçmenin tek boyutlu olduğunu kiliseye gitme sıklığını kullanarak ölçüm yapmanın yeterli olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak bu yaklaşımın yetersiz olduğu anlaşılınca, farklı boyutlar da geliştirilmiştir. İlk olarak, Fichter insanları (katolikleri) "gerçek dindar,

---

196 Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş* (Dem Yayınları, 2010), 85-86.
197 Gordon W. Allport - J. Michael Ross, "Personal Religious Orientation and Prejudice.", *Journal of Personality and Social Psychology* 5/4 (1967), 434.
198 Zafer Cinhirlioğlu, *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite* (Ankara: Nobel Yayınları, 2013), 16.

şekilci, kenarda ve kapalı" dindar şeklinde sınıflandırmıştır. Daha sonra Lenski'nin araştırmalarında dindarlığı "Zühd, öğreti, ayinsel davranış ve dini gruplar" olarak dört ayrı boyutta ele aldığı belirtilmektedir. Aynı şekilde, Luckmann da dörtlü bir tipoloji kullanarak dindarlığı "ayinlere katılma, kiliseyle subjektif özdeşleşme, ortodoksi, ritüel olmayan kilise faaliyetlerine katılma" boyutlarıyla sınıflandırmıştır. Bu çeşitli yaklaşımların bir araya getirilmesi ve değerlendirilmesi sonucunda, Glock ve Stark'ın çalışmalarıyla dindarlık boyutları sistematik bir bütünlüğe kavuşmuştur.[199]

Glock ve Stark'ın çalışmalarından yola çıkarak, dindarlık beş farklı kategoride ele alınmaktadır: "Duygu/tecrübe", "düşünce/inanç", "davranış/ibadet", "etki/gündelik hayatı yönlendirme" ve "bilgi/inanılan dine yönelik malumat". Bu beş boyut, dindarlığın çeşitli yönlerini içermektedir. Bazı araştırmacılar ise bu boyutları daha da genişleterek dindarlığı daha detaylı bir şekilde değerlendirmektedirler. Örneğin, İslam kültürü açısından ele alındığında, dindarlığı "iman", "ibadet" ve "ahlak" boyutla değerlendirmek daha işlevsel olabilir.[200]

Glock, dünya dinleri arasında dindarlığın genel bir perspektifini gözlemleyebileceğini kabul eder ve bu genel alanları; “ideolojik-inanç boyutu, ibadet boyutu, duygu ve tecrübe boyutu, bilgi boyutu ve etki-sonuç” şeklinde isimlendirdiği boyutları, dindarlığın temel boyutları olarak değerlendirir.[201] Bu çalışmada kullanılan dindarlık envanteri de çok boyutlu bir dindarlık ölçeğidir.

2.4.2.1. İnanç (İdeolojik) Boyutu

Dindar bireyler inandığı dinin bütün kurallarının doğruluğundan emindir. Dinin ona inanan bireyler tarafından onay bekleyen bir yönü de vardır. Dolayısıyla farklı dinler arasında olduğu gibi aynı din içerisinde de geleneksel açıdan farklılıklar olabilmektedir.[202] Örneğin, Hristiyanlıktaki temel inançlar, teslis doktrini etrafında şekillenir. Bu öğretiye göre Tanrı, İsa ve İsa'nın bakire annesi arasındaki ilişki vurgulanır. Diğer taraftan, İslam dininde temel inançlar Allah'ın birliği (tevhid) ve peygamberi Hz. Muhammed etrafında oluşur.[203]Dinî inancın ilk basamağını Allah’a inanma, onun varlığını kabul ve tasdik etme

[199] Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din*, 27.
[200] Yapıcı, “Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması”, 5.
[201] Karaca, *Din Psikolojisi*, 101.
[202] Hasan Kayıklık, *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine* (Adana: Karahan Kitabevi, 2017), 196.
[203] Karaca, *Din Psikolojisi*, 102.

oluşturur. Burada esas olan dini öğretilerin doğruluğuna şüphe etmeden onları kabul etmektir. Bu öğretileri kabul eden birey "itaat ve uyum" sürecine girer. Yani, Allah'ın emir ve yasakları olduğu gibi kabul edilip ona göre yaşam şekillenir. Dini inanç, sadece bir inanç olmanın ötesinde, inanan kişinin inandığı varlığın öğretilerine göre hareket etmesini de içerir.[204]

Karaca, dinlerin kendilerine özgü bir şekilde ortaya koydukları inançları yapısal olarak üç kategoride değerlendirmiştir. İlk kategoride, her dinin temel görevi kutsalın varlığını güvence altına almak ve onun özelliklerini belirleyen bir inanç sistemine sahip olmak yer alır. İkinci olarak, inançlar kutsalın amacını izah etmekte ve insanın bu hususlaki sorumlulukları tanımlanmaktadır. Üçüncü kategoride ise, tamamlayıcı inançlar bulunmaktadır. Yani, bu inançlar uygulamaya yöneliktir ve ilahi amacın gerçekleşmesi için insanın Tanrı'ya ve diğer insanlara karşı davranışlarını din doğrultusunda şekillendirmesini içerir.[205]

2.4.2.2. İbadet boyutu

İbadet boyutu, bireyin duygu ve düşüncelerinden ziyade dini alanda gerçekleştirdiği eylemlerle ilgilidir. Bu eylemler, her kurumsal dinin kendi öğretileri ve kutsallarına ilişkin pratikleri içerir. Her dinin kendine has ibadetleri ve uygulamaları vardır ve inananlarından inançlarına uygun olarak dinin emrettiklerini yerine getirmeleri ve yasaklardan sakınmaları beklenir. Bu farklılıklardan dolayı, dini davranışlar ve uygulamalar farklı boyutlarıyla ele alınmalıdır. İbadeti yerine getirme şekli, İbadeti ne sıklıkta yaptığı, dini kurumlara gitme sıklığı, dindarlığın boyutlarını oluşturan önemli hususlar olarak değerlendirilmektedir.[206]

Dinin emirleri, İnanılan ve itaat edilen yüce varlık ile güçlü bir bağ kurmayı gerektirir. İbadet, bu bağlamda kutsalın hoşnutluğunu kazanmak, ona yakın olmak, cezasından sakınmak ve ödüllerine ulaşmak amacıyla yapılan eylemleri kapsar. Ayrıca, sorumlulukları titizlikle ve sürekli bir çaba ile yerine getirmek, bireyin dindarlığının bir işareti ve içtenliğinin göstergesi olarak kabul edilir.[207] İbadeti oluşturan unsurlar, resmi

---

[204] Hasan Arslan, "Dindarlık Boyutları, Algıları ve Uygulamaları", *Hikmet Yurdu: Düşünce–Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 4/7 (2011), 39-61.
[205] Karaca, *Din Psikolojisi*, 102.
[206] Yahya Turan, *Kişilik Ve Dindarlık* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 117.
[207] Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 53.

dinsel törenler, ayinler, ritüeller, inananların yapması zorunlu olan davranışlar şeklinde sıralanabilir. Dini ritüeller genellikle belli bir biçimde ve halk tarzında olsa da kişisel ibadetlerin beklenmedik şekilde ortaya çıkanları da mevcuttur.[208]

Glock, dini uygulama boyutunu üç farklı açıdan değerlendirmektedir. İlk olarak ibadetlere katılım sıklığı ve ibadetler arasındaki ilişki öncelikli bir konu olarak ele alınır. İkinci olarak, bazı özel dini uygulamaların (dua gibi) kendi yapılarındaki çeşitlilik nedeniyle ayrı bir araştırma konusu olacağını belirtir. Son olarak, ibadetlerini yerine getiren kişiler için bu ibadetlerin zihinlerinde oluşan anlamlarına odaklanır. Örneğin, iki kişi aynı gayretle cuma namazını kılmaya karar versin. Ancak bir kişi için cuma namazı, haftada bir uygulanan bir etkinlikten öteye gitmezken, diğer kişi için bu ibadet, bir hafta boyunca gerçekleştirdiği yüce ibadetlerden biridir. Bu durum, aynı ibadetin gerçekleştirilmesine rağmen bireysel farklılıkların, yani ibadete verilen anlamın ve önemin, etkilerinin farklı şekillerde olduğunu göstermektedir.[209]

Bu örnek, aynı dini pratikleri yerine getiren bireylerin, bu eylemlere yükledikleri kişisel anlamların ve ibadetlere verdikleri değerin farklı olabileceğini vurgular. Cuma namazını sadece rutin bir aktivite olarak gören kişi ile bu ibadeti manevi bir yücelik olarak değerlendiren kişi arasındaki bu bireysel farklılıklar, dinî pratiklerin kişisel deneyimler ve inanç sistemleriyle nasıl şekillendiğini ortaya koyar. Bu durum, aynı dini ritüellerin farklı bireyler için nasıl anlam taşıdığını anlamak adına bireysel düzeydeki dinî deneyimlerin önemini vurgular.

2.4.2.3. Duygu ve Tecrübe Boyutu

Dinin temel özü, özellikle duygu ve tecrübe boyutlarında yaşanan kişisel dindarlıkla şekillenmektedir. Dindarlığın kişisel tarafını, bireyin Yüce varlık ile kurduğu bağlanma, huşu, tövbe, ümit, korku, ruhsal huzur ve benzeri psikolojik durumlar meydana getirmektedir. Her birey, bu yaşantıları kendine has şekilde hayatına yansıtır çünkü bir dine olan bağlanma kişisel bir deneyimdir. Dolayısıyla, her bireyin kendine özgü bir kişilik ve karakteri olduğu göz önüne alındığında, beklentileri, korkuları, istekleri ve

[208] Kayıklık, *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine*, 196.
[209] Karaca, *Din Psikolojisi*, 103-104.

eğilimleri de farklılık arz eder. Bu durum, bireyin dini tasavvur, duygu, düşünce ve tecrübelerini benzersiz kılar.[210]

Tecrübe kavramı, genellikle yaşantı ve deneyim gibi anlamlar içinde kullanılmakla birlikte dinî tecrübe, bireyin Allah'ın varlığına işaret eden birtakım delillerle, doğrudan ya da sezgisel olarak kurduğu bağ olarak tanımlanır.[211] Dinsel tecrübe, inanç ve uygulamalarla bağlantılı olmakla birlikte, daha hassas ve içsel bir deneyimdir. Dindar bir birey, aşkın varlığın bilgisine öznel olarak ulaşabilir ve bu süreçte çeşitli ilişki duygularını deneyimleyebilir. Bireyin deneyimlediği bu duygular Allah ile doğrudan iletişim kurmasını sağlamaktadır. Her dinde, en azından minimum düzeyde, bireysel dindarlığın bir yansıması olarak çeşitli öznel dinsel değerler bulunmaktadır.[212]

Duygularımız, çeşitli konularla ilişkili inançlarımızı etkilemenin yanı sıra, inançlarımız da bize özgü duyguların gelişiminde etkili olabilir. Bu durum, dini yaşam için de geçerlidir. İnsanın doğasında yer alan kutsallık, aidiyet, bağlanma, güven, sonsuzluğu arama, estetik, ahlak, adalet ve acz gibi duygular, din duygusunun uyanmasına zemin hazırlayarak bireyleri Allah'a inanmaya yönlendirir. Bu bağlamda, dini inançlar da insanlarda ta'zim, teslimiyet, sevgi, hayranlık, minnettarlık, korku, ümit gibi duyguları ortaya çıkarır.[213]

Her birey, dinî duygu ve tecrübeyi yaşasa da bu deneyim kişiden kişiye hissedilen duygunun yoğunluk derecesine göre farklılaşır ve bu yönüyle dini duygu subjektiftir. Her bireyin farklı şekillerde hissettiği ve deneyimlediği bu duygu bazen kendini dua esnasında göstermekte bazen de yaşadığı olumlu bir olayı ilahi lütuf şeklinde anlamlandırıp duygusal yoğunluk hissettiğinde ortaya çıkmaktadır. Yaşanılan duygusal ve tecrübi hisler, bireyin dindarlık düzeyiyle sıkı bir ilişki içinde olduğunu gösterir.[214]

2.4.2.4. Bilgi Boyutu

Dindar bir birey açısından, kendi inancıyla ilgili bilgi düzeyini belirlemek önemli bir husus olarak görülmektedir. Bireyin dini bilgi sahibi olma düzeyi, benimsediği dinin

---

[210] Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı Ve Din / Psiko-Sosyal Uyum Ve Dindarlık* (Adana: Karahan Kitabevi, 2013), 25-26.
[211] Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 53-54.
[212] Kayıklık, *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine*, 196.
[213] Hüseyin Certel, *Din Psikolojisi* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2016), 101.
[214] Köse- Ayten, *Din Psikolojisi*, 112.

kaynakları ve tarihi hakkındaki bilgilerle temellendirilir. Bu nedenle, dini bilgileri değerlendirmek ve bunları dinin diğer boyutları ve dini teslimiyetin çeşitliliği ile bağlantılı bir şekilde öğrenilenlerle ilişkilendirmek, bireyin dini yönünü anlamak açısından önemli bir ölçüt olarak kabul edilir. Birey, dini yaşantısını gerçekleştirebilmek için inandığı dinin değerleri ve öğretileri hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Dolayısıyla, dini bilgi, bireyin dini inanç esasları, ibadetler ve dini davranışlar (ahlak) konusundaki bilgileri kazanmış olma durumunu ifade eder. Bu açıdan bakıldığında, dini bilgi, bireyin dini pratikleri ve inançlarını gerçekleştirebilmesi için gerekli olan temel bir unsurdur.[215]

Din, bir yol ve dindar da yolcudur. Bu yolculuğun sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi, yolda olan kişinin yol hakkında sahip olduğu bilgilerle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, bir inananın hangi inanca, nasıl ve ne ölçüde inanacağı, hangi davranışları ne zaman, hangi sıklıkta ve nasıl uygulayacağı, hangi davranışlardan kaçınacağı konusunda bilgi sahibi olması zorunludur. Bu gereklilik, tüm dinlerde ortak bir beklenti olarak karşımıza çıkar. Dini bilgiler, yalnızca inançla birlikte anlam ve değer kazanır. Örneğin, bir ateistin din hakkında gerekli bilgilere sahip olması onun bu inanca tabi olduğu anlamına gelmemektedir. Dini bütünsel açısından değerlendirebilmek için dini bilgi çeşitleri, uygulamaları, tecrübeleri arasındaki ilişkiyi belirlemek gerekmektedir.[216]

Bireyin inançlarını doğru bir şekilde yerine getirmesi için bilgi boyutu önemli bir husustur. Çünkü inanan birey, dinin doğru kaynaklarından elde edilen bilgilerle inancını daha sağlam temellere oturtabilir. Doğru bilgiye dayalı bir inanç, güçlü ve sarsılmaz bir şekilde varlığını sürdürebilir. Bilgi eksikliği veya yanlış bilgiye dayalı inançlar ise zayıflayabilir ve sorgulanabilir hale gelebilir. Dolayısıyla, inançların doğru bilgi ile desteklenmesi, bireyin manevi dünyasını güçlendirecek ve sağlam bir temele oturtacaktır. Ayrıca, din hakkında şüpheci veya inanmayan bireylerin, kendi zihinlerinde ortaya çıkan sorulara dinin doğru kaynaklarından edindikleri bilgilerle sağlıklı cevaplar verebilmesi mümkündür.

2.4.2.5. Etki Boyutu

Etki boyutu, hayatın geniş yelpazesinde belirgin bir biçimde hissedilmektedir. Din, bireyin yaşam tarzını, çevresiyle olan ilişkilerini, gelecek planlarını kapsayan birçok

[215] Halil Apaydın, *Dindarlık* (Samsun: Bilimkent Yayınları, ts.), 40.
[216] Karaca, *Din Psikolojisi*, 107.

davranış alanını etkileme gücüne sahiptir. Bu etki, sadece bireyin manevi yaşamını değil, aynı zamanda günlük kararlarını, hedeflerini ve sosyal etkileşimlerini şekillendirme potansiyeline işaret eder.[217]

Din, bireyin yaşam tarzını ve değer sistemini belirleyen önemli bir etmen olarak karşımıza çıkar. İnançlar, insanın günlük rutininden başlayarak, uzun vadeli hedeflerine kadar geniş bir yelpazede etkili olabilir. Bu nedenle, dinin bireyin hayatına etkisi, sadece dini uygulamalarda değil, aynı zamanda kişisel gelişim, toplumsal ilişkiler ve yaşamın genel organizasyonu gibi farklı alanlarda da kendini gösterebilir. Bu bağlamda, dinin hayatın çeşitli alanları üzerindeki etkisi, bireyin değerlerini, inançlarını ve davranışlarını şekillendirme potansiyeli açısından önemlidir. Bu etki, bireyin kendi hayatını anlamlandırma sürecinde, toplumsal normlarla uyumunu sağlamada ve kişisel gelişimini yönlendirmede önemli bir rol oynar.

Glock tarafından öne sürülen boyutların sonuncusu, dini inançlardan kaynaklanan etkilerin bir araya getirildiği bir perspektifi içermektedir. Yani dini inanç, pratikleri ve bilgi ve tecrübenin bireye olan etkilerini içermekte olup, özellikle dini inançların bireyin hayatında yol açtığı sonuçlara odaklanmaktadır. Bu boyut, bireylerin dini inançlarına bağlı kalarak yerine getirmeleri gereken dini emir ve yasakları içerir. Dolayısıyla, sadece kişinin inançlarını ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda bu inançların günlük yaşam pratikleri, ahlaki kararlar ve toplumsal etkileşimler üzerindeki etkilerini de değerlendirir.[218]

3. DİNDARLIK VE ÖZGECİLİK İLİŞKİSİ

Din, toplumsal hayatın önemli bir unsuru olarak kabul edilmekle birlikte, aynı zamanda bireyin davranışlarına yön veren güdülenme kaynağıdır. Bu sistem, insanın inançları, düşünceleri ve davranışlarını konu alarak bireyin sahip olduğu yeteneklerini geliştirmekte ve olgunlaştırmaktadır. Din bireysel olmakla birlikte toplumsal bir boyuta da sahiptir. Din kurumu etrafında, toplumdaki bireyler bir araya gelir, aynı ilkelere inanır, ortak duyguları paylaşır ve benzer davranışları sergiler. Bu bağlamda, insanlar, din etrafında birleşerek sosyal olayları benzer şekillerde anlarlar. Dinin birey ve toplum üzerindeki yoğun etkisi,

[217] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 75.
[218] Karaca, *Din Psikolojisi*, 108-109.

sadece bireylerin anlam dünyalarını değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal düzeyde belirli grup davranışlarını da şekillendirir. Dini inançlar ve tutumlar, bireyin sosyal hayatına yön verirken aynı zamanda ahlaki davranışları ve normları da belirlemektedir.[219]

Din, kişiliğe yeni boyutlar katarak birey üzerinde çeşitli olumlu etkileri ortaya çıkarır. Bu etkiler arasında barış, ahenk ve doygunluk hissi, derin bir şuur hali dünya ve benlikle ilişki kurma, kendisi ve dış dünya ile açık bir iletişim, iyimserlik, neşe, diğer inananlara karşı sevgi, saygı ve şefkat hisleri bulunmaktadır.[220]

Din, mensuplarını belirli değerler çerçevesinde hayatlarını yönlendirmeleri noktasında teşvik eder. Bu, dinin değerleri, ahlaki normları, inançları ve ritüelleri aracılığıyla gerçekleşir, bu da toplumun belirleyici unsurlarını oluşturur. Dindar bir insan, dinin kendisine yüklediği bu değer ve duygularla hayatına yön verir. Dinin etkisi altında olan bireyler, sadece dini uygulamalara odaklanmakla kalmaz, aynı zamanda bu değerleri günlük yaşamlarına entegre ederek toplumsal ve etik sorumluluklarını yerine getirirler.[221]

Dindar bireylerin, toplumun değerlerine daha saygılı, itaatkâr ve toplumsal düzene daha uyumlu davrandıkları genel kabul görmektedir. Dindarlık bağlamında ahlaki değerler, sadece toplumsal kuralların ötesinde bir anlam taşır; aynı zamanda ilahi bir emir olarak kabul edilir. Bu bağlamda, dindar bireyler, toplumun genel olarak kabul ettiği davranışları daha kolay benimserler ve toplumun onaylamadığı davranışlardan kaçınma eğilimindedirler. Yapılan araştırmalar, dindarlığın yardımlaşma ve dostluk gibi toplumsal değerlerle olumlu bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Şefkat, vicdanlılık, fedakârlık ve özgecilik gibi değerler, dindar bireylerin yaşam tarzının temelini oluşturur. Özellikle dini uygulamalar, toplu ibadetler ve törenler, bireyin topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmesinde önemli bir rol oynar. Bu ritüeller, dindar bireyin toplumla daha güçlü bir bağ kurmasına ve toplumsal değerlere daha fazla vurgu yapmasına katkı sağlar.[222]

Din ve ahlâk kavramları, birbiriyle derin bir ilişki içinde bulunan ve adeta birbirini tamamlayan iki temel kavramdır. Din perspektifinden bakıldığında, dinler insanların

---

[219] Çekin, "Dindarlik Boyutlari Ve Din Öğreti", 246-248.
[220] Recep Yaparel, *Yirmi -kırk yaşlar arası kişilerde dini hayat ile psiko- sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ts.), 23-24.
[221] Mehmedoğlu, "Din, Dindarlık ve Değerler", 180.
[222] Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 76-77.

birbirleriyle, Allah ile, toplumla ve hatta insanın doğayla etkileşim içinde olduğu nesneler ve canlılar dünyasıyla olan ilişkilerini düzenleyen bir çerçeve sunar. Dindarlık, bireyin duygu ve düşüncelerinde dinin etkili olması ve bu etkinin hayatın farklı alanlarına yansımasıdır. Bu yansımaların olumlu sonuçlar doğurabilmesi için ahlaki bir temel ve süreklilik gereklidir. Dinlerin ahlaki bir misyona sahip olmaları din ve ahlakı birbirini tamamlayan unsurlara dönüştürmektedir. Bu bağlamda, dindar bir insanda bulunması gereken ahlaki özelliklerin eksikliği olumsuz dini davranışların oluşmasına sebep olabilir. Dolayısıyla, dini pratikler, değerler ahlaki bir temel üzerine oturtulur ve dini olgunluk ahlaki ilkelerle beraber gelişir.[223]

Din, erdemli bir toplumun oluşabilmesi için, güven, vefa, samimiyet, hoşgörü, fedakârlık ve yardımlaşma gibi duyguların önemine işaret eder. Erdemli bir toplumun oluşması için bireyler arasında bu olumlu duyguların hâkim olması beklenir. Din, insanların birbirlerine güvenmeleri, birbirlerine vefa göstermeleri, samimi ilişkiler kurmaları, hoşgörülü olmaları, fedakarlıkta bulunmaları ve yardımlaşmaları gerektiğini öğretir. Bu değerler, bireylerin toplumlarına katkıda bulunmalarını, birbirleriyle daha sağlam ve dayanıklı ilişkiler kurmalarını teşvik eder. Dolayısıyla, din, sadece bireyin kendi çıkarlarına odaklanan bireycilik anlayışının aksine, toplumun genel refahını gözeterek yaşamanın önemini vurgular. Dinin öğretileri, bireyleri sadece kendi mutluluklarına değil, aynı zamanda toplumun bütününe hizmet etmeye teşvik eder. Böylece, dinin etkisi altındaki bireyler, özgecilik ilkesi doğrultusunda hareket ederek, toplumlarını daha adil, saygılı ve dayanışma içinde bir yer haline getirmeye çabalarlar.

Özgecilik ve yardımlaşma davranışı, neredeyse tüm dünya dinlerinin vurguladığı önemli bir erdem olarak kabul edilmektedir. Dinler, mensuplarına diğer insanlara yardım etmeyi, sahip olduklarını paylaşmayı ve muhtaç kişilere yardım etmeyi öğütler. Dünya genelindeki dini kurumlar ve bireyler, ihtiyaç sahiplerine, doğal afet mağdurlarına, yoksullara giyecek ve yiyecek yardımında bulunarak, bu değerleri yaşamaya teşvik etmektedirler. Bu nedenle, bir birey, başkalarını gözettiği ve kendi varlığını diğer insanlarla birlikte değerlendirdiği ölçüde, dinin mesajına uygun olarak hareket etmiş sayılmaktadır. Dindar bireyler, herhangi bir karşılık beklemeden, kendi arzularını bir

[223] Enver Uysal, "Dindarlığın ahlâkî temeli üzerine bazı düşünceler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2005), 41-59.

kenara bırakarak samimi duygularla yardım etmeyi tercih ederler. Bu davranış, sadece dinin emrini yerine getirmekle kalmaz, aynı zamanda bireyin içsel huzurunu da sağlar.[224] Bu tutum, yardımlaşma ve özgecilik değerlerini güçlendirir, toplumsal dayanışmayı destekler ve insanların birbirlerine olan sorumluluklarını vurgular. Din, bu şekilde bireyin manevi gelişimine de katkıda bulunur.

İslam dini, kolektif bir yaşam tarzını benimseyen bir dindir. Hz. Peygamber, İslam'ın temsilcisi ve elçisi olarak, fedakârlık, cömertlik, başkalarını kendine tercih etme ve samimiyet gibi erdemleri vurgulayarak, toplumda bu niteliklere sahip insanlardan oluşan bir ortam oluşturmayı amaçlamıştır. Dinin amacı, bireyin yalnızca kendi çıkarlarını düşündüğü ve başkalarıyla ilgilenmediği bencil bir anlayışı teşvik etmek değildir.[225]

Kur'an-ı Kerimde özellikle özgeci davranışta bulunmayı, başkalarına yardım etmeyi teşvik eden ayetlerle de karşılaşmaktayız. Kur'an-ı Kerim'de yer alan özgecilikle (îsâr) ilgili ayetlerden bazıları şunlardır: "İnsanlardan öylesi de vardır ki, kendisini Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya adamıştır. Allah, kullarına çok şefkatlidir."[226] "Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının arkasından başa kakıp incitmeyenler için rablerinin katında özel karşılık vardır. Artık onlar için korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir."[227] "Onlar, kendileri (yemek) istedikleri halde yiyeceği yoksula, yetime ve esire ikram ederler. (Ve şöyle derler:) Biz sizi Allah rızâsı için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz."[228]

Kur'an-ı Kerimde Ensar muhacir kardeşliği şu şekilde anlatılmaktadır: "Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar; ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarırsa işte kurtuluşa erecekler onlardır."[229] Özellikle bu ayette vurgulanan Ensar- Muhacir kardeşliğinde özgeci davranışın vurgulandığı görülmektedir.

---

[224] Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 94-95.
[225] Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında Îsâr (diğerkâmlık) Kavramına Verdiği Önem", 29-30.
[226] El-Bakara, 2/207.
[227] El-Bakara, 2/262.
[228] El-İnsan, 76/8-9
[229] El-Haşr, 59/9

İslam dininde dindar bir bireyin, kendi normatif alanında sevgi ve şefkat göstermesi, dinin içeriden daha iyi anlaşılabilmesi için önemlidir. Bunun en iyi örneği Hz. Peygamberin Ensar ve Muhaciri kardeş ilan etmesidir. Ensar'dan beklenen davranış, mallarının ellerinden alınmış ve yerlerinden sürülmüş Muhacirlere samimi ve içten bir şekilde kucak açmaları ve onların ihtiyaçlarını kardeşçe gidermeleridir.[230] İslam dininde esas olan yapılan davranışlarda samimi olmak ve bireysel çıkar gözetmemektir.

İslam hukuku bireye kazandığı malın maliki olma yetkisi vermiştir. Ancak bu sahiplik, aynı zamanda diğer insanlara da fayda sağlama ve onları düşünme sorumluluğunu içermektedir. Başkalarını düşünme ve ihtiyaç içinde olan bir kardeşi tercih etme düşüncesi, ahlâkî meziyetlerin en üst düzeyde sergilenmesidir. İslâm, bir gün bu hayatın terk edileceğini sık sık hatırlatmakta ve dünyanın geçiciliğini vurgulayarak başkalarının maddi ve manevi ihtiyaçlarını düşünme gerekliliğini savunmaktadır. Din kardeşliğine dayanan İslâm dininde sosyal ilişkiler de buna göre düzenlenmiştir. Din kardeşliği, kan bağından daha önemli bir ilişki olarak kabul edilir.[231] Dindar, kendi çıkarlarını bir tarafa bırakarak kardeşini düşünme, ihtiyaçlarını giderme, ona yardım etme sorumluluğu taşır. Bu özgeci davranışta bulunurken samimi duygular içerisindedir ve bu durum bireyin manevi gelişimini de olumlu yönde etkilemektedir.

Dinî bağlılık, dinamik bir süreçtir ve bireyin bu bağlamdaki deneyimi, kişisel özellikleri, cinsiyeti, sosyal çevresi, yaş grubu, dini bilgi seviyesi, ekonomik ve eğitim düzeyi, medeni durumu, mesleği, maruz kaldığı travmatik olaylar ve kişilik özellikleri gibi faktörlere bağlı olarak çeşitlilik gösterir. Bu çerçevede, bireyin dini yaşam tarzı ve bağlılık düzeyi, söz konusu etmenlerin etkileşimi sonucunda şekillenir.[232] Bazen bireyin özgeci davranışta bulunma şekli dine olan bağlılığına göre farklılık gösterebilir. Özellikle kendini bir kenara bırakıp, ihtiyaç halinde olsa bile başkasına yardım etmesi dindar kişinin dindarlık düzeyine göre değişebilir. Dinde yapılan yardımlarda ve tüm davranışlarda, samimiyet ilkesi önceliklidir; dolayısıyla dindar bireyin bu samimi ve içten duygulara sahip olması beklenir.

---

[230] Alıcı, "İslam'da Dindarlar ve Diğerkâm", 17.

[231] Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında Îsâr (diğerkâmlık) Kavramına Verdiği Önem", 34-35.

[232] Nurten Kımter, "İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine", *Dini Araştırmalar* 18/46 (11 Kasım 2015), 9-44.

Bir bireyin dinî kişiliği veya dindarlığı, kişinin kendisine özgü dinî özelliklerinin tümünü içerir ve bu oluşum sürecinde anne-baba tutumlarının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Sevgi ve ilgili bir ailede yetişen çocuğun içsel dinî duygularının gelişmesi ve olgunlaşması daha kolaydır. Zira, sevgi ve ilgi eksikliği içinde yetişen bir çocuğun, ne tür bir eğitim alırsa alsın, istenilen sonuçlara ulaşması zordur. Sevgi ve ilgili ailede yetişen çocukların sağlıklı bir kişiliğe sahip olmanın yanında dini değerlerine de sahip çıkan bireyler olmaları muhtemeldir. Bu tür bir aile atmosferi, çocuğun içsel bir bağlılık hissi geliştirmesine yardımcı olur ve dinî değerleri anlaması, kabul etmesi ve yaşantısına entegre etmesini destekler. Bu bağlamda, ebeveynlerin çocuklarına yönelik sevgi, anlayış ve ilgisi, dinî kimlik oluşum sürecinde temel bir dayanak noktası olarak öne çıkar.[233] Din eğitimini doğru bir şekilde alan bireyin davranışlarında ve sosyal hayatında dinin yansımalarını daha fazla görmek mümkündür.

Din, bireyin davranışlarını yönlendiren önemli bir motivasyon kaynağı olarak kabul edilir ve mensuplarını özgeci davranışlarda bulunmaya teşvik eder. Bu etki bireysel ve toplumsal düzeyde kişilerin tutumları, ilişkileri ve genel yaşantıları üzerinde belirgin olmaktadır. Aynı zamanda, dinin etkisi, bireyin sağlıklı bir ruh yapısı geliştirmesine ve olumlu kişilik özelliklerini güçlendirmesine katkıda bulunmaktadır. Din, insanları bir araya getirme, ortak duyguları paylaşma, benzer davranışlar sergileme ve sosyal olayları benzer şekilde anlama konularında olanaklar sunar. Dindarlık, bireyin dini öğretileri yaşama biçimi olarak benimsemesiyle ortaya çıkan bir fenomendir. Din, kutsal öğretileri içerirken, dindarlık, bu öğretilerin bireyin yaşamında pratiğe dönüşmesini ifade eder. Din ve dindarlık, yardımseverlik, sevgi, merhamet, adalet, şefkat ve iyilik gibi kavramlarla sıkça özdeşleşir. Bu, evrensel dinlerin insanı ve temel değerleri koruma amacını yansıtan prososyal öğütleri içermesi bağlamında vurguladığı temel öğretilerdir. Sonuç olarak, din ve dindarlık, bireyin içsel dünyasını zenginleştiren, toplumsal ilişkilerini etkileyen, olumlu kişilik özelliklerini teşvik eden ve özgeci davranışları özendiren önemli etmenler olarak öne çıkmaktadır.

[233] Kımter, "İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din Ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine", 32-35.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

1. ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırma, bir sorunu çözmek, bir olguyu, olayı veya sorunu anlamak amacıyla yapılan sistemli bir düşünce ve bilgi toplama sürecidir. Araştırma, bilgi gereksinimini karşılamak amacıyla gerçekleştirilen bir girişimdir ve nesnel bilgi üretme faaliyeti olarak tanımlanabilir. Araştırmacı, bu çerçevede teori, model ve sistemleri inceleyerek bilgiye ulaşmaya çalışır.[234] Bilimsel araştırmalar, bilgi üretme, mevcut bilgileri genişletme ve topluma faydalı bilgiler sağlama amacını taşıyan planlı ve sistematik çalışmalardır. Bu tür araştırmalar genellikle belirli bir konu üzerinde veri toplama, analiz etme ve yorumlama süreçlerini içerir.[235]

Dindarlığın öğretmen özgeciliği üzerindeki etkilerini inceleyen bu araştırmanın ilk bölümünde, bilimsel bir araştırma yöntemi olarak döküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem, araştırmanın birincil veri kaynağını oluşturan çeşitli belgelerin toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizini içeren sistemli bir bilimsel yaklaşımı ifade etmektedir.[236]

Çalışmanın alan araştırması kısmında, nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği tercih edildi. Anket formu, katılımcıların sadece formda bulunan sorulara cevap vermelerini gerektiren bir düzenlemeyle önceden hazırlandı.[237] Bu çalışmamızda kullanılan ölçek toplam 53 maddeden meydana gelmektedir. Anketin başlangıcında kullanılan kişisel bilgi formu; cinsiyet, medeni durum, yaş, çocuk sayısı, branş, mezun olunan okul, mesleki

---

234 Aydın Usta, "Bilimsel Araştırmalarda Problematik: Projelendirme Ve Raporlaştırma", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 2/2 (2011), 176-197.

235 Ceyda Özhan Çaparlar- Aslı Dönmez, "Bilimsel Araştırma Nedir, Nasıl Yapılır", *Turk J Anaesthesiol Reanim* 44/4 (2016), 212-218.

236 S. A. K. Ramazan vd., "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4/1 (2021), 227-256.

237 Kılıç Ahmedi, *Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliğinin Kendini Ayarlama İle İlişkileri Üzerine Bir Araştırma*, 100.

kıdem yılı, okulun mevcut öğrenci sayısı, bir dönemde okutulan öğrenci sayısı, öğretmenlik mesleğini seçme nedeni sorularından oluşmaktadır. Anketin devamında 25 maddeden oluşan "Dindarlık Envanteri" ve son olarak 18 maddelik "Öğretmen Özgeciliği Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS istatistik analiz programı ile istatistiksel analize tabi tutulmuşlardır. İstatistiksel analizler yürütülürken t testi, Pearson ve Spearman korelasyon analizleri ve Kruskal Wallis Testi uygulanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bilimsel yöntem, bilgi edinme amacıyla kullanılan deney, gözlem veya mantıksal çıkarıma dayalı geçerliliği kabul edilmiş sistemli araştırmaların geniş bir yelpazesini içermektedir. Bilimsel yöntem, tarafsızlık, denetlenebilirlik, şeffaflık, akla uygunluk ve eleştirel niteliklere sahip, belirli süreçlerden oluşan ve bilinen en güvenilir problem çözme yöntemidir.[238] Bir araştırma sürecinde model, elde edilecek verilerin sistematik bir şekilde toplanmasını ve belirlenmiş amaçlara hizmet etmesini sağlayan bir araç olarak kullanılır. Araştırma deseni ise belirlenmiş sınırları ve aşamalarıyla net bir veri toplama sürecini ifade eder. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, araştırma modeli bilimsel çalışmanın ayrılmaz bir unsuru olup, diğer bileşenlerle uyumlu bir şekilde tasarlanır ve bu bileşenlerle bağlantılı olarak geliştirilir. Model, araştırmadaki problemin etkili bir şekilde çözülmesine yönelik bilgilerin sistemli bir şekilde oluşturulmasına yardımcı olur.[239]

Literatürde, genel tarama modelleri, birden fazla unsurdan oluşan bir evrende, bu evrenin tamamı ya da ondan türetilmiş bir grup veya örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemelerini ifade eder. Bu modeller aracılığıyla tekil veya ilişkisel taramalar yapılabilir. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin varlığını ve derecesini belirlemek amacıyla kullanılır.[240] Bu araştırmada dindarlık, dindarlığın boyutları, öğretmen özgeciliği düzeyi ve çeşitli değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı, derecesini ve yönünü belirlemek amacıyla ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır.

---

238 Beyhan Karpuz, *Araştırma Yöntem Ve Stratejileri* (İstanbul: Hiperakademi, 2009), 3. ed/26.

239 Erdoğan Köse, *"Bilimsel Araştırma Modelleri" Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, ed. Remzi Y. Kıncal (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010), 97-99.

240 Müge Bekman, "Halkla ilişkiler uygulamalarında nicel araştırma yöntemi: ilişkisel tarama modeli", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 6/16 (2022), 238-258.

3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

1. Öğretmenlerin dindarlık toplam puanları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında anlamlı pozitif bir ilişki vardır. Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça özgeciliği de artış gösterecektir.
    a. Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça güncel durumda yardımseverlik de artış gösterecektir.
    b. Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça sosyal sorumluluk/paylaşma düzeyleri de artış gösterecektir.
    c. Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça acil durumda yardımseverlik düzeyleri de artış gösterecektir.
    d. Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça bağışta bulunma düzeyleri de artış gösterecektir.
    e. Öğretmenlerin inanç düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır.
    f. Öğretmenlerde inancın önemi arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır.
    g. Öğretmenlerin ibadet düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır.
    h. Öğretmenlerin duygu düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır.
    i. Öğretmenlerin bilgi düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır.
    j. Öğretmenlerin etki düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır.

2. Öğretmenlerin demografik özelliklerine göre dindarlık ve öğretmen özgeciliği düzeylerinde farklılıklar vardır.
    a. Öğretmenlerin cinsiyetine göre öğretmen özgeciliği puanları anlamlı şekilde farklılaşır. Kadın öğretmenlerin özgecilik puanları daha yüksektir.
    b. Öğretmenlerin cinsiyetine göre dindarlık puanları anlamlı şekilde farklılaşır. Erkek öğretmenlerin dindarlık puanları daha yüksektir.
    c. Öğretmenlerin medeni durumlarına göre öğretmen özgeciliği puanları anlamlı şekilde farklılaşır. Evli öğretmenlerin özgecilik puanları daha yüksektir.
    d. Öğretmenlerin medeni durumlarına göre dindarlık düzeylerinde anlamlı bir fark vardır. Evli öğretmenlerin bekar öğretmenlere göre dindarlık düzeyleri daha yüksektir.
    e. Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre öğretmen özgeciliği puanları anlamlı şekilde farklılaşır.
    f. Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre dindarlık düzeyleri anlamlı şekilde farklılaşmaz.

g. Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olması ile dindarlık toplam puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Öğretmenlerin Alanının din eğitimi ile ilgili olması dindarlık puanlarını artıracaktır.

h. Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olmasına göre özgecilik düzeyleri anlamlı şekilde farklılaşır.

i. Öğretmelerin yaşları ile öğretmen özgeciliği arasında anlamlı bir ilişki vardır. Yaş ilerledikçe özgecilik düzeyleri de artar.

j. Öğretmenlerin yaşları ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki vardır. Öğretmenlerin yaşı arttıkça dindarlık düzeyleri de artar.

k. Öğretmenlerin çocuk sayısına göre öğretmen özgeciliği puanlarında anlamlı bir farklılık söz konusudur. Öğretmenlerin çocuk sayısı arttıkça özgecilik düzeyleri de artar.

l. Öğretmenlerin çocuk sayısına göre dindarlık düzeyleri anlamlı şekilde farklılaşır. Öğretmenlerin çocuk sayısı arttıkça dindarlık düzeyleri de artar.

m. Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile öğretmen özgeciliği arasında anlamlı bir ilişki vardır. Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artar.

n. Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça dindarlık düzeyleri de artar.

o. Öğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenine göre özgecilik düzeyleri anlamlı şekilde farklılaşır.

p. Öğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenine göre dindarlık düzeyleri anlamlı şekilde farklılaşır.

4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmacının çalışma alanını belirleyen faktör örneğini seçtiği ve bu örnekten edindiği sonuçlara göre genelleştirme yapacağı grup evren olarak tanımlanmaktadır. Belli sınırlamalar getirerek her türlü grup evrene dönüşebilmektedir. Tanımlanmış bir evren, en

az bir özelliğiyle diğer gruplardan ayrılmalıdır. Evren, çok geniş bir coğrafi alanı kapsayabileceği gibi istenildiği kadar da sınırlandırılabilir.[241]

Bu araştırma betimsel, karşılaştırmalı ve ilişkisel modelde yapılmış nicel bir araştırma olup, araştırmanın evreni Türkiye'de Kütahya ve Ankara ilinde Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki resmi ve özel okullarda çalışan, çeşitli alanlarda ders veren öğretmenlerdir. Araştırmanın örneklemi kartopu örnekleme yoluyla araştırma seçkisiz olarak atanan N=254 öğretmenden (yaş ort=42.26; ss=9.823) oluşmaktadır. Araştırmaya 107 kadın (yaş ort=35.79; ss=6.958) ve 147 erkek (yaş ort=46.96; ss=8.884) öğretmen gönüllü olarak katılmışlardır.

Kartopu örnekleme yöntemi, evrenin sınırlarının ve evrene üye olan bireylerin kesin olarak belirlenemediği durumlarda kullanılır. Bu yöntemi uygulamak için bir araştırmacı, evrene dahil olan bir kişiyle iletişim kurar ve bu kişi aracılığıyla başka bireylere ulaşarak kartopu etkisiyle zincirleme şekilde örnekleme yapar.[242]

5. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmanın amacına yönelik olarak hazırlanan anket formu, kişisel bilgiler hakkında bilgi vermekte ve "öğretmen özgeciliği ölçeği" ve "dindarlık envanteri" olmak üzere iki farklı ölçeği içermektedir.

5.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu formda katılımcılara yaşları, cinsiyetleri, çocuk sahibi olup olmadıkları, medeni durumları, çocuk sayıları, öğretmenlik için aldıkları eğitim, branşları, öğretmenlik süreleri, ders verdikleri öğrenci sayısı, görev yaptıkları okulların öğrenci mevcudu ve öğretmenliği seçme nedenleri hakkında 10 soru yöneltilmiştir.

5.2. Dindarlık Envanteri

Araştırmada kullanılan Dindarlık Envanteri, Kula tarafından 2001 yılında "Kimlik ve Din" adlı doktora çalışmasında 30 maddeli 6 boyutlu olarak geliştirilmiştir. 2008 yılında

[241] Remzi Altunışık vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2010), 226/130-131.
[242] Altunışık vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 226/141.

Aydemir tarafından "Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik)" adlı yüksek lisans tezinde kullanmış ve revize edilmiştir. Aydemir'in yaptığı değişiklik şu şekildedir: 6. Maddesi olan 'Cuma namazı kadın, erkek, çocuk, büyük her Müslümana farzdır.' ile 12. maddesinde yer alan 'Cuma namazlarına sürekli gidemiyorum.' ifadeleri, bu cümlelerin daha çok erkeklere hitap ettiği düşüncesiyle çıkarılmıştır. Bu maddelerin yerine dinin bilgi boyutunu içeren "Hac ibadeti, maddî ve bedenî durumu müsait olanların yerine getirmesi gereken bir dinî görevdir." ile "İnsan, kazancının bir kısmını fakirlere zekât ve sadaka olarak vermelidir." maddeleri eklenmiştir."[243] " İslam'da kadınların başlarını örtmeleri gerekli değildir.", "Ancak bir sıkıntıyla karşılaştığımda dua ederim.", "Allah'ı hatırladıkça içimde bir sıkıntı ve isyan uyanıyor.", "Merhamet etmeyene, merhamet olunmaz." esasını dikkate alarak 'arkadaşlarımla iyi geçinmeye çalışırım.', "Hz. Ali'nin 'Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum.' sözü bana saçma geliyor."[244] maddelerinin faktör yüklerinin birinci faktörde toplanmadığı görülmüş ve başka özellikleri ölçtüğü anlaşılarak Aydemir tarafından envanterden çıkarılmıştır.

Bu çalışmada Dindarlık Envanteri'nin Aydemir'in revize ettiği 25 maddelik formu kullanılmıştır. Dindarlık envanterinin maddelerinin hangi dindarlık boyutlarına karşılık geldiği şu şekildedir:

İnanç boyutu ile ilgili maddeler: 1, 5, 8, 15.

İnancın kişi açısından önemini ifade eden maddeler: 2, 16, 17, 21.36

İbadet boyutu ile ilgili maddeler: 4, 9, 13, 24.

Duygu boyutu ile ilgili maddeler: 7, 19, 22.

Bilgi boyutu ile ilgili maddeler: 3, 6, 11, 12, 23, 25.

Etki boyutu ile ilgili maddeler: 10, 14, 18, 20 (Kula 2001: 30).

Dindarlık envanterinde 21 ve 22. maddeler olumsuz, diğer maddeler olumlu olarak ifade edilmiştir. Cevap şıkları her maddenin karşısına "Kesinlikle katılıyorum", "Katılıyorum", "Kararsızım", "Katılmıyorum", "Kesinlikle Katılmıyorum" şeklinde yerleştirilmiştir. Dindarlık envanterinin puanlanmasında olumlu maddelerde "Kesinlikle katılıyorum"

[243] Rüveyda Efdal Aydemir, *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (ilk Yetişkinlik Dönemi)* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 35.
[244] M. Naci Kula, *Kimlik ve Din* (Ayışığı Kitapları, 2001), 194.

seçeneğine 5, “Katılıyorum” seçeneğine 4, “Kararsızım” seçeneğine 3, “Katılmıyorum” seçeneğine 2, “Kesinlikle katılmıyorum” seçeneğine 1 puan verilmiştir. Olumsuz maddelerde ise “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğine 1, “Katılıyorum” seçeneğine 2, “Kararsızım” seçeneğine 3, “Katılmıyorum” seçeneğine 4, “Kesinlikle katılmıyorum” seçeneğine 1 puan verilerek hesaplama yapılmıştır. Dindarlık envanterinden alınabilecek en yüksek puan (25x5) 125 iken, en düşük puan ise (25x1) 25’tir.[245]

Bu araştırmanın örneklemi için ölçeğin iç tutarlık katsayısı Cronbach’s Alpha değeri .87 bulunmuştur.

5.3. Öğretmen Özgeciliği Ölçeği

Yavuzer ve diğerlerinin geliştirdiği Öğretmen Özgeciliği Ölçeği (Ö.Ö.Ö.), beş basamaklı likert tipi bir ölçektir ve 18 madde içermektedir. Maddeler, "hiçbir zaman" seçeneğinden başlayarak "her zaman" seçeneğine kadar 1'den 5'e puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 18, en yüksek puan ise 90'dır. Ölçekten elde edilecek yüksek puan, özgeci davranışların daha fazla sergilediğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.[246]

Ölçeğin, madde toplam-test korelasyonlarının yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Üst %27 ile alt %27'lik grupların puanları arasında yapılan t-testi sonuçları, tüm maddeler için anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Bu sonuçla ilgili olarak maddelerin iyi bir ayırt ediciliğe sahip oldukları belirtilebilir. Ölçeğin, güncel durumlarda yardımseverlik, sosyal sorumluluk/paylaşma, acil durumlarda yardımseverlik, başkalarına yardımcı olma olmak üzere 4 alt boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlar, ilgili literatürde özgeci davranışlar başlığı altında ele alınan davranışlarla tutarlılık göstermektedir. Öğretmen Özgeciliği Ölçeğinin Faktör analizi çalışmaları sonucunda ölçekteki maddelerin faktör değerlerinin yüksek olması (en düşük yük değeri 0.42), öğretmenlerin özgeci davranışlarını ölçmek için oluşturulan maddelerin yeterli olduğunu göstermektedir. Belirlenen faktör yapısının güvenirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach alfa değerleri alt ölçekler için 0.75 ile 0.80 arasında değişmektedir. Guttman testi yarılama katsayısı 0.78, test tekrar test yönteminde ise toplam puan korelasyon katsayısı 0.88'dir. Güvenirlikle ilgili yapılan analizler, özellikle iç tutarlık

[245] Aydemir, *Dindarlık Ve Mutluluk İlişkisi (ilk Yetişkinlik Dönemi)*, 35-36.
[246] Yavuzer vd., “Öğretmen Özgeciliği Ölçeği”, 962.

değerleri, ölçeğin psikometrik özelliklerinin yeterli olduğunu gösteren bir gösterge olarak kabul edilebilir. Öğretmen Özgeciliği Ölçeği'nin, öğretmenlerin özgeci davranışlarını belirlemek amacıyla kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir araç olduğu söylenebilir.[247]

Bu araştırmanın örneklemi için ölçeğin iç tutarlık katsayısı Cronbach's Alpha değeri .88 bulunmuştur.

6. VERİ TOPLAMA İŞLEMİ

Araştırma 2023-2024 Eğitim Öğretim Yılında Kütahya ve Ankara illerinde MEB'in Resmi ve özel kurumlarında çalışan öğretmenlere yöneliktir. Araştırma tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Verilerin toplanması 2023 Kasım ve Aralık aylarını kapsamaktadır. Araştırmada kullanılan anket üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçekler Google Forms üzerinden (https://forms.gle/e5RKJ74S3dL5izNr6) ulaştırılmış ve cevaplama suresi 12-15 dk sürmüştür.

7. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma bulguları "SPSS" istatistik analiz programı ile istatistiksel analize tabi tutulmuştur. İstatistiksel analizlere geçilmeden önce katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların normal dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Normal dağılım varsayımının karşılanmasına ilişkin olarak, Tabachnick ve Fidell ölçeklerden alınan puanların çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin ±1.5 aralığında; George ve Mallery (2010) ±2.0 aralığında olmasının yeterli olacağını bildirirken Hair ve arkadaşları (2010) ile Bryne (2010) çarpıklık değerinin ±2 ve basıklık değerinin ±7 aralığında olması durumunda verilerin normal dağıldığının kabul edilebileceğini bildirmişlerdir.

Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde Öğretmen Özgeciliği Ölçeğinin tüm boyutlarından alınan puanlar için ve Dindarlık Ölçeğinin ise inancın kişi açısından önemi boyutu ve duygu boyutu puanları için çarpıklık ve basıklık değerlerinin alan yazınında önerilen değerler aralığında kaldığı gözlenmiş ve puanların normal dağılım varsayımını karşıladıkları değerlendirilmiştir ancak Dindarlık Ölçeğinden ve alt boyutları olan inanç, bilgi, ibadet ve etki boyutlarından

[247] Yavuzer vd., "Öğretmen Özgeciliği Ölçeği", 962-963.

alınan puanların normal dağılım varsayımını karşılamadığı belirlenmiştir (Tablo 1). Bu nedenle istatistiksel analizler yürütülürken hem parametrik testlerden hem de parametrik olmayan testlerden faydalanılmıştır. Gruplar arası karşılaştırmalarda, bağımsız örneklem t testi normal dağılıma bakılmaksızın kullanılabildiğinden iki kategorisi bulunan bağımsız değişkenler için ölçeklerden alınan ortalama puanlar karşılaştırılırken, bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Diğer yandan öğretmenliği seçme nedenleri bağımsız değişkeni altı kategoriden oluştuğundan ve kategorilere dağılan katılımcı sayıları normal dağılım sergilemediğinden nonparametrik Kruskal Wallis Analizi yürütülmüş ve posthoc Mann Whitney U testi yapılmıştır. Öğretmenlerin özgecilik düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde Pearson ve Spearman korelasyon analizleri yürütülmüştür. Normal dağılım gösteren puanların birbirleri ile korelasyonunda Pearson momentler çarpımı, normal dağılım göstermeyen veya normal dağılım gösteren ve göstermeyen puanların birbirleri ile korelasyonunda Spearman momentler çarpımı kullanılmıştır. Bağımsız örneklem t testinde, Krusakal Wallis ve Mann Whitney U testinde ortalamalar arasındaki farkın anlamlılığının değerlendirilmesinde anlamlılık değeri $p<.05$ alınırken, Pearson ve Spearman korelasyon analizlerinde $p<.01$ ve $p<.05$ alınmıştır. Öğretmenlerin demografik özelliklere dağılımlarının belirlenmesi için frekans dağılımı ve yüzdelik hesaplamaları ile ortalama ve standart sapma hesaplamaları yapılmıştır.

Tablo 1. Normal Dağılım Varsayımının Karşılanması

N=254	Puan Aralığı	ORT	SS	Skewness	Kurtosis
Öğretmen Özgeciliği Toplam	42-90	73.76	10.681	-.470	-.309
Güncel Durumlarda Yardımseverlik	7-30	23.63	4.813	-.529	-.125
Sosyal Sorumluluk / Paylaşma	14-30	26.43	3.465	-.995	.610
Acil Durumlarda Yardımseverlik	5-15	13.04	2.197	-1.164	.998
Bağışta Bulunma	3-15	10.67	2.688	-.102	-.666
Dindarlık Toplam*	33-125	111.90	10.125	-2.850	15.526
İnanç Boyutu*	6-20	19.62	1.575	-5.782	38.297
İnancın Kişi Açısından Önemi Boyutu	8-20	16.85	2.444	-1.008	.993
İbadet Boyutu*	4-20	17.31	2.694	-1.622	3.283
Duygu Boyutu	3-15	11.26	1.994	-.104	.433
Bilgi Boyutu*	8-30	28.51	2.410	-3.685	22.322
Etki Boyutu*	4-20	18.35	2.188	-2.290	8.531

**Normal dağılım yok*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde çalışmamızın amaçlarına uygun olarak toplanan verilere uygulanan istatistiksel analizlerin sonuçları verilmiştir. Öncelikle, katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans dağılımları, yüzdeler, ortalama ve standart sapmalar verilmiştir. İkinci olarak katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar arasındaki Pearson Korelasyon analizi ve Spearman Korelasyon analizi bulguları verilmiştir. Üçüncü olarak katılımcıların demografik özellikleri bakımından ölçeklerden aldıkları puanların incelendiği gruplar arası karşılaştırma ve korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

1. ÖĞRETMENLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Araştırmaya toplamda 254 kişi katılmış ve bu katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili bilgiler, anket formunun ilk on maddesine verilen cevaplar üzerinden sağlanmıştır. Bu çerçevede, katılımcılara ait betimsel istatistikler aşağıda sunulmuştur:

Tablo 2'de öğretmenlerin demografik özelliklerine ilişkin frekans dağılımları ve yüzdeleri verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin demografik özelliklerine ilişkin dağılımlar ve yüzdeler

Değişken	Değişken Kategorisi	n	%
Cinsiyet	Kadın	107	42.1
	Erkek	147	57.9
Medeni Durum	Bekar	37	14.6
	Evli	217	85.4
Çocuk Sayısı	Çocuk yok	50	19.7
	Bir çocuk	43	16.9
	İki çocuk	113	44.5
	Üç çocuk	39	15.4
	Dört veya daha fazla çocuk	9	3.5
Öğretmenlik İçin Alınan Eğitim	Lisans sonrası pedagojik formasyon	102	40.2
	Lisans sonrası öğretmenlik meslek bilgisi YL	25	9.8
	Eğitim Fakültesi	127	50.0

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %42.1'inin kadın, %57.9'unun erkek öğretmenlerden oluştuğu; öğretmenlerin %14.6'sının bekar, %85.4'ünün evli olduğu; %19.7'sinin çocuğunun olmadığı, %16.9'unun bir çocuk, %44.5'inin iki çocuk, %15.4'ünün üç çocuk, %3.5'inin dört ya da daha fazla çocuk sahibi olduğu; %40.2'sinin öğretmenlik için lisans sonrası pedagojik formasyon eğitimi aldığı, %9.8'inin lisans sonrası öğretmenlik meslek bilgisi yüksek lisans eğitimi aldığı, %50'ının eğitim fakültesi mezunu olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3'te öğretmenlerin yaşları, öğretmenlik süreleri, bir dönemde ders verdikleri öğrenci sayısı ve öğretmenlik yaptıkları okullardaki öğrenci mevcudu ortalamaları, standart sapmaları ve minimum maksimum değerleri verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin yaşları, öğretmenlik süreleri, bir dönemde ders verdikleri öğrenci sayısı ve öğretmenlik yaptıkları okullardaki öğrenci mevcudu bulguları

	Cinsiyet	N	ORT	SS	Değer Aralığı
Yaş	Kadın	107	35.79	6.985	24-56
	Erkek	147	46.96	8.884	27-63
	Toplam	254	42.26	9.823	24-63
Öğretmenlik süresi	Kadın	107	11.13	6.667	1-30
	Erkek	147	22.19	9.789	1-39
	Toplam	254	17.53	10.191	1-39
Bir dönemde ders verilen öğrenci sayısı	Kadın	107	192.80	196.764	12-1500
	Erkek	147	188.99	192.425	10-1100
	Toplam	254	190.60	193.886	10-1500
Öğretmenlik yapılan okulun mevcudu	Kadın	107	537.01	475.102	40-3000
	Erkek	147	625.87	501.099	15-4200
	Toplam	254	588.44	491.333	15-4200

Öğretmenlerin yaşlarının 24-63 arasında değiştiği ve yaş ortalamalarının 42.26 olduğu; öğretmenlik sürelerinin 1-39 yıl arasında değiştiği ve öğretmenlik süresi ortalamalarının 17.53 yıl olduğu; bir dönemde ders verdikleri öğrenci sayısının 10-1500 arasında değiştiği ve bir dönemde ders verdikleri ortalama öğrenci sayısının 190.60 olduğu; öğretmenlerin öğretmenlik yaptıkları okulların mevcutlarının 15-4200 arasında değiştiği ve okul mevcutlarının ortalama 588.44 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4'te araştırmaya katılan öğretmenlerin öğretmenlik branşlarına ilişkin frekans dağılımları ve yüzdeler verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin öğretmenlik branşlarına ilişkin frekans dağılımları ve yüzdeler

Öğretmenlik Branşı	n	%
Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	10	3.9
Bilişim, Bilgisayar vb. Öğretmenlik	11	4.3
Diğer Meslek Dersleri Öğretmenliği	13	5.1
Din Kültürü Öğretmenliği	42	16.5
Felsefe/Coğrafya/Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	14	5.5
Fen Bilgisi, Fizik, Kimya ya da Biyoloji Öğretmenliği	10	3.9
İHL Meslek Dersleri Öğretmenliği	31	12.2
Matematik Öğretmenliği	21	8.3
Okul Öncesi Öğretmenliği	5	2.0
Özel Eğitim Öğretmenliği	6	2.4
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (Rehber Öğretmenlik)	7	2.8
Resim-İş/Müzik Öğretmenliği	5	2.0
Sınıf Öğretmenliği	24	9.4
Tarih, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Öğretmenliği	9	3.5
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği	25	9.8
Yabancı Dil Öğretmenliği	21	8.3
Toplam	254	100.0

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %3.9'u beden eğitimi ve spor öğretmenliği, %4.3'ü bilişim, bilgisayar vb. öğretmenliği, %5.1'i diğer meslek dersleri ve öğretmenliği, %16.5'i din kültürü öğretmenliği, %5.5'i felsefe/coğrafya/sosyal bilgiler öğretmenliği, %3.9'u fen bilgisi, fizik, kimya ya da biyoloji öğretmenliği, %12.2'si İHL meslek dersleri öğretmenliği, %8.3'ü matematik öğretmenliği, %2'sinin okul öncesi öğretmenliği, %2.4'ünün özel eğitim öğretmenliği, %2.8'inin rehberlik ve psikolojik danışmanlık (rehber öğretmenlik) %2'sinin resim-iş/müzik öğretmenliği, %9.4'ünün sınıf öğretmenliği, %3.5'inin tarih, Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi öğretmenliği, %8.3'ünün yabancı dil öğretmenliği yaptığı belirlenmiştir.

2. ÖĞRETMENLERİN DİNDARLIK DÜZEYLERİ İLE ÖZGECİLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Tablo 5'te öğretmenlerin dindarlık düzeyleri ile özgecilik düzeyleri arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri ile özgecilik düzeyleri arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları

	Öğretmen Özgeciliği Toplam	Güncel Durumlarda Yardımseverli-	Sosyal Sorumluluk / Paylaşma	Acil Durumlarda Yardımseverli-	Bağışta Bulunma
Dindarlık Toplam[1]	**.313****	**.217****	**.310****	**.247****	**.276****
İnanç Boyutu[1]	**.138***	.075	**.164****	.119	**.133***
İnancın Kişi Açısından Önemi Boyutu[2]	**.141***	.114	**.128***	.082	**.123***
İbadet Boyutu[1]	**.224****	**.141***	**.235****	**.173****	**.205****
Duygu Boyutu[2]	**.176****	**.140***	**.132***	**.157***	**.151***
Bilgi Boyutu[1]	**.249****	**.160***	**.252****	**.225****	**.206****
Etki Boyutu[1]	**.298****	**.249****	**.311****	**.221****	**.205****

**p<.05; **p<.01; [1]: Spearman (rho); [2]: Pearson: r*

a. Öğretmenlerin Dindarlık Toplam Puanı ile Öğretmen Özgeciliği Puanları

Öğretmenlerin dindarlık toplam puanları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.313; p=.000). Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. (Tablo 5.)

Çalışmamızda öğretmenleri güdüleyen önemli bir faktör olarak özgeciliği ele aldık ve kendi çıkarını düşünmeden başkalarına yardım eden, yani özgeci davranış sergileyen öğretmenlerin özgecilik düzeyleri üzerinde dindarlığın pozitif bir etkisi olduğunu varsaydık. Yaptığımız araştırma sonuçları, "*Öğretmenlerin dindarlık toplam puanları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında anlamlı pozitif bir ilişki vardır. Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça özgeciliği de artış gösterecektir." (1)* hipotezini doğrulamaktadır.

Dinin, insanları ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmeye, başkalarını düşünmeye, empati kurmaya, iyilik yapmaya teşvik etmesi ve bu sorumluluğu yüklemesi özgeci davranışın oluşmasında etkili olmuştur. Dindarlık ile özgecilik arasındaki bu ilişki, daha dindar bireylerin genellikle daha özgeci davranışlar sergilediği fikrini desteklemektedir. Dini inançlar, değerler ve normlar genellikle özgecilikle ilişkilendirilir ve dindarlık, bireylerin daha yardımsever, saygılı ve adil olmalarına katkıda bulunabilir.

Gül'ün üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışma, özgecilik ile dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur ($r = .32$, $p < .01$). Bu bulgular, dindarlık düzeyinin artmasıyla özgecilik düzeyinin de arttığını göstermektedir.[248]

Harputlu'nun çalışmasında dinî tutum düzeyleri ile özgeci davranışları arasında yardımseverlik ve aile boyutlarında pozitif yönde ve düşük derecede bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgu, dinî tutum düzeylerinin artmasıyla özgeci davranışların da arttığını işaret etmektedir.[249]

Ayten dindarlık ile empati ve yardım etme arasındaki ilişki üzerine yaptığı araştırmada, dindarlığın inanç-etki boyutunun yardım etme eğilimi üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu tespit etmiştir. Özellikle, dini sorumluluk olarak muhtaçlara, komşuya yardımı ve dürüstlüğü gören bireylerin insanlara daha anlayışla yaklaştığı, onların sıkıntılarına karşı daha duyarlı olma ve ihtiyaçlarını giderme eğilimlerinin arttığı görülmüştür. Yine bu çalışmasında özgeciliğin motivasyon kaynağının dindarlık olduğunu ve bireylerin karşılık beklemeden veya şartsız bir şekilde yardım etmelerini teşvik ettiği tespit edilmiştir.[250] Bu bulgular, dindarlık ve yardım etme arasındaki ilişkinin, bireylerin içsel motivasyonunu ve yardımlaşma davranışlarını etkileyebilecek önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Avcı ve diğerleri tarafından gerçekleştirilen çalışmada, araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özgecilik düzeyleri arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r= 0.18$, $p= 0.007$). Bu bulgu, öğrencilerin empatik eğilimlerinin artmasıyla birlikte özgecilik düzeylerinin de arttığını göstermektedir.[251] Empati, bireyin başkalarının duygularını anlama, paylaşma ve onlara duyarlı olma yeteneği olarak tanımlanır. Özgecilik ise başkalarının iyiliği için çaba gösterme, yardımseverlik ve hoşgörü gibi özellikleri içeren bir kavramdır. Bu nedenle, empatik eğilimleri güçlü olan bireyler genellikle daha özgeci davranışlar sergileme eğilimindedirler.

---

248 Gül, *Otantiklik Ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*, 45.
249 Harputlu, *Dini Tutum Ve Özgecilik İlişkisi*, 97.
250 Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 184-185.
251 Dilek Avcı vd., "Hemşirelik Öğrencilerinde Empati-Özgecilik İlişkisi ve Özgeci Davranışın Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi* 2/2 (2013), 112.

Az'ın üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, özgecilik ile dindarlık arasında (r=,471, p<.01) önemli düzeyde pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur.[252]

Sanlav'ın yetişkinlerin dini tutum ve affedicilik düzeylerinin özgecilik düzeyleri üzerindeki yordayıcı gücünü incelediği çalışmada, "bireylerin dini tutumları ile özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki gözlenmiştir (r= .22, p<.01). Ayrıca bireylerin affedicilik düzeyleri ile özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r=.17, p<.01). Yapılan regresyon analizine göre dini tutum ve affediciliğin özgecilik düzeyinin anlamlı yordayıcısı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır."[253]

Uslu'nun hastane çalışanları ile yaptığı dindarlığın empati ve özgeciliğe etkisini araştırdığı çalışmasında, "özgecilik açısından elde edilen bulgular incelendiğinde, dindarlık algısı yüksek olanlar (x=77,73) ile düşük (x=63,84), orta (x=67,59) ve ortanın altı (x=69,08) olanlar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür (F=6,323; p<.001). Buna göre, dindarlık algısı yüksek olan bireylerin özgeci tutumları, düşük, ortanın altı ve orta olanlardan anlamlı derecede yüksektir sonucuna ulaşılmıştır."[254]Öğretmenlerin dindarlık toplam puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *güncel durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.217; p=.000). Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça güncel durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

Araştırma sonucu, "*Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça güncel durumda yardımseverlik de artış gösterecektir."* (1-a) hipotezini desteklemektedir. Bu sonuç, dindarlık ile yardımseverlik arasında güçlü bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Dindarlık, bireyin inançlarına, değerlerine ve yaşam tarzına bağlı olarak şekillenen bir kavramdır. Bu bağlamda, dindar bireyler genellikle insanlara karşı daha duyarlı, yardımsever ve empatik olma eğilimindedirler. Dolayısıyla bu sonuç dindarlık düzeyi yüksek olan öğretmenlerin, güncel durumlarda yardımseverlik gösterme eğilimlerinin daha fazla olduğu anlamına gelmektedir.

---

[252] Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 69.

[253] Mevlüt Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 37-38.

[254] Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi Örneği)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 102.

Öğretmenlerin dindarlık toplam puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *sosyal sorumluluk/paylaşma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.310; p=.000). Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça sosyal sorumluluk/paylaşma düzeyleri artmaktadır.

Araştırma sonuçları, "*Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça sosyal sorumluluk/paylaşma düzeyleri de artış gösterecektir."* (1-b) hipotezini desteklemektedir. Dindarlık, bireylerin toplumsal sorumluluklarını ve etraflarındaki insanlara karşı duyarlılıklarını artırır. Bu bağlamda, dindarlık ile sosyal sorumluluk ve paylaşma arasındaki ilişki, bireylerin dini inançlarının toplumsal etkileşimlerini ve yardımlaşma davranışlarını güçlendirmesinden kaynaklanabilir.

Din bireylere manevi bir rehberlik ve değerler sistemi sağlar. Bu değerler sistemine dayalı olarak, dindar bireyler etik ve vicdani sorumluluklarını daha fazla hissedebilirler. Dolayısıyla, dindarlık ile sosyal sorumluluk ve paylaşma arasındaki ilişki, bireylerin içsel değerlerinin ve inançlarının toplumsal eyleme dönüşmesinden kaynaklanabilir. Çalışma grubumuzu oluşturan öğretmenlerin dinin kendilerine yüklemiş olduğu sorumluluk duygusundan hareketle özgeci davranış sergilediği görülmektedir. Öğretmenlerin sahip olduğu sosyo kültürel çevre ve eğitim düzeyleri de sorumluluk duygularını etkilemiş olabilir.

Harputlu'nun çalışmasında dinî tutum ile özgeciliğin, sorumluluk ve sosyal kategorilerinde negatif yönde ve düşük bir ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişkinin nedeni olarak, örneklem grubunun öğrencilerin oluşturması ve öğrencilerin henüz hayata atılmamış ve deneyim kazanmamış olmaları, ailelerinden uzakta yaşamaları ve ekonomik bağımsızlıklarına ulaşmamaları, bu yaş döneminde dinî inanç ve tutumları daha zayıf ya da daha sorgulayıcı olması gibi durumları düşünülmektedir.[255]

Öğretmenlerin dindarlık toplam puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.247; p=.000). Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça acil durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

[255] Harputlu, *Dini Tutum Ve Özgecilik İlişkisi*, 97.

Araştırma sonucu, "*Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça acil durumda yardımseverlik düzeyleri de artış gösterecektir."* (1-c) hipotezini desteklemektedir. Bu sonuç, öğretmenlerin dini inançlarının, özellikle İslam dini bağlamında, onların acil durumlarda yardımseverlik davranışlarını etkileyebileceğini düşündürebilir. Çünkü İslam'da ve diğer dinlerde yardımlaşma, merhamet ve başkalarına yardım etme önemli değerler arasındadır. Dolayısıyla, öğretmenlerin dindarlık düzeylerinin artmasıyla bu değerleri daha fazla benimsemeleri ve günlük yaşamlarında uygulamaları muhtemeldir.

Öğretmenlerin dindarlık toplam puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *bağışta bulunma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.276; p=.000). Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça bağışta bulunma düzeyleri artmaktadır.

Araştırma sonucu, "*Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça bağışta bulunma düzeyleri de artış gösterecektir."* (1-d) hipotezini desteklemektedir. Bu durum, öğretmenlerin dini inançlarının, özellikle bağış ve yardım gibi sosyal sorumluluklar konusundaki davranışlarını etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, dini değerlerin ve inançların sosyal davranışları etkileyebileceği de düşünülmektedir. Özellikle İslam dininde sadaka verme ve yardımlaşma gibi değerler önemlidir. Bu nedenle, öğretmenlerin dindarlık düzeylerinin artmasıyla birlikte, bağışta bulunma davranışlarının da artması beklenebilir.

b. Öğretmenlerin Dindarlık Alt Boyutu İnanç Puanları ile Öğretmen Özgeciliği Puanları

Öğretmenlerin dindarlığın inanç boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir (rho=.138; p=.028). Öğretmenlerin inanç düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. (Tablo. 5)

Araştırma sonuçları, özgecilik toplam puan ve öğretmen özgeciliği alt boyutları sosyal sorumluluk/paylaşma ve bağışta bulunma düzeyleri arasındaki ilişki ile "*Öğretmenlerin İnanç düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır." (1.e)* hipotezini desteklemektedir.

Öğretmenlerin dindarlığın inanç boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *güncel durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (rho=.075; p=.231)

Öğretmenlerin dindarlığın inanç boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *sosyal sorumluluk/paylaşma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.164; p=.009). Öğretmenlerin inanç düzeyleri arttıkça sosyal sorumluluk/paylaşma düzeyleri artmaktadır.

Bu bulgu, öğretmenlerin dindarlık algısının sosyal sorumluluk duygusu ve paylaşma eğilimleri üzerindeki etkisine işaret etmektedir. Dindarlık, genellikle bireyin toplumsal sorumluluklarını ve diğer insanlara karşı duyarlılığını artırıcı bir faktör olarak görülebilir. Dinî inançlar, bireyin başkalarına yardım etme isteği ve toplumsal katılımı artırarak sosyal sorumluluk duygusunu güçlendirici bir yapıya sahiptir. Dindarlık, genellikle bireyin etik değerlerini, sosyal sorumluluklarını ve toplumsal normlara uyumunu güçlendiren bir faktör olarak kabul edilir. Dolayısıyla, daha dindar olan bireylerin, sorumluluk duyguları ve davranışları da daha yüksek olabilir.

Kazel'in araştırmasında, katılımcıların dindarlık düzeyleri ile sorumluluk duygu ve davranış düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (p=,000<,01). Yapılan analizler sonucunda, sorumluluk ile dindarlık arasında, duygu ve davranış boyutunda pozitif yönde ve orta düzeyde bir bulguya ulaşılmıştır.[256]

Öğretmenlerin dindarlığın inanç boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (rho=.119; p=.058).

Dindarlığın inanç boyutu ile öğretmen özgeciliğinin alt boyutları olan güncel durumda yardımseverlik ve acil durumda yardımseverlik puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamasında, yardımseverliğin bireyin başkalarına yardım etme isteği ve davranışıyla ilişkili olması ve bu gibi durumlarda ahlaki erdem olarak insanların yardım etmesi etkili olmuş olabilir. Din, bireyde var olan yardım etme isteğini daha da güçlendirici ve yönlendirici bir yapıya sahiptir.

Öğretmenlerin dindarlığın inanç boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *bağışta bulunma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki

[256] Yasin Samet Kazel, "Orta Yetişkinlik Döneminde Sorumluluk ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 7 (2023), 64.

bulunmuştur (rho=.133; p=.034). Öğretmenlerin inanç düzeyleri arttıkça bağışta bulunma düzeyleri artmaktadır.

İslam'da yardımseverlik, cömertlik ve bağışta bulunma önemli birer erdem olarak kabul edilir. Müslümanlar, Allah'ın verdiği nimetleri paylaşma, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma konusunda teşvik edilirler. Kur'an'da sıkça bahsedilen sadaka ve zekât gibi kavramlar, Müslümanların mal varlıklarını ihtiyaç sahipleriyle paylaşmalarını ve topluma katkıda bulunmalarını öngörür. Dolayısıyla, öğretmenlerin dindarlık düzeylerinin artmasıyla bağışta bulunma eğilimlerinin artması da beklenen bir durumdur.

c. Öğretmenlerin Dindarlık Alt Boyutu İnancın Kişi Açısından Önemi Puanları ile Öğretmen Özgeciliği Puanları

Öğretmenlerin dindarlığın inancın kişi açısından önemi boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.141; p=.025). Öğretmenlerin inancı önemli bulma düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. (Tablo 5.)

Araştırma sonucu, "*Öğretmenlerde inancın önemi arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır."* (1-f) hipotezini öğretmen özgeciliği toplam puan ve öğretmen özgeciliği alt boyutları sosyal sorumluluk/paylaşma ve bağışta bulunma puanlarının anlamlı olması açısından desteklemektedir.

Öğretmenlerin dindarlığın inancın kişi açısından önemi boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *güncel durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (r=.114; p=.069)

Öğretmenlerin dindarlığın inancın kişi açısından önemi boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *sosyal sorumluluk/paylaşma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.128; p=.041). Öğretmenlerin inancı önemli bulma düzeyleri arttıkça sosyal sorumluluk/paylaşma düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın inancın kişi açısından önemi boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (r=.082; p=.193).

Öğretmenlerin dindarlığın inancın kişi açısından önemi boyutu puanları ile öğretmenlik özgeciliği alt boyutu *bağışta bulunma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.123; p=.049). Öğretmenlerin inancı önemli bulma düzeyleri arttıkça bağışta bulunma düzeyleri artmaktadır.

İnsanın inançlarına ve değerlerine olan bağlılığı arttıkça, genellikle kişinin yardımseverlik, paylaşma ve başkalarına karşı duyarlılık gibi özgeci davranışlar sergileme olasılığı da artar. Din, insanların hayatlarını yönlendiren birçok değeri içerir ve bu değerler, kişinin toplumsal ilişkilerinde ve davranışlarında belirleyici olabilir.

Fedakârlık ve diğerkâmlık, birçok dinin üzerinde durduğu temel erdemler arasında yer alır. Hemen hemen tüm dinler, mensuplarına başkalarına yardım etmeyi, onların ihtiyaçlarını karşılamayı ve fedakârlık yapmayı emreder. Dindar bir birey, kendi varlığını sadece kendisi dışındaki insanların varlığıyla birlikte değerlendirir ve onları destekler. Bu nedenle, dinin mesajına uygun olarak davranmak, dindar bir birey için önemlidir. Dindarlık, bireyin hayatını şekillendirirken önemli bir rol oynar ve genellikle özgeci davranışların sergilenmesine yol açar.[257]

d. Öğretmenlerin Dindarlık Alt Boyutu İbadet Puanları ile Öğretmen Özgeciliği Puanları

Öğretmenlerin dindarlığın ibadet boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.224; p=.000). Öğretmenlerin ibadet düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. (Tablo 5.)

Araştırma sonucu, "*Öğretmenlerin ibadet düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır."* (1-g) hipotezini desteklemektedir.

Öğretmenlerin dindarlığın ibadet boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *güncel durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.141 p=.025). Öğretmenlerin ibadet düzeyleri arttıkça güncel durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın ibadet boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *sosyal sorumluluk/paylaşma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde

[257] Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, 129.

anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.235; p=.000). Öğretmenlerin ibadet düzeyleri arttıkça sosyal sorumluluk/paylaşma düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın ibadet boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.173; p=.006). Öğretmenlerin ibadet düzeyleri arttıkça acil durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın ibadet boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *bağışta bulunma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.205; p=.001). Öğretmenlerin ibadet düzeyleri arttıkça bağışta bulunma düzeyleri artmaktadır.

Mehmedoğlu'nun çalışmasında, dindarlık ile birey düzeyindeki değer tipleri arasında yapılan analizlerde, dindarlık ile pozitif olarak ilişkilendirilen değer tipleri sırasıyla iyilikseverlik, uyma, başarı, evrenselcilik ve güvenlik olarak belirlenmiştir. İyilikseverlik, dindarlık ile en güçlü ikinci ilişkiye sahiptir ve bu ilişki, dinî-ahlâkî temellere dayanan değerlerin etkileşimini yansıtmaktadır. İyilikseverlik kavramı, yardımseverlik, dürüstlük, bağışlayıcılık ve sorumluluk gibi değerleri içerir ve bu değerler İslâm dininde de önemli bir yere sahiptir şeklinde yorumlanmıştır. Bu sonuçlar, dinin bireylerin değer ve tutumları üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Din, geleneksel değerlere bağlılığı güçlendirirken aynı zamanda iyilik, dürüstlük ve sorumluluk gibi değerleri teşvik ederek bireylerin ahlâkî ve toplumsal davranışlarını şekillendirir. Bu bağlamda, dinî inançlar ve değerlerin bireylerin yaşam tarzını ve tutumlarını belirlemede önemli bir role sahip olduğu söylenebilir.[258]

İbadet pratikleri, bireylerin manevi duygusal bağlarını güçlendirir ve bu da onların başkalarına karşı daha anlayışlı, yardımsever ve fedakâr olmalarını sağlar. İbadetler genellikle bireyin dini değerleri yaşama şekli olarak kabul edilir ve bu, Allah ile kişinin ilişkisiyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda kişinin iç dünyasıyla, diğer insanlarla ve yaratılmışlarla olan ilişkilerini de etkiler. İbadetler, kişinin manevi dünyasını güçlendirirken aynı zamanda onun etik ve moral değerlerini şekillendirir. Diğer yandan,

[258] Ali Ulvi Mehmedoğlu, "İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri Ve Dindarlık-Değer Ilişkisi (mü İlâhiyat Fakültesi Örneği)", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2006), 161-162.

diğerkâmlık, hayırseverlik duygularının gelişmesine ve başkalarının ihtiyaçlarına duyarlılığa dayalı bir davranış biçimidir. İnsanların ibadetler sırasında duyduğu manevi yoğunluk ve Allah'a yakınlık hissi, diğerkâmlık duygularını artırabilir. İbadetler, bireyin toplum içindeki rolünü ve sorumluluklarını da vurgular ve bu da diğerkâmlık eğilimlerini destekleyebilir. Özellikle, dinî ibadetler ve ritüeller, kişinin toplumla olan ilişkilerini güçlendirir ve başkalarına yardım etme isteğini teşvik eder.

e. Öğretmenlerin Dindarlık Alt Boyutu Duygu Puanları ile Öğretmen Özgeciliği Puanları

Öğretmenlerin dindarlığın duygu boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.176; p=.005). Öğretmenlerin duygu düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. (Tablo 5.) Araştırma sonucu, "*Öğretmenlerin duygu düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır."* (1-h) hipotezini desteklemektedir.

Yozgat'ın üniversite öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada da bu çalışmaya benzer şekilde dindarlık alt boyutu duygu ile diğerkâmlık puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (r=0.361, p<0.01). Bu bulgu, dindarlık ile diğerkâmlık arasında orta düzeyde pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.[259]

Öğretmenlerin dindarlığın duygu boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *güncel durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.140 p=.026). Öğretmenlerin duygu düzeyleri arttıkça güncel durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın duygu boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *sosyal sorumluluk/paylaşma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.132; p=.036). Öğretmenlerin duygu düzeyleri arttıkça sosyal sorumluluk/paylaşma düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın duygu boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde

[259] Barış Yozgat, *Pozitif Psikoloji Kapsamında Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Diğerkâmlık İlişkisi (İnönü Üniversitesi Örneği)* (Amasya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 43.

anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.157; p=.012). Öğretmenlerin duygu düzeyleri arttıkça acil durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın duygu boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *bağışta bulunma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.151; p=.016). Öğretmenlerin duygu düzeyleri arttıkça bağışta bulunma düzeyleri artmaktadır.

Din, bireylerin duygusal dünyalarını etkileyen ve değerlerini şekillendiren önemli bir faktördür. Dindar bireyler genellikle merhamet, sevgi, saygı, empati ve bağışlama gibi duyguları daha fazla deneyimlerler. Bu duygusal zenginlik, özgecilik davranışlarını destekleyebilir çünkü merhamet ve bağışlama gibi duygular, başkalarına yardım etme ve onların ihtiyaçlarına duyarlı olma eğilimini artırabilir. Dini, duygu boyutunda hisseden özellikle Allah ile olan ilişkisinde duygusal yoğunluk yaşayan bireylerin özellikle empati kurma ve duyarlı olma eğilimleri artabilir.

f. Öğretmenlerin Dindarlık Alt Boyutu Bilgi Puanları ile Öğretmen Özgeciliği Puanları

Öğretmenlerin dindarlığın bilgi boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.249; p=.000). Öğretmenlerin bilgi düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. (Tablo 5.) Araştırma sonucu, *"Öğretmenlerin bilgi düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır."* (1-i) hipotezini desteklemektedir.

Öğretmenlerin dindarlığın bilgi boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *güncel durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.160 p=.011). Öğretmenlerin bilgi düzeyleri arttıkça güncel durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın bilgi boyutu puanları ile öğretmenlik özgeciliği alt boyutu *sosyal sorumluluk/paylaşma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.252; p=.000). Öğretmenlerin bilgi düzeyleri arttıkça sosyal sorumluluk/paylaşma düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın bilgi boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde

anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.225; p=.000). Öğretmenlerin bilgi düzeyleri arttıkça acil durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın bilgi boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *bağışta bulunma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.206; p=.001). Öğretmenlerin bilgi düzeyleri arttıkça bağışta bulunma düzeyleri artmaktadır.

Şahin'in ergenler üzerinde yaptığı dindarlık ve empati ilişkisini inceleyen çalışmasında, dindarlık ile empatik eğilim arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Dindarlık düzeyi arttıkça empatik eğilimde de bir artış gözlemlenmiştir. Ayrıca, dindarlığın duygu, davranış ve bilgi boyutları ile empatik eğilim arasında da anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir.[260] Empatik eğilim göstermek ve özgeci davranışta bulunmak birbiriyle ilişkili kavramlardır. Bilgi boyutundaki artışın bireylerin empati kurma ve buna bağlı olarak özgeci davranışlarda bulunma eğilimlerini artırabileceği söylenebilir. Yani, bir bireyin dindarlıkla ilgili bilgi düzeyi arttıkça, başkalarına yardım etme ve onların iyiliğini düşünme eğiliminde de artış gözlemlenebilir.

Dini öğretilerin içerdiği etik ve ahlaki prensipler bireyin davranışlarını etkiler. Dini bilgi, genellikle bireylere iyilik, yardımseverlik, paylaşma ve hoşgörü gibi değerleri içeren ahlaki bir çerçeve sunar. Bu değerler, dini metinlerde ve öğretilerde sıklıkla vurgulanır ve bireylere toplumlarına ve çevrelerine karşı sorumluluk duymaları gerektiği mesajını iletir. Dinin emrettiği bu bilgilere sahip olan bireyler, bu öğretileri anlayarak ve içselleştirerek, davranışlarında daha fazla özgeci olabilirler. Çünkü Özgecilik dinin de emrettiği gibi başkalarının ihtiyaçlarına duyarlılık, yardım etme isteği ve paylaşma eğilimi gibi özellikleri içerir. Dolayısıyla, dini bilgiye sahip olan bireyler, bu değerleri benimseyerek ve uygulayarak, özgeci davranışlarda bulunur.

g. Öğretmenlerin Dindarlık Alt Boyutu Etki Puanları ile Öğretmen Özgeciliği Puanları

Öğretmenlerin dindarlığın etki boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.298; p=.000). Öğretmenlerin etki düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. (Tablo 5.)

[260] Âdem Şahin, "Ergenlerde Dindarlık Ve Empati", *Marife* 8/1 (2008), 158.

Araştırma sonucu, "*Öğretmenlerin etki düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artacaktır.*" (1-j) hipotezini desteklemektedir. "Dindarlığın etki boyutu", bireyin dini inançlarının onun davranışlarını etkileme gücünü ifade eder. Bu boyut, genellikle bireyin dini inançlarına dayalı olarak hayatını şekillendirmesini ifade eder.

Öğretmenlerin dindarlığın etki boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *güncel durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.249 p=.000). Öğretmenlerin etki düzeyleri arttıkça güncel durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın etki boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *sosyal sorumluluk/paylaşma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.311; p=.000). Öğretmenlerin etki düzeyleri arttıkça sosyal sorumluluk/paylaşma düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın etki boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.221; p=.000). Öğretmenlerin etki düzeyleri arttıkça acil durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin dindarlığın etki boyutu puanları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *bağışta bulunma* alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.205; p=.001). Öğretmenlerin etki düzeyleri arttıkça bağışta bulunma düzeyleri artmaktadır.

Din, birçok kişi için yaşam tarzını ve tercihlerini belirleyen önemli bir referans noktasıdır. Dindar bireyler, inandıkları dinin emir ve yasaklarını yaşamlarına yansıtarak, inançlarını günlük hayatlarında uygulamaya çalışırlar. Dindar bireyler genellikle inançlarının gerektirdiği yardımseverlik ve paylaşma gibi değerleri benimserler. Din, bireylere iyilik yapma ve başkalarına destek olma konusunda rehberlik eder. Örneğin, İslam dininde sadaka vermek, yardıma muhtaç insanlara destek olmak ve toplumsal dayanışmayı teşvik etmek önemli prensipler arasındadır. Dolayısıyla, dindarlık ile özgecilik arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Dindar bireyler, inançları doğrultusunda hareket ederek özgecilik değerlerini yaşama ve topluma yansıtma eğilimindedirler. Bu nedenle, dini inançların günlük yaşamda belirleyici bir rol oynaması, dindar bireylerin özgecilik davranışlarını

şekillendirebilir ve toplumsal dayanışmayı artırabilir. Bu durum, dinin sosyal etkisinin ve özgecilik davranışlarının dini inançlarla yakından ilişkili olduğunu gösterir.

3. ÖĞRETMENLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE DİNDARLIK VE ÖĞRETMEN ÖZGECİLİĞİ DÜZEYLERİ

3.1. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri

Tablo 6'da öğretmelerin cinsiyetlerine göre dindarlık ve özgecilik ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız örneklem t testi bulguları verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dindarlık ve özgecilik düzeyleri

	Kadın (n=107)		Erkek (n=147)		t	p
	ORT	SS	ORT	SS		
Öğretmen Özgeciliği Toplam	71.38	10.196	75.50	10.726	-3.081	**.002***
Güncel Durumlarda Yardımseverlik	22.92	4.866	24.16	4.722	-2.041	**.042***
Sosyal Sorumluluk / Paylaşma	25.97	3.460	26.76	3.443	-1.786	.075
Acil Durumlarda Yardımseverlik	12.68	2.170	13.29	2.187	-2.203	**.029***
Bağışta Bulunma	9.81	2.372	11.29	2.740	-4.492	**.000***
Dindarlık Toplam	110.07	10.997	113.24	9.251	-2.491	**.013***
İnanç Boyutu	19.56	1.655	19.66	1.519	-.494	.621
İnancın Kişi Açısından Önemi Boyutu	16.41	2.335	17.18	2.479	-2.490	**.013***
İbadet Boyutu	16.97	2.833	17.56	2.570	-1.738	.083
Duygu Boyutu	10.78	2.062	11.61	1.875	-3.339	**.001***
Bilgi Boyutu	28.27	2.844	28.69	2.030	-1.361	.175
Etki Boyutu	18.07	2.468	18.54	1.945	-1.694	.091

*p<.05

a. Cinsiyete Göre Öğretmen Özgeciliği

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre öğretmen özgeciliği toplam puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=-3.081; p=.002). Erkek öğretmenlerin öğretmen özgeciliği ortalamaları (ort=75.50) kadın öğretmenlerin ortalamalarından (ort=71.38) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu sonuç "*Öğretmenlerin cinsiyetine göre öğretmen özgeciliği puanları anlamlı şekilde farklılaşır. Kadın öğretmenlerin özgecilik puanları*

daha yüksektir." (2-a) hipotezini desteklememektedir. Cinsiyet değişkenine göre farklılığın ortaya çıkmasında, toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenen rolün farklılık göstermesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Aile bireylerinin rol paylaşımında özellikle erkeklere yüklenen sorumluluk kadına göre farklılık göstermektedir. Ataerkil bir aile yapısına sahip olan Türk toplumunda yardım davranışının fiili olarak erkeğe yüklenmesi bu sonucun çıkmasında etkili olmuş olabilir.

Zeynep Sağır yapmış olduğu çalışmada erkeklerin daha yüksek özgecilik puanına sahip oldukları [261] şeklinde bizim sonuçlarımıza benzer sonuca ulaşmıştır. Akdoğan'ın öğretmenlerle gerçekleştirdiği çalışmada da bizim çalışmamızla paralel şekilde şu sonuçlar çıkmıştır: öğretmen özgeciliği verilerine göre, erkek öğretmenler ile kadın öğretmenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (t(340)= -4,16; p<0,05). Buna göre, erkek öğretmenlerin (ortalama=4,26) kadın öğretmenlere kıyasla daha fazla özgeci davranışlar sergilediği belirlenmiştir. Öğretmen özgeciliği ölçeğinin tüm alt boyutlarında da benzer bir eğilim gözlemlenmiştir; yani erkek öğretmenler, kadın öğretmenlere kıyasla daha yüksek özgecilik seviyelerine sahiptir.[262]

Öte yandan öğretmenler üzerine yapılan çalışmalarda, cinsiyet değişkeni ile öğretmen özgeciliği arasında anlamlı bir farkın çıkmadığı çalışmalar da vardır.[263] M. Sait Az tarafından yapılan, üniversite öğrencilerine yönelik çalışmada, kız öğrencilerin özgecilik düzeyleri erkek öğrencilerin özgecilik düzeylerinden daha yüksek düzeyde çıkmıştır.[264] Onatır'ın çalışmasında cinsiyete göre grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (*t=-1,009; p>.05*).[265]

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre öğretmen özgeciliği alt boyutu *güncel durumlarda yardımseverlik* ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=-2.041; p=.042). Erkek öğretmenlerin güncel durumlarda yardımseverlik ortalamaları (ort=24.16) kadın öğretmenlerin ortalamalarından (ort=22.92) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

---

[261] Sağır, "Özgecilik ve Dini Tutum", 306.

[262] Ayşe Akdoğan, *Öğretmenlerin Özgeci Davranışları ile Öğretmen Liderliğine Yönelik Algı ve Beklentileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 79-80.

[263] Mutafçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*, 148; Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki*, 97.

[264] Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 72.

[265] Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki*, 98-99.

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=-2.203; p=.029). Erkek öğretmenlerin acil durumlarda yardımseverlik ortalamaları (ort=13.29) kadın öğretmenlerin ortalamalarından (ort=12.68) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Erkeklerin olaylar karşısında daha soğuk kanlı davranmaları ailelerine karşı daha korumacı yaklaşımları bu sonucun çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de öğretmen özgeciliği üzerine yapılan az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Onatır'ın yapmış olduğu çalışmada, bizim çalışma sonucumuzun aksine, *acil durumda yardımseverlik* alt boyutunda kadınların puanları erkeklerin puanlarından daha yüksek çıkmıştır.

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre öğretmen özgeciliği alt boyutu *bağışta bulunma* ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=-4.492; p=.000). Erkek öğretmenlerin bağışta bulunma ortalamaları (ort=11.29) kadın öğretmenlerin ortalamalarından (ort=9.81) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Onatır'ın çalışmasında bağışta bulunma alt boyutunda benzer sonuca ulaşılmıştır.[266] Burada erkeğe yüklenen toplumsal rolün etkili olduğu düşünülmektedir. Ailede rol paylaşımında erkeğin bu sorumluluğu üstlenmiş olması ve erkeğe yüklenen daha korumacı ve kahramanca beklentiler, bu boyutta yüksek puan almasında etkili olmuş olabilir. Aynı zamanda her bireyin kişisel deneyimleri ve değerleri bağışta bulunma davranışlarını etkilemektedir.

b. Cinsiyete Göre Dindarlık

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dindarlık toplam puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=-2.491; p=.013). Erkek öğretmenlerin dindarlık ortalamaları (ort=113.24) kadın öğretmenlerin ortalamalarından (ort=110.07) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. (Tablo 6.) Araştırma sonucu, *"Öğretmenlerin cinsiyetine göre dindarlık puanları anlamlı şekilde farklılaşır. Erkek öğretmenlerin dindarlık puanları daha yüksektir"* (2-b*)* hipotezini desteklemektedir. Cinsiyet değişkenine göre dindarlık düzeylerini inceleyen çalışmalara baktığımızda, erkek ve kadınların dindarlık düzeyleri farklılık göstermektedir.

[266] Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki*, 98.

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dindarlık alt boyutu *inancın kişi açısından önemi* ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=-2.490; p=.013). Erkek öğretmenlerin inancın kişi açısından önemi ortalamaları (ort=17.18) kadın öğretmenlerin ortalamalarından (ort=16.41) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dindarlık alt boyutu *duygu* ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=-3.339; p=.001). Erkek öğretmenlerin duygu ortalamaları (ort=11.61) kadın öğretmenlerin ortalamalarından (ort=10.78) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre diğer alt ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Ülkemizde gerçekleştirilen çalışmalarda, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit edilen ve erkeklerin dindarlık puanlarının kadınlardan anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulgusu elde edilen çalışmalar olduğu gibi, kadınların dindarlık puanlarının daha yüksek çıktığı ve cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılığın bulunmadığı çalışmalar da mevcuttur.

Köktaş'ın "Türkiye'de Dini Hayat: İzmir Örneği" başlıklı çalışmasında, inanç ve ibadetlerin yerine getirme oranının erkeklerde, kadınlara göre daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir.[267] Uysal'ın çalışmasında, inanç ve ibadet boyutunda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gözlemlenmiş ve erkeklerin inanç ve ibadet açısından kadınlardan daha olumlu tutum ve davranış sergilediği tespit edilmiştir.[268] Bacanlı'nın çalışmasında, cinsiyet değişkenine göre Tanrı ve Peygamber kavramlarını tasavvur etmede erkeklerin kız öğrencilere göre daha geniş tanımlamalar yaptıkları ortaya konmuştur.[269]

Koç'un yetişkinlerin demografik özelliklerine göre dindarlık düzeylerini incelediği araştırma sonucu şu şekildedir: "cinsiyet değişkeni bağlamında içgüdümlü dindarlık modelinden alınan puanların ortalamalarına bakıldığında, erkeklerin aldıkları puanların ortalaması (x = 35.75) kadınların aldıkları puanların ortalamasından (x = 34.51) daha yüksektir. Anket uygulamasına katılan örneklem grubunun cinsiyetlerine göre içgüdümlü

[267] M. E. Köktaş, *Türkiye'de Dinî Hayat: İzmir Örneği* (İşaret Yayınları, 1993), 77.
[268] Veysel Uysal, "Dini Hayat ve Şahsi Özellikler (Bir Alan Araştırması)", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi II*, (1995), 172-173.
[269] Hasan Bacanlı, "Tanrı Ve Peygamber Kavramları: Selçuk Üniversitesinde Bir Araştırma", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (1995), 2.

dindarlık modelleri arasında önemli düzeyde ($t = 1.92$; $p < .05$) anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür." Bu bulgulara göre, erkeklerin içgüdümlü dindarlık eğilimlerinin kadınlardan daha yüksek olduğu söylenebilir.[270]

Nişancı ve Aysan'ın "Türkiye'de Sosyodemografik ve Sosyokültürel Göstergelere Göre Dindarlık Seviyeleri" başlıklı çalışmasında, kadınların kendilerini erkeklerden daha dindar olarak tanımladığı tespit edilmiştir.[271] Baynal'ın yetişkinler üzerine yaptığı çalışmasında cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir fark görülmüş ve kadınların, erkeklere oranla daha dindar oldukları tespit edilmiştir.[272] Ayten tarafından empati ve dindarlık üzerine yapılan çalışmada, araştırma bulgularında kadınların dindarlık eğilimleri, erkeklere göre daha yüksek çıkmıştır.[273]

Onay'ın üniversite öğrencilerine yönelik çalışmasında, cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir fark tespit edilmiş ve kız öğrencilerin dindarlık puanları erkeklere göre anlamlı derecede daha düşük çıkmıştır.[274]

Ülkemizde yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar, kadınlar ile erkekler arasında dindarlık düzeyleri konusunda farklı ve çelişkili bulgular sunmaktadır. Bazı araştırmalar kadınların erkeklere göre daha dindar olduğunu gösterirken, bazıları ise tam tersi sonuçlar elde etmiştir. Üçüncü bir bakış açısı ise her iki cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olmadığını öne sürmektedir. Ancak yapılan çalışmalara dayanarak kadınların "kısmen" erkeklerden daha dindar olma eğiliminde olduğu belirtilmektedir. Bu da kadın ve erkek dindarlığının kesin bir ayrım göstermediğini, dolayısıyla her iki cinsiyet arasındaki farklılıkların kısmi olduğunu işaret etmektedir.[275]

---

[270] Mustafa Koç, "Demografik Özellikler ile Dindarlık Arasındaki İlişki Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2010), 226.

[271] Zübeyir Nişancı - Ümmügülsüm Aysan, "Türkiye'de Sosyodemografik Ve Sosyokültürel Göstergelere Göre Dindarlık Seviyeleri", *İstanbul University Journal of Sociology* 39/2 (2019), 318.

[272] Fatma Baynal, "Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2015), 213.

[273] Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 137-138.

[274] Ahmet Onay, *Dindarlık Etkileşim ve Değişim* (İstanbul: Dem Yayınları, 2004), 101-102.

[275] Yapıcı, "Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması", 21-22.

3.2. Öğretmenlerin Medeni Durumlarına Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri

Tablo 7'de öğretmelerin medeni durumlarına göre dindarlık ve özgecilik ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız örneklem t testi bulguları verilmiştir.

Tablo 7. Öğretmenlerin medeni durumlarına göre dindarlık ve özgecilik düzeyleri

	Bekar (n=37)		Evli (n=217)		t	p
	ORT	SS	ORT	SS		
Öğretmen Özgeciliği Toplam	69.35	11.610	74.52	10.357	-2.754	**.006***
Güncel Durumlarda Yardımseverlik	22.24	4.763	23.87	4.792	-1.911	.057
Sosyal Sorumluluk / Paylaşma	25.41	3.989	26.60	3.347	-1.947	.053
Acil Durumlarda Yardımseverlik	11.73	2.715	13.26	2.020	-4.028	**.000***
Bağışta Bulunma	9.97	2.784	10.79	2.660	-1.711	.088
Dindarlık Toplam	111.70	6.437	111.94	10.638	-.129	.897
İnanç Boyutu	19.78	1.004	19.59	1.653	.691	.490
İnancın Kişi Açısından Önemi Boyutu	16.76	2.314	16.87	2.471	-.262	.793
İbadet Boyutu	17.11	2.580	17.35	2.718	-.504	.614
Duygu Boyutu	10.97	2.075	11.30	1.981	-.933	.352
Bilgi Boyutu	28.81	1.411	28.46	2.540	.816	.415
Etki Boyutu	18.27	1.627	18.36	2.273	-.229	.819

*p<.05

a. Medeni Duruma Göre Öğretmen Özgeciliği

Öğretmenlerin medeni durumlarına göre öğretmen özgeciliği toplam puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=-2.754; p=.006). Evli öğretmenlerin öğretmen özgeciliği ortalamaları (ort=74.52) bekar öğretmenlerin ortalamalarından (ort=69.35) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, "*Öğretmenlerin medeni durumlarına göre öğretmen özgeciliği puanları anlamlı şekilde farklılaşır. Evli öğretmenlerin özgecilik puanları daha yüksektir.*" (2-c) hipotezini desteklemektedir. Evliliğin insana birtakım sorumluluklar yüklemesi özgecilik üzerinde de etkili olabileceğini düşündürmüştür. Ailelerine karşı sorumluluk hisseden bireylerin bu tutumu toplumsal sorumluluklarına da yansımış ve özgeci davranışlarını artırmış olabilir. Evli öğretmenler genellikle aile değerlerine ve birlikte çalışma alışkanlıklarına daha fazla bağlı olabilirler. Aile içindeki değerler ve etkileşimler, özgeci davranışları teşvik edebilir.

Öğretmenlerin medeni durumlarına göre öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=-4.028; p=.000). Evli öğretmenlerin acil durumlarda yardımseverlik ortalamaları (ort=13.26) bekar öğretmenlerin ortalamalarından (ort=11.73) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Evlilik, bireylere birlikte hareket etme ve birbirlerine destek olma fırsatı sunar. Evli öğretmenler, evlilikleri sayesinde daha fazla dayanışma ve destek alma imkanına sahip olabilirler. Bu destek, acil durumlarda daha yardımsever olmalarına katkıda bulunabilir. Evlilik, bireylerin empati yeteneklerini geliştirebilir ve diğerlerine daha duyarlı olmalarını sağlayabilir. Evli öğretmenler, partnerleriyle birlikte yaşadıkları deneyimlerden dolayı daha empatik ve duyarlı olabilirler, bu da acil durumlarda daha yardımsever olmalarını sağlayabilir.

Literatüre baktığımızda bizim çalışmamıza benzer, evli öğretmenlerde özgecilik davranışının bekar öğretmenlerden anlamlı derecede yüksek olduğu sonucuna ulaşan araştırmalar[276] olduğu gibi medeni durum değişkeni ile özgecilik arasında anlamlı düzeyde fark çıkmayan çalışmalar[277] da mevcuttur. Çalışmamızda, öğretmen özgeciliği ölçeği alt boyutları *güncel durumda yardımseverlik, sosyal sorumluluk/paylaşma, bağışta bulunma* ile medeni durum değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır.

b. Medeni Duruma Göre Dindarlık

Öğretmenlerin medeni durumlarına göre dindarlık toplam puan (t=-.129; p=.897) ve alt ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. (Tablo 7.) Bu sonuç, "*Öğretmenlerin medeni durumlarına göre dindarlık düzeylerinde anlamlı bir fark vardır. Evli öğretmenlerin bekar öğretmenlere göre dindarlık düzeyleri daha yüksektir.*" (2-d) hipotezini desteklememektedir. Yapılan çalışmalarda dini bir yönü de bulunan evlilik değişkeninin dindarlık üzerinde etkili olduğu yönündedir. Araştırmamızda evliliğin dindarlık üzerinde anlamlı bir fark bulunmamasının bireysel, sosyolojik faktörler olabilir. Evli ve bekar öğretmenler arasındaki eğitim düzeyi ve mesleki ilgilerin benzer olması da etkilemiş olabilir. Aynı şekilde, dindarlık düzeyi genellikle kişinin eğitim seviyesi ve mesleki ilgileriyle de ilişkilendirilebilir. Eğer her iki grup da benzer eğitim seviyesine ve mesleki ilgilere sahipse, dindarlık düzeyleri arasında belirgin bir fark ortaya çıkmamış olabilir.

[276] Çağrı Baloğlu, *Öğretmenlerde Covid-19 Korkusu ile Mesleki Benlik Saygısı Ve Özgecilik Arasındaki İlişkiler* (İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 41.

[277] Mutafçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*, 149; Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik İle Değer Tercihleri Arasındaki İlişki*, 102.

Literatüre baktığımızda medeni durumun dindarlığı etkileyen bir faktör olduğunu, evli bireylerin dindarlık düzeylerinin bekar bireylerden anlamlı derecede farklı olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur.[278]

3.3. Öğretmenlerin Öğretmenlik Yapmak İçin Aldıkları Eğitime Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri

Tablo 8'de öğretmelerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre dindarlık ve özgecilik ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız örneklem t testi bulguları verilmiştir.

Tablo 8. Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre dindarlık ve özgecilik düzeyleri

Öğretmenlik için alınan eğitim:	Lisans sonrası PF/ÖMB (n=127)		Eğitim Fakültesi (n=127)		t	p
	ORT	SS	ORT	SS		
Öğretmen Özgeciliği Toplam	72.50	11.175	75.03	10.047	-1.901	.058
Güncel Durumlarda Yardımseverlik	23.02	5.052	24.25	4.497	-2.060	**.040***
Sosyal Sorumluluk / Paylaşma	26.34	3.586	26.51	3.352	-.398	.691
Acil Durumlarda Yardımseverlik	12.69	2.415	13.38	1.902	-2.511	**.013***
Bağışta Bulunma	10.45	2.642	10.89	2.726	-1.309	.192
Dindarlık Toplam	112.01	10.909	111.80	9.317	.167	.868
İnanç Boyutu	19.58	1.664	19.65	1.487	-.358	.721
İnancın Kişi Açısından Önemi Boyutu	16.87	2.355	16.84	2.540	.077	.939
İbadet Boyutu	17.50	2.760	17.13	2.625	1.118	.264
Duygu Boyutu	11.10	2.189	11.41	1.774	-1.228	.221
Bilgi Boyutu	28.57	2.802	28.45	1.951	.416	.678
Etki Boyutu	18.38	2.186	18.31	2.199	.229	.819

*p<.05

a. Öğretmenlerin Öğretmenlik Yapmak İçin Aldıkları Eğitime Göre Öğretmen Özgeciliği

Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre öğretmen özgeciliği alt boyutu *güncel durumlarda yardımseverlik* ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=-2.060; p=.040). Eğitim fakültesi mezunu öğretmenlerin güncel durumlarda yardımseverlik ortalamaları (ort=24.25) lisans sonrası pedagojik formasyon / öğretmenlik

[278] Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 146; Nişancı- Aysan, "Türkiye'de Sosyodemografik ve Sosyokültürel Göstergelere Göre Dindarlık Seviyeleri", 319; Baynal, "Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı", 214; Acar vd., "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", 48-49; Koç, "Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma", 231.

meslek bilgisi yüksek lisans mezunu öğretmenlerin ortalamalarından (ort=23.02) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=-2.511; p=.013). Eğitim fakültesi mezunu öğretmenlerin acil durumlarda yardımseverlik ortalamaları (ort=13.38) lisans sonrası pedagojik formasyon / öğretmenlik meslek bilgisi yüksek lisans mezunu öğretmenlerin ortalamalarından (ort=12.69) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Araştırma sonuçları, "*Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre öğretmen özgeciliği puanları anlamlı şekilde farklılaşır.*" (2-e) hipotezini öğretmen özgeciliği toplam puan açısından desteklese de güncel *durumda yardımseverlik* ve *acil durumda yardımseverlik* alt boyutları ile anlamlı derece fark çıkmıştır ve Eğitim fakültesi mezunu öğretmenler diğerlerine göre bu iki alt boyutta daha özgecidir. Öğretmen özgeciliği alt boyutlarından anlamlı bir fark beklenmemektedir.

Araştırmamızda eğitim fakültesi mezunlarının lisans sonrası eğitim alan katılımcılardan daha özgeci çıkmasında eğitim seviyesindeki artışın bireyselleşme eğilimini beraberinde getirmesi etkili olmuş olabilir. Bireyselleşme, bireyin kendi kimliği, ihtiyaçları ve hedefleri üzerinde daha fazla odaklanmasını ifade eder. Bireyselleşmenin artması, bireylerin kendi çıkarlarını ve ihtiyaçlarını ön plana çıkarmalarına yol açabilir. Bu durumun özgecilik gibi başkalarının iyiliğini gözeten davranışların azalmasına neden olabileceği düşünülmektedir. Literatürde öğretmenlerin mezun olduğu okula göre özgecilik düzeylerini inceleyen kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Mutafçılar'ın öğretmenler üzerine yaptığı çalışmada, öğretmen özgeciliği ile katılımcıların mezun oldukları okula göre özgecilik boyutlarında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Bu sonuca göre, fakülte mezunu, yüksek lisans, eğitim enstitüsü ve diğer seçenekleri işaretleyen öğretmenlerin özgecilik düzeyleri benzerdir.[279]

Baloğlu'nun öğretmenlerin ön lisans, lisans ve yüksek lisans mezuniyet durumlarına göre özgecilik düzeylerini tespit etmek için yaptığı çalışmada, özgecilik davranışının

[279] Mutafçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*, 151.

lisansüstü düzeyde mezuniyeti olan öğretmenlerde (ortalama=4.02) lisans mezunu öğretmenlere (ortalama=3.76) kıyasla anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulunmuştur.[280]

b. Öğretmenlerin Öğretmenlik Yapmak İçin Aldıkları Eğitime Göre Dindarlık

Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre diğer ölçek ve alt ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Bu sonuç "*Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre dindarlık düzeyleri anlamlı şekilde farklılaşmaz."* (2-f) hipotezini desteklemektedir. Ayten'in empati ve din üzerine yaptığı araştırmada[281] meslek grupları ile dindarlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu bağlamda, dindarlık düzeyinin en yüksek olduğu meslek grupları sırasıyla ev hanımları, din görevlileri ve öğretmenler olarak belirlenmiştir. Bu bulgular, üç meslek grubunun diğer meslek gruplarına göre daha yüksek dindarlık düzeyine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, araştırmanın hipotezi oluşturulurken bu veriler dikkate alınmış ve öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitim ile dindarlık düzeyleri arasında bir fark olmayacağı öngörülmüştür. Tablo 8'de yapılan ayrım öğretmenlerin pedagojik formasyon eğitimini okurken alıp almaması üzerinedir. Dolayısıyla bu eğitimin dindarlık ile arasında anlamlı bir fark olmayacağı öngörülmüştür.

3.4. Öğretmenlerin Eğitim Verdikleri Alanın Din Eğitimi ile İlgili Olup Olmamasına Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri

Tablo 9'da öğretmelerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre dindarlık ve özgecilik ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız örneklem t testi bulguları verilmiştir. Burada öğretmenlerin branşı ile ilgili bulgular verdikleri eğitimin din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre gruplandırılmıştır.

[280] Baloğlu, *Öğretmenlerde Covid-19 Korkusu ile Mesleki Benlik Saygısı Ve Özgecilik Arasındaki İlişkiler*, 47.
[281] Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 160-161.

Tablo 9. Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre dindarlık ve özgecilik düzeyleri

Eğitim verilen alan	Din eğitimi ile ilgili alanlar (n=73)		Din eğitimi ile ilgili olmayan alanlar (n=181)		t	p
	ORT	SS	ORT	SS		
Öğretmen Özgeciliği Toplam	73.10	11.900	74.03	10.171	-.632	.528
Güncel Durumlarda Yardımseverlik	23.18	5.240	23.82	4.633	-.958	.339
Sosyal Sorumluluk / Paylaşma	26.52	3.731	26.39	3.362	.278	.781
Acil Durumlarda Yardımseverlik	12.88	2.297	13.10	2.158	-.731	.466
Bağışta Bulunma	10.52	2.829	10.73	2.635	-.559	.576
Dindarlık Toplam	115.86	5.755	110.30	11.041	4.081	**.000***
İnanç Boyutu	19.88	.576	19.51	1.822	1.667	.097
İnancın Kişi Açısından Önemi Boyutu	17.58	1.666	16.56	2.644	3.034	**.003***
İbadet Boyutu	18.51	1.842	16.83	2.835	4.657	**.000***
Duygu Boyutu	11.55	2.028	11.14	1.974	1.486	.139
Bilgi Boyutu	29.49	1.345	28.12	2.625	4.259	**.000***
Etki Boyutu	18.86	1.584	18.14	2.361	2.412	**.017***

*p<.05

a. Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre Dindarlık

Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre dindarlık toplam puan ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur (t=4.081; p=.000). Din eğitimi ile ilgili alanda eğitim verenlerin dindarlık toplam puan ortalamaları (ort=115.86) din eğitimi ile ilgili olmayan alanlarda eğitim verenlerin ortalamalarından (ort=110.30) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Araştırmanın sonucu "*Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olması ile dindarlık toplam puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Öğretmenlerin Alanının din eğitimi ile ilgili olması dindarlık puanlarını artıracaktır."* (2-g) hipotezini özellikle *inancın kişi açısından önemi, ibadet, bilgi ve etki boyutlarında* desteklemektedir. Din eğitimi ile ilgili eğitim veren öğretmenler diğerlerinden daha dindardır.

Yılmaz'ın öğretmenler üzerine gerçekleştirdiği araştırmada, dindarlık ve hoşgörü arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, dindarlık ölçeğinden ve alt boyutlarından elde edilen puanlar, aralık katsayısına bağlı gruplandırma ölçütlerine göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda, dindarlık ölçeğinin bütününde İmam Hatip Lisesi (İHL) meslek dersleri veya din kültürü branşı ile beceri dersleri branşlarını okutan

öğretmenlerin dindarlık düzeyinin çok yüksek olduğu; diğer branşları okutan öğretmenlerin dindarlık düzeyinin ise yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Branş değişkenine göre öğretmenlerin dindarlık düzeyinin, dindarlık ölçeğinin bütününde, içsel dindarlık ve dışsal dindarlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir ($p<0,05$).[282]

Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre dindarlık alt boyutu *inancın kişi açısından önemi boyutu* ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur (t=3.034; p=.003). Din eğitimi ile ilgili alanda eğitim verenlerin inancın kişi açısından önemi ortalamaları (ort=17.58) din eğitimi ile ilgili olmayan alanlarda eğitim verenlerin ortalamalarından (ort=16.56) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Bu bulgu, din eğitimi alanında eğitim veren öğretmenlerin, bireysel inancın kişisel önemine daha fazla vurgu yaptığını ve bu konuda daha derin bir duyarlılık sergilediğini işaret etmektedir. Din eğitimi alanında çalışan öğretmenlerin, inançlarını kişisel bir bağlamda daha derinlemesine düşündükleri ve hayatlarına yön verirken dinin etkisini gözettikleri düşünülebilir. Dindarlık envanterinin *inancın önemiyle* ilgili maddelerine baktığımızda, toplumsal düzenin ve bireysel anlamda ahlaklı olmanın din tarafından sağlanacağı düşünülür. Dolayısıyla, öğretmenlerin eğitim verdiği alanın din eğitimiyle ilişkili olması, dindarlık düzeylerinin inancın etkisi boyutunda daha yüksek olmasına neden olabilir. Zira din hem bireyleri hem de toplumu ilgilendiren sorumluluklar yükler. Bu bağlamda, din eğitimi alanındaki öğretmenlerin, dinin sağladığı ahlaki değerleri ve toplumsal düzeni vurgulamaları daha olasıdır. Bu nedenle, bu öğretmenlerin inancın kişi açısından önemi üzerinde daha yüksek bir duyarlılık göstermeleri beklenir.

Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre dindarlık alt boyutu *ibadet* ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur (t=4.657; p=.000). Din eğitimi ile ilgili alanda eğitim verenlerin ibadet ortalamaları (ort=18.51) din eğitimi ile ilgili olmayan alanlarda eğitim verenlerin ortalamalarından (ort=16.83) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu bulgu, din eğitimi alanında eğitim veren öğretmenlerin, *ibadet* pratiklerine daha fazla önem verdiğini ve bu pratikleri daha sık

[282] Fatih Yılmaz, *Dindarlık Ve Hoşgörü İlişkisi (Konya Merkez İlçelerinde Görev Yapan Öğretmenler Örneği)* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 90-92.

gerçekleştirdiklerini işaret etmektedir. Din eğitimi alanında çalışan öğretmenlerin, kendi dindarlık düzeylerini ibadet yoluyla daha aktif bir şekilde ifade etme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu sonuçlar, din eğitimi alanında çalışan öğretmenlerin kişisel inançlarının, mesleki uygulamalarını ve öğrencilerle etkileşimlerini şekillendirmede etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Arslan'ın çalışmasında, branş değişkeninin dindarlık ölçeğinin inanç ve etki-ibadet boyutlarında anlamlı bir farklılık yarattığı tespit edilmiştir. Bu farklılık, din eğitimi alanıyla ilgili öğretmenlerin diğer branşlardan öğretmenlere göre daha yüksek dindarlık düzeyine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, dindarlığın iki boyutundan da en yüksek puanı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri almıştır. Bu durum, bu öğretmenlerin aldıkları eğitimin niteliği ve mesleklerinin doğası gereği dini bilgi ve değerlere daha fazla vurgu yapmalarıyla uyumludur.[283]

Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre dindarlık alt boyutu *bilgi* ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur (t=4.259; p=.000). Din eğitimi ile ilgili alanda eğitim verenlerin bilgi ortalamaları (ort=29.49) din eğitimi ile ilgili olmayan alanlarda eğitim verenlerin ortalamalarından (ort=28.12) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Din eğitimi alanında eğitim veren öğretmenler, genellikle din ve ilgili konularda uzmanlaşmış eğitim almış bireylerdir. Bu eğitim programları, dinî metinlerin anlamı, tarihi ve dini pratikler gibi konuları kapsar. Dolayısıyla, bu öğretmenlerin din alanındaki bilgi düzeyi, din eğitimi ile ilgili olmayan alanlarda eğitim verenlere göre daha yüksek olabilir. Din eğitimi alanında eğitim veren öğretmenlerin, dinî konulara olan kişisel ilgi ve motivasyonları daha yüksek olabilir. Bu öğretmenler, kendi kişisel araştırmaları ve öğrenme çabalarıyla bilgi düzeylerini artırabilirler. Bu nedenlerden dolayı, din eğitimi alanında eğitim veren öğretmenlerin dinî bilgi düzeylerinin din eğitimi ile ilgili olmayan alanlarda eğitim verenlere göre daha yüksek olması beklenmektedir.

Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre dindarlık alt boyutu *etki* ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur (t=2.412; p=.017). Din eğitimi ile ilgili alanda eğitim verenlerin etki ortalamaları (ort=18.86) din

[283] Zeynep Arslan, *Öğretmenlerde Dindarlık, Değerler Ve Iş Doyumu Üzerine Bir Araştırma* (Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 65-66.

eğitimi ile ilgili olmayan alanlarda eğitim verenlerin ortalamalarından (ort=18.14) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Çakır'ın çalışmasında, öğretmenlerin dindarlık ölçeğinden aldıkları puanların branşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ANOVA testi yapılmıştır. Test sonucunda $p<0.05$ ($p=0.001$) bulunmuştur, bu da branş ile dindarlık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Sonuçlar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin dindarlık düzeylerinin diğer branş öğretmenlerinden daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır."[284]

Yapıcı'nın araştırması, dinin etkisini en çok hissedenlerin yüksek seviyede din eğitimi alan İlahiyat Fakültesi öğrencileri olduğunu ve bölümler arasında önemli puan farklılıkları bulunduğunu göstermektedir. Tek yönlü ANOVA analizi, bu farklılıkların $p<.05$ düzeyinde anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. Post hoc (Scheffe) analizi ise, bu farklılıkların İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile diğer fakülte ve bölüm öğrencileri arasındaki farklardan kaynaklandığını belirlemiştir.[285]

Araştırmamızda, eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olan öğretmenlerin diğer öğretmenlere kıyasla dini eğitim seviyelerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın öncelikle, eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olan öğretmenlerin, dini eğitim alanında daha fazla bilgi ve uzmanlık sahibi olmalarından, bu öğretmenlerin, dini içerikli konularda özel eğitim almış olmalarından ve bu alanda daha derinlemesine bir anlayışa sahip olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

b. Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre Öğretmen Özgeciliği

Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre diğer ölçek ve alt ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Araştırmanın sonucu (tablo.9) "*Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile*

---

[284] Birsel Çakır, *Ortaokul Öğretmenlerinin Dindarlık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ünye Örneği)* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 79.

[285] Asım Yapıcı, "Yeni Bir Dindarlık Ölçeği Ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (çüifd)* 6/1 (2006), 89.

ilgili olmasına göre özgecilik düzeyleri anlamlı şekilde farklılaşır." (2-h) hipotezini desteklememektedir.

Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanlar, sıklıkla öğrencilere akademik bilgi ve becerileri aktarma görevini içerir. Din eğitimi ile ilgili olmayan alanlarda bile öğretmenler, öğrencilerin bireysel gelişimlerine destek olmak ve onları topluma hazırlamak, gibi özgecilikle ilgili görevleri yerine getirebilirler. Dolayısıyla, eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmaması, öğretmenlerin özgecilik düzeylerini doğrudan etkilemeyebilir. Öğretmenler, genellikle öğrencilere model olmak, onları desteklemek ve rehberlik etmek gibi özgecilikle uyumlu davranışlar sergilemektedirler.

3.5. Öğretmenlerin Yaş Değişkenine Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri

Tablo 10'da öğretmenlerin yaşları ile dindarlık ve öğretmen özgeciliği puanları arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

Tablo 10. Öğretmenlerin yaşları ile dindarlık ve öğretmen özgeciliği puanları arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları

	Yaş
Öğretmen Özgeciliği Toplam[2]	**.159***
Güncel Durumlarda Yardımseverlik[2]	.095
Sosyal Sorumluluk / Paylaşma[2]	.110
Acil Durumlarda Yardımseverlik[2]	**.127***
Bağışta Bulunma[2]	**.216****
Dindarlık Toplam[1]	**.160***
İnanç Boyutu[1]	.005
İnancın Kişi Açısından Önemi Boyutu[2]	.073
İbadet Boyutu[1]	**.152***
Duygu Boyutu[2]	**.166****
Bilgi Boyutu[1]	.048
Etki Boyutu[1]	.066

**p<.05; **p<.01; [1]: Spearman; [2]: Pearson*

a. Yaşa Göre Öğretmen Özgeciliği

Öğretmenlerin yaşları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.159; p=.011). Öğretmenlerin yaşları arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. (Tablo 10.) Araştırmanın sonucu, "*Öğretmelerin yaşları ile öğretmen özgeciliği arasında anlamlı bir ilişki vardır. Yaş ilerledikçe özgecilik düzeyleri de artar*." (2-i) hipotezini desteklemektedir.

Yaşam deneyimi ve mesleki tecrübe arttıkça, bireylerin empati, yardımseverlik ve paylaşma gibi özgeci davranışlarını artırma eğilimi göstermesi muhtemeldir. Bu nedenle, öğretmenlerin yaşlarının artmasıyla birlikte özgecilik düzeylerinin yükselmesi beklenmektedir.

Mutafçılar'ın çalışmasında, Öğretmen Özgeciliği Ölçeği 'ne katılan öğretmenlerin yaşı ile bağışta bulunma boyutu arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r=0,031). Ayrıca, öğretmenlerin yaşı ile acil durumlarda yardımseverlik, güncel durumlarda yardımseverlik ve sosyal sorumluluk/paylaşma boyutları arasında da düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (sırasıyla r=0,037, r=0,034 ve r=0,148, p<0.01).[286]

Harputlu'nun çalışmasında, özgeciliğin aile alt boyutunda 22–28 yaş grubunun özgecilik düzeylerinin, 18–21 yaş grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir (F=7,238; p=0.007<0.05). 22–28 yaş grubunun puan ortalaması (X=19.5093), 18–21 yaş grubunun puan ortalamasından (X=18.4402) daha yüksek bulunmuştur. Özgeciliğin diğer alt boyutlarında anlamlı farklılıklar gözlenmemekle birlikte, 22-28 yaş grubunun puan ortalamasının diğer yaş gruplarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.[287]

Onatır'ın araştırmasında, bireylerin güncel durumlarda yardımseverlik alt boyutu ortalama puanlarının, öğretmenlerin yaş gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasındaki aritmetik ortalamaların farkı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ancak,

[286] Mutafçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi Ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*, 168.
[287] Harputlu, *Dini Tutum Ve Özgecilik İlişkisi*, 71.

sosyal sorumluluk/paylaşma alt boyutu ortalama puanlarının, öğretmenlerin yaş gruplarına göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.[288]

Öğretmenlerin yaşları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.127; p=.043). (Tablo 10.) Öğretmenlerin yaşları arttıkça acil durumda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır. Yaşın artmasıyla birlikte bireyler genellikle daha fazla deneyim kazanır ve yaşam tecrübeleriyle olgunlaşır. Bu durum, bireylerin daha empatik, yardımsever ve başkalarına destek olma eğiliminde olmalarına katkıda bulunabilir. Özellikle öğretmenlik gibi toplumsal etkileşim içeren bir meslekte, yaşın artmasıyla birlikte öğretmenlerin öğrencilere karşı daha duyarlı ve yardımsever bir tavır sergileme olasılığı yükselebilir. Bu sonuç, eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin yaşının, öğretmen özgeciliği boyutlarından biri olan acil durumlarda yardımseverlik düzeyini etkileyebileceğini göstermektedir.

Öğretmenlerin yaşları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *bağışta bulunma* puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.216; p=.001). Öğretmenlerin yaşları arttıkça bağışta bulunma düzeyleri artmaktadır. Yaşın artmasıyla birlikte öğretmenlerin, toplumsal sorumluluklarını daha fazla hissetmeleri özellikle bağışta bulunma davranışlarını etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Literatüre bakıldığında, yaş değişkeninin genel olarak özgeciliği etkilediği görülmektedir. Yapılan çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmış olmasına rağmen, farklılık ölçeğin alt boyutlarında görülebilir. Bu durum, örneklemin farklı sosyo-kültürel çevrelere sahip olmasından kaynaklanabilir.

b. Yaşa Göre Dindarlık

Öğretmenlerin yaşları ile dindarlık toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.160; p=.010). Öğretmenlerin yaşları arttıkça dindarlık düzeyleri artmaktadır. (Tablo 10.) Araştırmanın sonucu "*Öğretmenlerin yaşları ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki vardır. Öğretmenlerin yaşı arttıkça dindarlık düzeyleri de artar*." (2-j) hipotezini desteklemektedir. Literatürde yaş ile dindarlık arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara göz attığımızda, kendi çalışmamızla benzer sonuçlara[289]

[288] Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik Ile Değer Tercihleri Arasındaki Ilişki*, 100.

[289] Arslan, *Öğretmenlerde Dindarlık, Değerler ve İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma*, 62-63; Betül Çapar, *Farklı orta öğretim öğrencilerinde dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Sosyal

ulaşanlar olduğu gibi, aralarında anlamlı bir fark bulunmayan[290] çalışmalarla da karşılaşmaktayız.

Öğretmenlerin yaşları ile dindarlık alt boyutu *ibadet* puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.152; p=.016). Öğretmenlerin yaşları arttıkça ibadet düzeyleri artmaktadır. Yaşın artması genellikle bireylerin yaşam deneyimlerinin ve olgunlaşmalarının bir yansımasıdır. Bu deneyimler ve olgunlaşma süreci, bireylerin dini pratiklerine daha fazla zaman ayırma ve ibadet düzeylerini artırma eğiliminde olmalarına katkıda bulunabilir. Özellikle yaş ilerledikçe, bireylerin dini inançlarına daha fazla bağlılık gösterme ve manevi ihtiyaçlarını daha yoğun bir şekilde karşılama eğilimi artabilir. Bu durumda bireylerin ibadetlerine yansımaktadır.

Öğretmenlerin yaşları ile dindarlık alt boyutu *duygu* puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.166; p=.008). Öğretmenlerin yaşları arttıkça duygu düzeyleri artmaktadır. Yaş ilerledikçe insanlar genellikle manevi bir olgunluk seviyesine ulaşırlar. Bu, duygusal derinliği artırabilir ve bireylerin dini inançlarına daha derin bir bağlılık geliştirmelerine katkıda bulunabilir.

3.6. Öğretmenlerin Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri

Tablo 11'de öğretmenlerin çocuk sayısı ile dindarlık ve öğretmen özgeciliği puanları arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2008), 79; Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 143.

290 Çakır, *Ortaokul Öğretmenlerinin Dindarlık Düzeyleri Ile Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ünye Örneği)*, 71; Fatma Şengül, *Dindarlık Ve Ruh Sağılığı ilişkisi* (Marmara Üniversitesi, PhD Thesis, 2007), 115; Yılmaz, *Dindarlık Ve Hoşgörü İlişkisi (Konya Merkez İlçelerinde Görev Yapan Öğretmenler Örneği)*, 87; Onay, *Dindarlık Etkileşim ve Değişim*, 108.

Tablo 11. Öğretmenlerin çocuk sayısı ile dindarlık ve öğretmen özgeciliği puanları arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları

	Çocuk Sayısı
Öğretmen Özgeciliği Toplam[2]	**.211****
Güncel Durumlarda Yardımseverlik[2]	**.128***
Sosyal Sorumluluk / Paylaşma[2]	**.150***
Acil Durumlarda Yardımseverlik[2]	**.187****
Bağışta Bulunma[2]	**.264****
Dindarlık Toplam[1]	**.211****
İnanç Boyutu[1]	.065
İnancın Kişi Açısından Önemi Boyutu[2]	.094
İbadet Boyutu[1]	**.190****
Duygu Boyutu[2]	**.196****
Bilgi Boyutu[1]	.105
Etki Boyutu[1]	**.134***

**p<.05; **p<.01; [1]: Spearman; [2]: Pearson*

a. Çocuk Sayısına Göre Öğretmen Özgeciliği

Öğretmenlerin çocuk sayıları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.211; p=.001). Öğretmenlerin çocuk sayıları arttıkça öğretmen özgeciliği düzeyleri artmaktadır (Tablo 11.). Araştırmanın sonucu, *"Öğretmenlerin çocuk sayısına göre öğretmen özgeciliği puanlarında anlamlı bir farklılık söz konusudur. Öğretmenlerin çocuk sayısı arttıkça özgecilik düzeyleri de artar."* (2-k) hipotezini desteklemektedir.

Öğretmenlerin çocuk sayıları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *güncel durumlarda yardımseverlik puanları* arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.128; p=.042). Öğretmenlerin çocuk sayıları arttıkça güncel durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

Mutafçılar'ın çalışmasında, Öğretmen Özgeciliği Ölçeği'ne katılan öğretmenlerin sahip oldukları çocuk sayısı ile güncel durumlarda yardımseverlik boyutu arasında düşük

düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, bizim çalışmamızın sonuçları ile paralellik göstermektedir.[291]

Onatır'ın çalışmasında, güncel durumlarda yardımseverlik alt boyutu ortalama puanlarının bireylerin çocuk sahibi olma durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonucunda, gruplar arasındaki aritmetik ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.[292]

Öğretmenlerin çocuk sayıları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *sosyal sorumluluk / paylaşma puanları* arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.150; p=.017). Öğretmenlerin çocuk sayıları arttıkça *sosyal sorumluluk / paylaşma* düzeyleri artmaktadır.

Literatüre baktığımızda öğretmenlerle yapılan çalışmalarda, Mutafçılar, öğretmenlerin çocuk sayıları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *sosyal sorumluluk/paylaşma* puanları arasında anlamlı fark bulunmuş; Onatır'ın çalışmasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Öğretmenlerin çocuk sayıları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik puanları* arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.187; p=.003). Öğretmenlerin çocuk sayıları arttıkça acil durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır. Mutafçılar, çalışmasında bizim bulgularımıza benzer, düşük düzeyde anlamlı bir fark bulmuş; Onatır'ın çalışmasında ise aralarındaki fark anlamsız çıkmıştır.

Öğretmenlerin çocuk sayıları ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *bağışta bulunma puanları* arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.264; p=.000). Öğretmenlerin çocuk sayıları arttıkça bağışta bulunma düzeyleri artmaktadır.

Mutafçılar'ın çalışmasında, Eğitim Örgütlerinde Öğretmen Özgeciliği Ölçeği'ne katılan öğretmenlerin sahip oldukları çocuk sayısı ile bağışta bulunma boyutu arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Onatır'ın çalışmasında gruplar arasındaki aritmetik ortalamaların istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.[293]

---

[291] Mutafçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*, 169.

[292] Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki*, 105.

[293] Mutafçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*, 168; Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki*, 105.

Literatürde öğretmen özgeciliği üzerine yapılan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Özgecilik kavramıyla ilgili yapılan diğer araştırmalar genellikle üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmiş ve çocuk sayısı gibi değişkenlere genellikle yer verilmemiştir.

Çocuk sahibi olan bireyler, genellikle çocuklarıyla etkileşim içinde olduklarından, empati ve paylaşma gibi özgecilik özelliklerini geliştirme eğilimindedirler. Bu etkileşimler, özellikle çocukların duygusal ihtiyaçlarını anlama ve karşılama konusunda öğretmenlerin daha hassas ve duyarlı olmalarına katkıda bulunabilir. Çocuk sahibi olmak, bireylerin sorumluluk ve bağlılık duygularını artırabilir. Bu da öğretmenlerin özgeciliğe yönelik tutumlarını olumlu yönde etkileyebilir. Çünkü çocuk sahibi olan bireyler, aileleriyle ilgili sorumluluklarını yerine getirme konusunda daha motive olabilirler.

b. Çocuk Sayısına Göre Dindarlık

Öğretmenlerin çocuk sayıları ile dindarlık toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.211; p=.001). Öğretmenlerin çocuk sayıları arttıkça dindarlık düzeyleri artmaktadır. Araştırmanın sonucu, "*Öğretmenlerin çocuk sayısına göre dindarlık düzeyleri anlamlı şekilde farklılaşır. Öğretmenlerin çocuk sayısı arttıkça dindarlık düzeyleri de artar."* (2-l) hipotezini desteklemektedir.

Çakır'ın öğretmenlerle gerçekleştirdiği çalışmada, öğretmenlerin dindarlık puan ortalaması X=110,71 iken çocuğu olmayanların dindarlık puan ortalaması X=105,23 olarak belirlenmiştir. Değişken sayısı 2 olduğu ve verilerin normal dağılım gösterdiği varsayımıyla uygulanan ilişkisiz t-testi sonucunda p=0,000 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu bulgulara göre, p değeri 0,05'ten küçük olduğu için (p=0,000), çocuk sahibi olma durumu ile dindarlık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.[294]

Arvas'ın çalışmasında, öznel dindarlık algısı açısından örneklemin çocuk sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir (F=8,885; p=0,000,<0,01). Bu sonuca göre, çocuk sayısı değişkeni dikkate alındığında gruplar

[294] Çakır, *Ortaokul Öğretmenlerinin Dindarlık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ünye Örneği)*, 75.

arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Çocuk sayısı arttıkça dindarlık da artmaktadır.[295]

Öğretmenlerin çocuk sayıları ile dindarlık alt boyutu *ibadet* puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.190; p=.002). Öğretmenlerin çocuk sayıları arttıkça ibadet düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin çocuk sayıları ile dindarlık alt boyutu *duygu* puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.196; p=.002). Öğretmenlerin çocuk sayıları arttıkça duygu düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin çocuk sayıları ile dindarlık alt boyutu *etki* puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.134; p=.033). Öğretmenlerin çocuk sayıları arttıkça etki düzeyleri artmaktadır.

Çocuk sahibi olmak, bireylerin aile bağlarını güçlendirebilir ve daha fazla sorumluluk duygusu geliştirmelerine yol açabilir. Bu durum, dini inançlarını güçlendirebilir ve dini değerlere daha fazla bağlılık hissetmelerini sağlayabilir. Çocuk sahibi olan öğretmenler, kendi dini değerlerini çocuklarına aktarmak için daha fazla fırsata sahip olabilirler. Bu sürecin, öğretmenlerin dini yaşamlarını daha derinlemesine düşünmelerine ve dini uygulamalara daha fazla katılım sağlamalarına, bireylerin yaşamın anlamını ve değerlerini yeniden değerlendirmelerine, öğretmenlerin dini inançlarını ve uygulamalarını artırarak yaşamlarının daha derinlemesine bir anlam kazanmasına etki etmiş olabileceği düşünülmektedir.

3.7. Öğretmenlerin Öğretmenlik Süreleri Değişkenine Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri

Tablo 12'de öğretmenlerin öğretmenlik süresi ile dindarlık ve öğretmen özgeciliği puanları arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

[295] Fatma Balcı Arvas, "Dindarlığın evlilik doyumu üzerindeki etkileri ve değerlerin, dindarlık ve evlilik doyumu ilişkisi üzerindeki arabulucu rolü", (2017), 255.

Tablo 12. Öğretmenlerin öğretmenlik süresi ile dindarlık ve öğretmen özgeciliği puanları arasındaki Pearson ve Spearman korelasyon analizi bulguları

	Öğretmenlik süresi
Öğretmen Özgeciliği Toplam[2]	**.175****
Güncel Durumlarda Yardımseverlik[2]	.120
Sosyal Sorumluluk / Paylaşma[2]	**.128***
Acil Durumlarda Yardımseverlik[2]	**.132***
Bağışta Bulunma[2]	**.208****
Dindarlık Toplam[1]	**.137***
İnanç Boyutu[1]	.001
İnancın Kişi Açısından Önemi Boyutu[2]	.057
İbadet Boyutu[1]	**.133***
Duygu Boyutu[2]	**.168****
Bilgi Boyutu[1]	.050
Etki Boyutu[1]	.044

**p<.05; **p<.01; [1]: Spearman; [2]: Pearson*

a) Öğretmenlerin Öğretmenlik süreleri ile Öğretmen Özgeciliği

Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.175; p=.005). Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça öğretmen özgeciliği düzeyleri artmaktadır. (Tablo 12.)

Araştırmanın sonucu, *"Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile öğretmen özgeciliği arasında anlamlı bir ilişki vardır. Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artar."* (2- m) hipotezini desteklemektedir.

Baloğlu'nun öğretmenler üzerine yaptığı çalışmada, özgecilik davranışının en yüksek ortalama değeri 25 ve üzeri yıl görev yapmış olan öğretmenlerde (X=4,25) bulunmuştur. Bu grubu, 17-24 yıl arası görev süresine sahip olanlar (X=4,00) ve 9-16 yıl arası görev süresine sahip olanlar (X=3,84) izlemektedir. En düşük ortalama ise 1-8 yıl arası hizmet süresine sahip olan öğretmenlerde (X=3,64) bulunmuştur. Bu sonuçlar, öğretmenlik deneyiminin artmasıyla birlikte özgecilik davranışlarının da arttığını göstermektedir.[296]

[296] Baloğlu, *Öğretmenlerde Covid-19 Korkusu Ile Mesleki Benlik Saygısı ve Özgecilik Arasındaki Ilişkiler*, 53.

Mutafçılar'ın öğretmen özgeciliği üzerine yaptığı çalışmada, katılımcıların mesleki kıdeme göre acil durumlarda ve güncel durumlarda yardımseverlik boyutlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Yani, 1-5 yıl kıdeme sahip öğretmenler ile 6-10 yıl, 11-15 yıl, 16-20 yıl ve 20 yıl ve üzeri kıdeme sahip öğretmenlerin acil ve güncel durumlarda yardımseverlik düzeyleri benzerdir. Ancak, mesleki kıdeme göre bağışta bulunma boyutunda ($p<0.01$) ve sosyal sorumluluk/paylaşma boyutunda ($p<0.05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur.[297]

Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *sosyal sorumluluk / paylaşma* puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.128$; $p=.041$). Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça sosyal sorumluluk / paylaşma düzeyleri artmaktadır.

Onatır'ın öğretmen özgeciliği üzerine gerçekleştirdiği çalışmada, mesleki kıdem ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *sosyal sorumluluk / paylaşma* arasında yapılan analizlerde, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Söz konusu farklılığın 6-10 yıl kıdemi olanlar ile 21 yıl ve üstü kıdemi arasında 21 yıl ve üstü kıdemi olanlar lehine $p<.05$ düzeyinde olduğu belirlenmiştir.[298]

Akdoğan'ın çalışmasında, öğretmen özgeciliği ölçeğinin tamamı ile güncel durumlarda yardımseverlik ve sosyal sorumluluk/paylaşma alt boyutları arasında öğretmenlerin meslekteki kıdem yıllarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. 21 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip olan öğretmenlerin, 1-5 yıl meslek kıdemin sahip öğretmenlere göre daha özgeci davranışlar sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.[299]

Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *acil durumlarda yardımseverlik* puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.132$; $p=.036$). Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça acil durumlarda yardımseverlik düzeyleri artmaktadır.

---

[297] Mutafçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi Ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*, 152.

[298] Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik Ile Değer Tercihleri Arasındaki Ilişki*, 108.

[299] Akdoğan, *Öğretmenlerin Özgeci Davranışları ile Öğretmen Liderliğine Yönelik Algı Ve Beklentileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 83-84.

Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile öğretmen özgeciliği alt boyutu *bağışta bulunma* puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.208; p=.001). Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça bağışta bulunma düzeyleri artmaktadır.

Çalışmamızda öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Bu bulgu, öğretmenlik süresinin artmasıyla birlikte öğretmenlerin özgeci davranışlarının da arttığına işaret etmektedir. Öğretmenlik deneyimi arttıkça, öğretmenlerin mesleki tecrübeleri ve profesyonel gelişimleri de artmaktadır. Öğretmenlerin daha fazla deneyim kazanması, mesleki bilgi ve becerilerinin artması gibi faktörler özgeci davranışlarını olumlu yönde etkileyebilir. Ayrıca, daha uzun süre öğretmenlik yapmış olan öğretmenlerin genellikle daha empatik, daha sabırlı ve daha anlayışlı olma eğiliminde olabilecekleri, bu durumun da özgeci davranışların artmasına katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada hipotezler oluşturulurken literatür çalışmaları göz önünde bulundurulmuş ve tecrübenin özgecilik üzerindeki etkisi dikkate alınmıştır. Ayrıca mesleki deneyimin artması yaşın artması anlamına gelmektedir ve yukarıda görüldüğü gibi yaş arttıkça özgecilik de dindarlık da artmaktadır.

b) Öğretmenlerin Öğretmenlik süreleri ile Dindarlık

Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile dindarlık toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.137; p=.029). Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça dindarlık düzeyleri artmaktadır. (Tablo 12.) Araştırma sonuçları, "*Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça dindarlık düzeyleri de artar."* (2-n) hipotezini desteklemektedir.

Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile dindarlık alt boyutu ibadet puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (rho=.133; p=.035). Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça ibadet düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile dindarlık alt boyutu duygu puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=.168; p=.007). Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça duygu düzeyleri artmaktadır.

Arslan'ın öğretmenlerle yaptığı çalışmada elde edilen analiz sonuçlarına göre, mesleki kıdemin dindarlık etki boyutunda anlamlı bir farklılık yaratmadığı gözlemlenmiştir. Ancak, inanç boyutunda gruplar arasında (p=0.003 düzeyinde) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur.[300]

Çakır'ın çalışmasında, öğretmenlerin dindarlık ölçeğinden aldıkları puanlar ile mesleki kıdem değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.[301]

Yılmaz'ın çalışmasında, mesleki kıdem değişkenine göre öğretmenlerin dindarlık düzeyinin dindarlık ölçeğinin bütününde ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı ölçüde farklılaşmadığı görülmektedir.[302]

Literatürde, öğretmenlerin mesleki kıdem ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı farklılıkların olduğu çalışmalar olduğu gibi, bu değişkenler arasında anlamlı bir fark göstermeyen çalışmalar da mevcuttur. Yaş değişkeninde olduğu gibi mesleki kıdem değişkeninde de tecrübenin öğretmenlerin dindarlık düzeylerini etkilediği düşünülerek hipotez oluşturulmuştur.

3.8. Öğretmenlerin Öğretmenliği Seçme Nedenlerine Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri

Tablo 13'te öğretmelerin öğretmenliği seçme nedenlerine göre dindarlık ve özgecilik sıra ortalamaları ve Kruskal Wallis Testi bulguları verilmiştir.

Tablo 13. Öğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenlerine göre dindarlık ve özgecilik düzeyleri

	Öğretmenliği seçme nedeni	N	SIRA ORT	χ^2	p
Öğretmen Özgeciliği Toplam	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	129.04	3.286	.656
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	132.05		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	115.30		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	122.81		
	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	130.82		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	152.07		
Güncel Durumlarda Yardımseverlik	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	128.57	2.690	.748
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	138.47		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	116.57		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	119.34		
	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	135.30		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	132.57		
Sosyal Sorumluluk / Paylaşma	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	129.05	1.406	.924
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	125.23		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	120.06		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	123.52		

[300] Arslan, *Öğretmenlerde Dindarlık, Değerler Ve İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma*, 67.

[301] Çakır, *Ortaokul Öğretmenlerinin Dindarlık Düzeyleri Ile Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ünye Örneği)*, 76-77.

[302] Yılmaz, *Dindarlık Ve Hoşgörü İlişkisi (Konya Merkez İlçelerinde Görev Yapan Öğretmenler Örneği)*, 101.

	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	134.19		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	139.93		
Acil Durumlarda Yardımseverlik	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	132.12	5.490	.359
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	123.79		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	118.59		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	121.23		
	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	122.45		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	164.57		
Bağışta Bulunma	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	123.69	5.206	.391
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	124.50		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	121.61		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	130.70		
	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	128.74		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	168.93		
Dindarlık Toplam	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	128.66	11.860	**.037***
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	97.32		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	115.01		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	152.20		
	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	140.42		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	139.89		
İnanç Boyutu	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	129.08	3.609	.607
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	116.44		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	125.17		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	132.41		
	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	130.03		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	131.96		
İnancın Kişi Açısından Önemi Boyutu	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	131.50	.844	.974
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	123.35		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	121.55		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	130.34		
	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	128.65		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	121.96		
İbadet Boyutu	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	134.07	16.308	**.006***
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	84.69		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	120.16		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	153.05		
	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	133.24		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	131.68		
Duygu Boyutu	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	116.41	15.947	**.007***
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	122.11		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	111.29		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	165.78		
	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	144.39		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	136.11		
Bilgi Boyutu	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	135.82	9.291	.098
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	97.40		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	119.82		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	136.41		
	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	127.61		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	146.32		
Etki Boyutu	Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi	91	125.84	4.880	.431
	Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu	31	104.79		
	Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm	49	130.62		
	Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	32	132.25		
	Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi.	37	136.04		
	Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim.	14	144.25		

*p<.05

a. Öğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenlerine göre özgecilik düzeyleri

Öğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenlerine göre özgecilik toplam puan sıra ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2_{(5)}$=3.286; p=.656]. Araştırma sonucu, "Ö*ğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenine göre özgecilik düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır." (2-o)* hipotezini desteklememektedir. Hipotez oluşturulurken yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Onatır'ın araştırması, öğretmenlik mesleğini idealimdi diyerek bilinçli bir şekilde tercih edenlerin, diğer gruplardan daha yüksek özgeci eğilimlere sahip olduğunu ortaya

koymuştur. Araştırmada özgecilik toplam puanı, öğretmenlerin meslek tercihlerine göre farklılık göstermiştir. Öğretmenlik mesleğini ideal bir tercih olarak belirleyenlerin, üniversite giriş sınavı sonuçlarına dayanarak tercih edenlerden daha fazla özgeci davrandığı belirtilmiştir.[303]

Mutafçılar'ın çalışmasında, öğretmen özgeciliği üzerine yapılan araştırmada, katılımcıların mesleği seçme nedenine göre bağışta bulunma ve güncel durumlarda yardımseverlik boyutlarında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.[304]

b. Öğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenlerine göre dindarlık düzeyleri

Öğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenlerine göre dindarlık toplam puan sıra ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur [$\chi^2_{(5)}$=11.860; p=.037]. Araştırma sonucu, "*Öğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenine göre dindarlık düzeyleri anlamlı şekilde farklılaşır."* (2-p) hipotezini desteklemektedir.

Bireyin mesleği, yaşamını şekillendirmede önemli bir rol oynar ve dini tutum ve davranışlarını da etkiler. Burada mesleğin etkisi sadece mesleğin kendisiyle sınırlı değildir. Mesleğin beraberinde getirdiği sorumluluklar, mesleki eğitim süreci, mesleğin sunmuş olduğu fırsatlar, toplumun meslek sahibinden beklentileri gibi faktörler de bireyin dindarlığı üzerinde etkili olabilir.[305] Hipotezimiz, mesleğin dindarlık üzerindeki etkisi düşünülerek oluşturulmuştur.

Farkın kaynağının belirlenmesi amacıyla yürütülen Mann Whitney U testi sonucunda öğretmenliğin çocukluğundan, gençliğinden bu yana ideali olduğunu bildirenlerin dindarlık sıra ortalamaları (sort=128.66) ebeveynlerinin yönlendirmesi ile öğretmen olanların sıra ortalamalarından (sort=97.32) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-2.099; p=.036). Örnek aldığı öğretmenin yönlendirmesinin etkili olduğunu bildirenlerin dindarlık sıra ortalamaları (sort=152.20) ebeveynlerinin yönlendirmesi ile öğretmen olanların sıra ortalamalarından (sort=97.32) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-2.554; p=.011). Üniversite sınavında tercih sıralamasında denk gelen ve ilk tercihi olmayanların dindarlık sıra ortalaması (sort=140.42) ebeveynlerinin yönlendirmesi ile

[303] Onatır, *Öğretmenlerde Özgecilik İle Değer Tercihleri Arasındaki İlişki*, 156.
[304] Mutafçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi Ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*, 174.
[305] Ayten, *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 160.

öğretmen olanların sıra ortalamalarından (sort=97.32) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-2.337; p=.019). Örnek aldığı öğretmenin yönlendirmesinin etkili olduğunu bildirenlerin dindarlık sıra ortalamaları (sort=152.20) öğretmenlerin çalışma şartlarının kendisine uygun olduğunu düşünenlerin sıra ortalamalarından (sort=115.01) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-2.057; p=.040).

Öğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenlerine göre dindarlık alt boyutu *ibadet* sıra ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur [$\chi^2_{(5)}$=16.308; p=.006]. Farkın kaynağının belirlenmesi amacıyla yürütülen Mann Whitney U testi sonucunda öğretmenliğin çocukluğundan, gençliğinden bu yana ideali olduğunu bildirenlerin ibadet boyutu sıra ortalamaları (sort=134.07) ebeveynlerinin yönlendirmesi ile öğretmen olanların sıra ortalamalarından (sort=84.69) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-3.280; p=.001). Öğretmenlerin çalışma şartlarının kendisine uygun olduğunu düşünenlerin ibadet boyutu sıra ortalamaları (sort=120.16) ebeveynlerinin yönlendirmesi ile öğretmen olanların sıra ortalamalarından (sort=84.69) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-2.189; p=.029). Örnek aldığı öğretmenin yönlendirmesinin etkili olduğunu bildirenlerin ibadet sıra ortalamaları (sort=153.05) ebeveynlerinin yönlendirmesi ile öğretmen olanların sıra ortalamalarından (sort=84.69) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-3.462; p=.001). Üniversite sınavında tercih sıralamasında denk gelen ve ilk tercihi olmayanların ibadet sıra ortalaması (sort=133.24) ebeveynlerinin yönlendirmesi ile öğretmen olanların sıra ortalamalarından (sort=84.69) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-2.825; p=.005). Öğretmenliği seçmenin üniversiteyi kazanmada kolaylaştırıcı olmasının etkili olduğunu bildirenlerin ibadet sıra ortalamaları (sort=135.11) ebeveynlerinin yönlendirmesi ile öğretmen olanların sıra ortalamalarından (sort=84.69) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-2.005; p=.045). Örnek aldığı öğretmenin yönlendirmesinin etkili olduğunu bildirenlerin ibadet sıra ortalamaları (sort=153.05) öğretmenlerin çalışma şartlarının kendisine uygun olduğunu düşünenlerin sıra ortalamalarından (sort=120.16) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-1.973; p=.049).

Öğretmenlerin öğretmenliği seçme nedenlerine göre dindarlık alt boyutu *duygu* sıra ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur [$\chi^2_{(5)}$=15.947; p=.007]. Farkın kaynağının belirlenmesi amacıyla yürütülen Mann Whitney U testi sonucunda örnek aldığı öğretmenin yönlendirmesinin etkili olduğunu bildirenlerin duygu sıra ortalamaları (sort=165.78) öğretmenliğin çocukluğundan, gençliğinden bu yana ideali olduğunu

bildirenlerin sıra ortalamalarından (sort=116.41) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-3.367; p=.001). Örnek aldığı öğretmenin yönlendirmesinin etkili olduğunu bildirenlerin duygu sıra ortalamaları (sort=165.78) ebeveynlerinin yönlendirmesi ile öğretmen olanların sıra ortalamalarından (sort=122.11) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-2.471; p=.013). Örnek aldığı öğretmenin yönlendirmesinin etkili olduğunu bildirenlerin duygu sıra ortalamaları (sort=165.78) öğretmenlerin çalışma şartlarının kendisine uygun olduğunu düşünmelerinin etkili olduğunu bildirenlerin sıra ortalamalarından (sort=111.29) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-3.280; p=.001). Üniversite sınavında tercih sıralamasında denk gelen ve ilk tercihi olmayanların duygu sıra ortalaması (sort=144.39) öğretmenlerin çalışma şartlarının kendisine uygun olduğunu düşünmelerinin etkili olduğunu bildirenlerin sıra ortalamalarından (sort=111.29) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (z=-1.996; p=.046).

Bireylerin çocukluklarından itibaren öğretmenlik mesleğini ideali olarak benimsemeleri, onların eğitim hayatları boyunca bu hedefe yönelik olarak motive olmalarına ve bu alanda başarılı olmalarına katkıda bulunabilir. Öğretmenlik mesleğine duyulan bu erken ilgi, bireylerin dindarlık düzeylerini artırabilir, çünkü öğretmenlik genellikle topluma hizmet etme, paylaşma ve başkalarına yardım etme gibi değerlerle ilişkilendirilir ve bu değerler dindarlıkla örtüşen değerlerle uyumludur. Bu nedenle, öğretmenlik mesleğini seçen bireylerin, dindarlık düzeylerinin yüksek olması şaşırtıcı olmayabilir. Literatürde öğretmenliği seçme nedeninin dindarlığa etkisine ilişkin sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmıştır.

Çakır'ın çalışmasında, ortaokul öğretmenlerinin mesleği isteyerek seçme durumuna göre dindarlık puanları incelenmiş ve yapılan istatistiksel analiz sonucunda, bu değişkenin öğretmenlerin dindarlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir.[306]

Öğretmenlik mesleğinin nitelikleri göz önüne alındığında, öğretmenlerin kişisel özellikleri ve mesleğe olan yatkınlıkları, mesleği isteyerek seçmiş olmaları hem meslek öncesi eğitimlerini hem de meslekteki başarılarını etkilemektedir. Yapılan birçok araştırma, bu görüşü desteklemekte ve mesleğini severek seçen, pozitif bir tutum

[306] Çakır, *Ortaokul Öğretmenlerinin Dindarlık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ünye Örneği)*, 80.

sergileyen öğretmenlerin öğrencilerinin başarılarında ve olumlu sınıf atmosferinin oluşmasında önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır.[307]

[307] Hasan Eroğlu, *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Öz Yeterlik İnançları ile Mesleğe Yönelik Tutumlarının İncelenmesi* (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 25.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireyi bencil duygulardan uzaklaştıran özgecilik kavramı, menfaat gözetmeden, severek, isteyerek başkalarının ihtiyaçlarını gözetmektir. Özgeci davranışlar, empati, yardım etme, fedakârlık, gönüllülük kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Modernizm, teknolojik ve bilimsel gelişmeler insanı bireyleşmeye, yalnızlığa ve ben-merkezliliği doğru yönlendirmektedir. Bireyin öncelikle kendi çıkarlarını ön plana tutan davranış ve düşüncelere yönlendirildiği günümüzde özgeciliğin önemi daha da artmaktadır.

Toplumu oluşturan bireylerin yetişmesinde önemli bir yere sahip olan öğretmenlerin, öğretmenlik mesleğini hakkıyla yapabilmeleri için gerekli donanıma sahip olmaları gerekmektedir. Öğretmenin mesleğinde daha verimli ve etkili olmasında özgecilik önemli bir güdü olarak kabul edilir. Özgeci öğretmenler öğrencilerinin yetişmesinde her türlü fedakârlığı ve yardım davranışını gösterir ve bu durum öğrenciler üzerinde olumlu izler bırakır. Topluma daha faydalı, empati kurabilen, başkasının ihtiyaçlarını kendi çıkarından önce tutan, fedakâr bireylerin yetişmesinde etkili olur.

Özgecilik ve yardımlaşma davranışı, neredeyse tüm dünya dinlerinin vurguladığı önemli bir erdem olarak kabul edilmektedir. Dindar bireyler, herhangi bir karşılık beklemeden, kendi arzularını bir kenara bırakarak samimi duygularla yardım etmeyi tercih ederler. Bu davranış, sadece dinin emrini yerine getirmekle kalmaz, aynı zamanda bireyin içsel huzurunu da sağlar. Bu tutum, yardımlaşma ve özgecilik değerlerini güçlendirir, toplumsal dayanışmayı destekler ve insanların birbirlerine olan sorumluluklarını vurgular. Din, bu şekilde bireyin manevi gelişimine de katkıda bulunur.

Dinin insan duygu, düşünce ve davranışlarını etkilediği, mensuplarını empati, yardımseverlik ve ihtiyaç sahiplerini gözetme konusunda teşvik ettiği varsayımından hareketle, dindarlık ile öğretmen özgeciliği arasındaki ilişkiyi konu edinen bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin “dindarlık” ile “özgecilik düzeyleri” arasındaki ilişkiyi incelemek ve öğretmenlerin çeşitli demografik değişkenler (cinsiyet, çocuk sayısı, yaş, medeni durum, mesleki kıdem, branş, bir dönemde okutulan öğrenci sayısı, mezun olunan okul, okul mevcudu, öğretmenlik mesleğini seçme) açısından dindarlık ile özgecilik düzeylerini değerlendirmektir.

Araştırmaya 107 kadın ve 147 erkek olmak üzere toplam 254 öğretmen gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %42.1'inin kadın, %57.9'unun erkek öğretmenlerden oluştuğu; öğretmenlerin %14.6'sının bekar, %85.4'ünün evli olduğu; %19.7'sinin çocuğunun olmadığı, %16.9'unun bir çocuk, %44.5'inin iki çocuk, %15.4'ünün üç çocuk, %3.5'inin dört ya da daha fazla çocuk sahibi olduğu; %40.2'sinin öğretmenlik için lisans sonrası pedagojik formasyon eğitimi aldığı, %9.8'inin lisans sonrası öğretmenlik meslek bilgisi yüksek lisans eğitimi aldığı, %50'ının eğitim fakültesi mezunu olduğu belirlenmiştir.

Dindarlığın öğretmen özgeciliğini pozitif ve anlamlı yönde etkileyeceği öngörülmüştür. Araştırma sonucunda öğretmenlerin dindarlık toplam puanları ile öğretmen özgeciliği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri de artmaktadır. Dindarlık ölçeğinin öğretmen özgeciliği alt boyutları düzeyleri arasındaki ilişki analizinden elde edilen sonuçlarda; öğretmenlerin dindarlık düzeyleri arttıkça güncel durumlarda yardımseverlik, sosyal sorumluluk/paylaşma, acil durumlarda yardımseverlik ve bağışta bulunma düzeyleri artmaktadır. Araştırma sonucu, temel hipotezimizi desteklemektedir (Tablo 5). Dinin, ihtiyaç sahiplerini gözetmeye, onların ihtiyaçlarını gidermeye, empati kurmaya, iyilik yapmaya teşvik etmesi ve inananlara bu sorumluluğu yüklemesi özgeci davranışın oluşmasında etkili olmuştur. Dini inançlar, değerler ve normlar genellikle özgecilikle ilişkilendirilir ve dindarlık, bireylerin daha yardımsever, saygılı ve adil olmalarına katkıda bulunabilir. Bu durum dindar insanların daha özgeci olacakları yönündeki düşünceyi desteklemektedir.

Dindarlık ölçeğinin alt boyutları ile öğretmen özgeciliğine ilişkin bulgularda, Öğretmenlerin inanç düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. Öğretmenlerin inancı önemli bulma düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. Öğretmenlerin ibadet düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. Öğretmenlerin duygu düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. Öğretmenlerin bilgi düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. Öğretmenlerin etki düzeyleri arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır.

Öğretmenlerin cinsiyetleri bakımından dindarlık ve özgecilik düzeyleri arasındaki analiz sonuçlarında, erkek öğretmenlerin öğretmen özgeciliği ortalamaları (ort=75.50) kadın

öğretmenlerin ortalamalarından (ort=71.38) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Araştırma sonucu, kadınların daha özgeci olacağı yönündeki hipotezimizi desteklememektedir. Bu sonucun çıkmasında toplumda kadın ve erkeğe yüklenen rol farklılığının etkili olabileceği düşünülmektedir. Ailede erkeğe yüklenen sorumluluğun fazla olması, özellikle erkeğin korumacı yaklaşımı erkeklerin özgeci davranış sergilemelerini etkilemektedir.

Erkek öğretmenlerin dindarlık ortalamaları (ort=113.24) kadın öğretmenlerin ortalamalarından (ort=110.07) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Araştırma sonucu beklenen şekilde çıkmıştır. Kadının sosyal olarak sorumluluklarının fazla olması ve kendini daha çok ailesine adaması, dini yaşantısına fazla zaman ayıramaması, erkeklerin ise bu noktada daha rahat ibadetlerine zaman ayırabilmeleri araştırma sonucunu etkilemiş olabilir.

Öğretmenlerin yaşları ile özgecilik düzeyleri arasındaki sonuca bakıldığında öğretmenlerin yaşları arttıkça özgecilik düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Öğretmenlerin yaşlarının artmasıyla birlikte özgecilik düzeylerinin yükselmesi beklenen bir sonuçtur, çünkü yaşam deneyimi ve mesleki tecrübe arttıkça, bireylerin empati, yardımseverlik ve paylaşma gibi özgeci davranışlarının artırma eğilimi göstermesi de muhtemeldir.

Evliliğin insana birtakım sorumluluklar yüklemesi özgecilik üzerinde de etkili olabileceğini düşündürmüştür. Ailelerine karşı sorumluluk hisseden bireylerin bu tutumu toplumsal sorumluluklarına da yansıtması ve özgeci davranışta bulunmaları muhtemeldir. Evli öğretmenler genellikle aile değerlerine ve birlikte çalışma alışkanlıklarına daha fazla bağlı olabilirler. Aile içindeki değerler ve eşler arası etkileşimler, özgeci davranışları teşvik edebilir. Bu sebeple araştırma sonucu, evli öğretmenlerin daha özgeci olacağı yönündeki hipotezimizi desteklemektedir. Medeni Duruma Göre Öğretmen Özgeciliği analiz sonuçlarında, evli öğretmenlerin öğretmen özgeciliği ortalamaları (ort=74.52) bekar öğretmenlerin ortalamalarından (ort=69.35) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre öğretmen özgeciliği analiz sonuçlarında, öğretmenlerin öğretmenlik yapmak için aldıkları eğitime göre öğretmen özgeciliği alt boyutu güncel durumlarda yardımseverlik ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Eğitim fakültesi mezunu öğretmenlerin güncel durumlarda

yardımseverlik ortalamaları (ort=24.25) lisans sonrası pedagojik formasyon / öğretmenlik meslek bilgisi yüksek lisans mezunu öğretmenlerin ortalamalarından (ort=23.02) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre dindarlık toplam puan ortalamaları analiz sonuçlarında, din eğitimi ile ilgili alanda eğitim verenlerin dindarlık toplam puan ortalamaları (ort=115.86) din eğitimi ile ilgili olmayan alanlarda eğitim verenlerin ortalamalarından (ort=110.30) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Din eğitimi alanında eğitim veren öğretmenlerin daha fazla dini bilgiye sahip olması ve yaşantılarına aktarması öngörülen bir durumdur.

Öğretmenler öğrencilerin bireysel gelişimlerine destek olurken onları topluma hazırlamakta ve erdemli davranışları benimsemelerini sağlamaktadır. Hangi alanda olursa olsun her öğretmen öncelikle rol model olarak empati kurabilen, başkalarını düşünen, yardımsever bireyler yetiştirmeyi hedefler. Dolayısıyla her öğretmen özgeci davranış sergileyebilir. Araştırma sonucuna baktığımızda, Öğretmenlerin eğitim verdikleri alanın din eğitimi ile ilgili olup olmamasına göre öğretmen özgeciliği ölçek toplam puan ve alt ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmadığı görülmektedir.

Çocuk sayısına göre öğretmen özgeciliği analiz sonuçlarında, öğretmenlerin çocuk sayıları arttıkça öğretmen özgeciliği düzeyleri artmaktadır. Öğretmenlerin çocuk sayıları arttıkça dindarlık düzeyleri artmaktadır. Bu sonucun çıkmasında, çocuk sahibi olan bireylerin, genellikle çocuklarıyla etkileşim içinde olmaları, empati ve paylaşma gibi özgecilik özelliklerini geliştirmesi etkili olmuş olabilir. Çünkü çocuk sahibi olmak, bireylerin sorumluluk ve bağlılık duygularını artırabilir. Bu da öğretmenlerin özgeciliğe yönelik tutumlarını olumlu yönde etkileyebilir.

Öğretmenlerin daha fazla mesleki deneyim kazanması, mesleki bilgi ve becerilerinin artması gibi faktörler özgeci davranışlarını olumlu yönde etkileyebilir. Ayrıca, daha uzun süre öğretmenlik yapmış olan öğretmenlerin genellikle daha empatik, daha sabırlı ve daha anlayışlı olma eğiliminde olabilecekleri, bu durumun da özgeci davranışların artmasına katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Araştırma bulgularına baktığımızda, Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri ile özgecilik toplam puanları arasında pozitif yönde

anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğretmenlerin öğretmenlik süreleri arttıkça öğretmen özgeciliği düzeyleri artmaktadır.

Dindarlık ve öğretmen özgeciliği ilişkisini konu edinen bu araştırmadan edindiğimiz tecrübelerden hareketle, benzer konular üzerinde yapılacak araştırmalara ışık tutması açısından birkaç öneri sunulabilir:

- Dindarlığın öğretmen özgeciliği üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmalar, farklı coğrafi bölgelerde yapılarak bu çalışmaların sayısı artırılabilir.
- Eğitimde özgeci davranışın önemine dayanarak, öğretmenliğin önemli bir güdüleyicisi olan özgeci davranışların eğitimdeki önemi ve etkileri ve bunların din ile ilişkisi üzerine çalışmalar yapılabilir.
- Öğretmenin özgeci davranışlarının öğrenciler üzerindeki etkisini ele alan çalışmalar yapılabilir.
- İslam dini ibadetlerinden zekât ve sadaka ekseninde özgeciliğe ilişkin çalışmalar çalışma alanına dahil edilebilir.
- Öğretmen özgeciliği dindarlık ilişkisi farklı değişkenler çerçevesinde incelenebilir.

BİBLİYOGRAFYA

Acar, Muhammet Cevat- Apak, Hıdır. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Toplum ve Sosyal Hizmet* 28/1 (2017), 93-112.

Acar, Nilüfer Voltan vd. "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12/12 (1996). https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/88145

Adler, Alfred- Yörükan, Ayda. *İnsan Tabiatını Tanıma*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Akbaba, Sırrı. *Grupla Psikolojik Danışmanın Sosyal Psikolojik Bir Kuram Olan Özgecilik Üzerindeki Etkisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1994.

Akdoğan, Ayşe. *Öğretmenlerin Özgeci Davranışları ile Öğretmen Liderliğine Yönelik Algı Ve Beklentileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021. http://earsiv.kmu.edu.tr/xmlui/handle/11492/5721

Akın, Ahmet vd. (ed.). *Psikolojide güncel kavramlar -6-*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2. bs., 2019.

Alıcı, Mustafa. "İslam'da Dindarlar ve Diğerkâmlık: Kur'an-I Kerim'de 'Îsâr' Ayetine Tarihsel Fenomenolojik Bir Yaklaşım". *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 7/17 (01 Ocak 2019), 13-20. https://doi.org/10.31126/akrajournal.492444

Allport, Gordon W.- Ross, J. Michael. "Personal Religious Orientation and Prejudice." *Journal of Personality and Social Psychology* 5/4 (1967), 432-443.

Alston, William P. "Din". çev. Günay Tümer. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1-4 (1970), 163-176.

Altunışık, Remzi vd. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 6. Basım, 2010.https://www.researchgate.net/profile/Erdogan-Koc/publication/365275707_Sosyal_Bilimlerde_Arastirma_Yontemleri_Yeni_Perspektifler/links/636cf1722f4bca7fd04b9d9d/Sosyal-Bilimlerde-Arastirma-Yoentemleri-Yeni-Perspektifler.pdf

Apaydın, Halil. *Dindarlık*. Samsun: Bilimkent Yayınları, ts.

Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. Kaknüs Yayınları- Ders Kitapları, 2018.

Arslan, Hasan. "Dindarlık Boyutları, Algıları ve Uygulamaları". *Hikmet Yurdu: Düşünce–Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 4/7 (2011), 39-61.

Arslan, Zeynep. *Öğretmenlerde Dindarlık, Değerler ve İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma*. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

https://search.proquest.com/openview/afef20050a2c470d59b427131899340f/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y

Aşkın, Muhittin. "Sosyal Öğrenme Kuramı Açısından Olumlu ve Olumsuz Sosyal Davranışlar". *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986), 147-153.

Avcı, Dilek vd. "Hemşirelik Öğrencilerinde Empati-Özgecilik İlişkisi ve Özgeci Davranışın Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi* 2/2 (2013), 108-113.

Aydemir, Rüveyda Efdal. *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (ilk Yetişkinlik Dönemi)*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Aydın, Aysun. "An Analysis Of Alturistic Behavior Practices In Terms Of Macintyre's View Of Virtue And Practice". *ETHOS* 3 (2009), 4.

Ayten, Ali. *Din Psikolojisi Dine ve Maneviyata Psikolojik Yaklaşımlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

Ayten, Ali. *Empati ve Din Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İz Yayıncılık, 2013.

Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.

Ayten, Ali. *Psikoloji ve Din "Psikologların Din Ve Tanrı Görüşleri"*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Bacanlı, Hasan. "Tanrı ve Peygamber Kavramları: Selçuk Üniversitesinde Bir Araştırma". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2.

Bahadır, Abdülkerim. *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*. İnsan Yayınları, 2021.

Bahadır, Abdülkerim. *Jung ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

Balcı Arvas, Fatma. "Dindarlığın evlilik doyumu üzerindeki etkileri ve değerlerin, dindarlık ve evlilik doyumu ilişkisi üzerindeki arabulucu rolü". https://acikerisim.uludag.edu.tr/handle/11452/1509

Baloğlu, Çağrı. *Öğretmenlerde Covid-19 Korkusu ile Mesleki Benlik Saygısı ve Özgecilik Arasındaki İlişkiler*. İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Batson, C. Daniel vd. "Is Empathic Emotion a Source of Altruistic Motivation?" *Journal of personality and Social Psychology* 40/2 (1981), 290.

Batson, C. Daniel- Shaw, Laura L. “Evidence for Altruism: Toward a Pluralism of Prosocial Motives”. *Psychological Inquiry* 2/2 (1991), 107-122. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0202_1

Baycar, Abdulmuttalip. “Dini ve Sosyolojik Boyutlarıyla Dayanışma-Yardımlaşma Olgusu”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)* 21/39 (2019), 199-225.

Baynal, Fatma. “Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2015), 206-231.

BAYRAKCI, Mustafa. “Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması”. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14 (2007), 198-210.

Bekman, Müge. “Halkla ilişkiler uygulamalarında nicel araştırma yöntemi: ilişkisel tarama modeli”. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 6/16 (2022), 238-258.

Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: Ege Üniv. Edebiyat Fak, 3. bs., 2017.

Certel, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2016.

Certel, Hüseyin. “İslamî İbadetlerin Psiko-Sosyal İşlevleri”. *EKEV Akademi Dergisi* 1/3 (1998), 149-156.

Certel, Hüseyin. “Psiko-sosyal açıdan zekât”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (1997). https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/30820

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000.

Cialdini, R. B. vd. “Empathy-Based Helping: Is It Selflessly or Selfishly Motivated?” *Journal of Personality and Social Psychology* 52/4 (Nisan 1987), 749-758. https://doi.org/10.1037//0022-3514.52.4.749

Cirhinlioğlu, Zafer. *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite*. Ankara: Nobel Yayınları, 2013.

Cirhinlioğlu, Zafer- Ok, Üzeyir. *Dindarlık Ruh Sağlığı ve Modernite*. Ankara: Nobel Yayınları, 2013. http://katalog.mk.gov.tr/?p=1&q=Dindarl%C4%B1k+ruh+sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1+ve+modernite.&alan=tum_txt

Çakır, Birsel. *Ortaokul Öğretmenlerinin Dindarlık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ünye Örneği)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015. https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/680743

Çaksu, Ali. “İslam ve Ahlak Felsefesi:" Kötülükten Sakındırma" Prensibinin Yardıma Koşmaya Etkisi”. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 11/2 (2013), 11-22.

Çapar, Betül. *Farklı orta öğretim öğrencilerinde dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master’s Thesis, 2008. https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/554252

Çaparlar, Ceyda Özhan- Dönmez, Aslı. "Bilimsel Araştırma Nedir, Nasıl Yapılır". *Turk J Anaesthesiol Reanim* 44/4 (2016), 212-218.

Çekin, Abdulkadir. "Dindarlık Boyutları Ve Din Öğretimi: İlk Ve Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları (2010) Çerçevesinde Bir Analiz". *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/6 Issue 4 (2019), 245-261.

Çelik, Yusuf. "Kur'an'da İbadet". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2014), 203-221.

Çetin, Ensar. "Bir Sosyal Yardımlaşma Pratiği Olarak Askıda Kahve Ve Sadaka Taşı". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 41 (2014). https://dergipark.org.tr/en/pub/abuhsbd/issue/32979/366614

Çüçen, A. Kadir. *Felsefeye Giriş*. Bursa: Asa Kitabevi, 2011.

Dilmaç, Bülent- Ekşi, Halil. "Öğretmenlerin sahip oldukları değerlerin ve özgeci davranışlarının mesleki benlik saygısı açısından incelenmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 10/23 (2012), 65-82.

Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1987.

Dökmen, Üstün. *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 21. bsk., 2003.

Durmuş, Zülfikar. "Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur'an'nın Öngördüğü İdeal Model: Îsâr". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/4 (2003), 17-27.

Düzgüner, Sevde. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgecilik) Tanımı Ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 351-373. https://doi.org/10.28949/bilimname.595847

Eroğlu, Hasan. *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Öz Yeterlik İnançları İle Mesleğe Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018. https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/251539

Ersanlı, Kurtman. *Davranışlarımız Gelişim ve Öğrenme*. Samsun: Eser Ofset Matbaacılık, 2005.

Ersevim, İsmail. *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri*. İstanbul: Assos Yayınları, 2002.

Evirgen, Nilay. *Aile İçi Örüntülerin Çocukların Algıları Açısından İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Uygulamalı Psikoloji) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010. https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/29969

Freedam, Jonathon vd. "Özgecilik ve Olumlu Sosyal Davranış". çev. Ali Dönmez. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (jfes)* 20/1 (27 Ağustos 2019), 117-142. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001073

Geçtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgecilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Günör, Recep Batu. *Ahlak Felsefesinde Özgecilik*. Ankara: Atlas Kitabevi, 2019.

Günör, Recep Batu. *Modern ahlak felsefesinde özgecilik*, 2014.

Gürses, İbrahim. *Dindarlık ve Kişilik*. Emin Yayınları, 2010.

Gürses, İbrahim- Kılavuz, Mehmet Akif. "Kuşakların Ahlâkî Değerleri Birlikte Öğrenmesi: Kohlberg'in Ahlâkî Gelişim Kuramı Açısından Bir Değerlendirme". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/1 (06 Nisan 2016), 97-117.

Hablemitoğlu, Şengül vd. "Bir Fedakârlık Örneği Olarak 'Kan Bağışı'". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 20/20 (01 Mart 2010), 67-78. https://doi.org/10.21560/spcd.71611

Hall, Calivin S. *Freudyen Psikolojiye Giriş*. çev. Ersan Devrim. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2. basım., 2010.

Harputlu, İlke. *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2008.

Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisine Giriş*. Dem Yayınları, 2010.

Hökelekli, Hayati. *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*. İstanbul: Dem Yayınları, 2013.

İnanç, Banu Yazgan - Yerlikaya, Esef Ercüment. *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem Akademi, 2. bsk., 2009.

İşmen, A. Esra- Yıldız, S. Armağan. "Öğretmenliğe İlişkin Tutumların Özgecilik ve Atılganlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 42/42 (01 Mart 2005), 151-166.

Kabaday, Abdülkadir- Aladağ, Kezban Sibel. "Farklı İlköğretim Kurumlarına Devam Eden Öğrencilerin Ahlaki Gelişimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 7/1 (2010), 878-898.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *Benlik, Aile Ve İnsan Gelişimi Kültürel Psikoloji*. Koç Üniversitesi Yayınları, 2010.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem- Cemalcılar, Zeynep. *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. Evrim Yayınları, 2021.

Kapıkıran, Necla Acun. "Ahlaki Davranış ve Topluma Yararlı Davranışlar: Sanat Eğitimi Fark Yaratır Mı". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 5/2 (2008), 1-14.

Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2011. http://katalog.mk.gov.tr/?p=1&q=Din+Psikolojisi+%2F+karaca&alan=tum_txt

Karadağ, Engin- Mutafçılar, Işıl. "Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme". *Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (2009), 41-69.

Karagülle, Ayşegül Elif- Çaycı, Berk. "Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma". *Turkish Online Journal of Design Art and Communication* 4/1 (2014), 1-9.

Karahan, Fikret - Sardoğan, Mehmet E. *Psikolojik Danışma Ve Psikoterapide Kuramlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.

Karakaş, Sirel. "Arama Sonuçları | Psikoloji Sözlüğü". Erişim 20 Temmuz 2024. https://www.psikolojisozlugu.com/searchapi1?search_api_views_fulltext=%C3%B6zgecilik

Karpuz, Beyhan. *Araştırma Yöntem ve Stratejileri*. İstanbul: Hiperakademi, 2009. https://widgets.ebscohost.com/prod/customerspecific/ns252343/redirector/redirector.php?publisherURL=https%3a%2f%2fsearch.ebscohost.com%2flogin.aspx%3fdirect%3dtrue%26AuthType%3dip%2csso%26db%3dnlebk%26AN%3d551445%26lang%3dtr%26site%3deds-live%26scope%3dsite&custid=ns252343

Kasapoğlu, Figen- Tekin, Sevgi. *İyilik Hali ve Özgecilik*. Ankara: Gece Kitaplığı, 1. bs., 2017.

Kayıklık, Hasan. *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine*. Adana: Karahan Kitabevi, 2017.

Kazel, Yasin Samet. "Orta Yetişkinlik Döneminde Sorumluluk ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 7 (2023), 43-69.

Keleş, Meltem. *Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarında Çalışanların Sosyal Sorumluluk ve Özgecilik Düzeylerinin İncelenmesi: Ankara Örneği*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Kılıç Ahmedi, Büşra. *Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliğinin Kendini Ayarlama ile İlişkileri Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017.

Kımter, Nurten. "İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları İle Din Ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine". *Dini Araştırmalar* 18/46 (11 Kasım 2015), 9-44. https://doi.org/10.15745/da.69845

Kızılgeçit, Muhammed. *Din Psikolojisinin 100'ü*. ed. Bülent Akot. Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Kımter, Nurten. *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008. https://acikerisim.uludag.edu.tr/handle/11452/3962

Kımter, Nurten. "Namaz ve Ahlakî Olgunluk İlişkisi". *Dini Araştırmalar* 19/50 (19-12-2016) (2016), 103-133.

Koç, Mustafa. "Demografik Özellikler ile Dindarlık Arasındaki İlişki Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2010), 217-248.

Komisyon. *İslam Ahlakı Temel Konular Güncel Yorumlar*. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016.

Köktaş, M. E. *Türkiye'de Dinî Hayat: İzmir Örneği*. İşaret Yayınları, 1. baskı., 1993.

Köse, Ali- Ayten, Ali. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Köse, Erdoğan. *"Bilimsel Araştırma Modelleri" Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. ed. Remzi Y. Kıncal. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.

Kula, M. Naci. *Kimlik ve Din*. Ayışığı Kitapları, 2001.

Kumru, Asiye vd. "Olumlu Sosyal Davranışların İlişkisel, Kültürel, Bilişsel Ve Duyuşsal Değişkenlerle İlişkisi". *Türk Psikoloji Dergisi*.

Macintyre, Alasdair. *Erdem Peşinde: Bir Ahlak Teorisi Çalışması*. çev. Muttalip Özcan. Vakıfbank Kültür Yayınları, ts.

Mehmedoğlu, Ali Ulvi. "Din, Dindarlık Ve Değerler". *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi/IZU Journal of Social Science*. http://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/99

Mehmedoğlu, Ali Ulvi. "İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (mü İlâhiyat Fakültesi Örneği)". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2006), 133-167.

Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Kişilik ve Din*. İstanbul: DEM Yayınları, 2004. https://dem.org.tr/yayin/kitaplar/2004/01/kisilik-ve-din

Morrison, Nancy- Severino, Sally. "Altruism: Toward a Psychobiospiritual Conceptualization". *Zygon*® 42 (27 Şubat 2007), 25-40. https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2006.00802.x

Mutafçılar, Işıl. *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Yedi Tepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Nişancı, Zübeyir- Aysan, Ümmügülsüm. "Türkiye'de Sosyodemografik ve Sosyokültürel Göstergelere Göre Dindarlık Seviyeleri". *İstanbul University Journal of Sociology* 39/2 (2019), 303-328.

Onatır, Melahat. *Öğretmenlerde Özgecilik ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki*. İstanbul: Yedi Tepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Onatır, Melahat. *Öğretmenlerde Özgecilik ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki*, 2008.

Onay, Ahmet. *Dindarlık Etkileşim ve Değişim*. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.

Özdayı, Nurhayat. “Resmi ve Özel Liselerde Çalışan Öğretmenlerin İş Tatmini Düzeylerinin Karşılaştırılması”. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 3/3 (28 Ekim 2013), 221-235.

Öztürk Küçük, Hilal. *Sorumlu Tüketim Bağlamında İslamî Dindarlık Algısı ve Özgecilik Düzeyinin Tüketici Davranışı Üzerine Etkisi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.

Pala, Aynur. “Öğretmen Adaylarının Empati Kurma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/23 (2008), 13-23.

Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2022.

Penner., Louis A. vd. “Prosocial Behavior: Multilevel Perspectives”. *Annual Review of Psychology* 56/1 (2005), 365-392. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070141

Piliavin, Jane Allyn- Charng, Hong-Wen. “Altruism: A Review of Recent Theory and Research”. *Annual Review of Sociology* 16/1 (1990), 27-65. https://doi.org/10.1146/annurev.so.16.080190.000331

Pusmaz, Durak. “Kur’an’da İsar Kavramı”. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 25 (07 Mart 2012), 77-104.

Ramazan, S. A. K. vd. “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi”. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4/1 (2021), 227-256.

Sağır, Zeynep. “Özgecilik Ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (15 Eylül 2020), 285-319.

Saighi Mamekhani, Shiva vd. “Üniversite Öğrencilerinin Öz-Şefkat, Hasbilik Ve Affetme Düzeylerinin Incelenmesi”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 12/2 (2020), 220-244.

Sancaklı, Saffet. “Hz. Peygamber’in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında Îsâr (diğerkâmlık) Kavramına Verdiği Önem”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* VII/17 (2006), 29-56.

Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016. https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/617254

Sezen, Yümni. *Sosyoloji Açısından Din*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Basım, 1993. http://katalog.mk.gov.tr/?p=1&q=y%C3%BCmni+sezen&alan=tum_txt

Şahin, Âdem. “Ergenlerde Dindarlık Ve Empati”. *Marife* 8/1 (2008), 149-166.

Şengül, Fatma. *Dindarlık ve Ruh Sağılığı ilişkisi*. Marmara Üniversitesi (Turkey), PhD Thesis, 2007.

https://search.proquest.com/openview/b2ea2caa9f7188cb60c41a0ee7787ff9/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y

Şentürk, Habil. *İbadet Psikolojisi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 3. Basım, 2009.

Şentürk, Habil. "İbadetin Mahiyeti ve Şahsiyet Gelişimindeki Fonksiyonu". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir* 2 (1985), 223-229.

Taymaz, Haydar. *Okul Yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 9. bsk., 2009.

TDK, tdk. *TDK*. Erişim 30 Ocak 2024. https://sozluk.gov.tr/?kelime=din

Tezekeci, Mürüvvet. *İslamdaki Temel İbadetlerin Ahlâki Boyutu*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Topses, Gürsen. "Elseverlik (altruism) ve Benseverlik (egoizm) Ölçeğiyle İlgili Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (ijtase)* 1/2 (2012).

Topuz, Cemrenur. *Üniversite Öğrencilerinde Özgeciliğin Öznel İyi Oluş ve Psikolojik İyi Oluş İle İlişkisinin İncelenmesi*. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Turan, Yahya. *Kişilik ve Dindarlık*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.

Turan, Ramazan. "İbn Miskeveyh'de Erdem Kavramı ve Temel Erdemler". *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (NKUIFD)* 1/2 (22 Haziran 2016), 7-35.

Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi Örneği)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
https://search.proquest.com/openview/a4c2b8d0eed3539f4a94dec9ab982627/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y

Usta, Aydın. "Bilimsel Araştirmalarda Problematik: Projelendirme ve Raporlaştirma". *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 2/2 (2011), 176-197.

Uyar, Mehmet. "Îsârın Tasavvufî Derinliği: Bilimsel Yaklaşım İle Bir Kıyaslama". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (ts.), 453-478.

Uysal, Enver. "Dindarlığın ahlâkî temeli üzerine bazı düşünceler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2005), 41-59.

Uysal, Veysel. "Dini Hayat ve Şahsi Özellikler (Bir Alan Araştırması)". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi II*, 165-180.

Uysal, Veysel. "Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç ibadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2014), 19-44.

Ümmet, Durmuş. *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları Ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.

Ünal, Vehbi. "İslam'da İbadetlerin Sosyal Fonksiyonu". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2010), 355-370.

Vergote, Antoine. *Din İnanç ve İnançsızlık*. çev. Veysel Uysal. İstanbul: İ.F.A.V. Yay., 1999.

Yaparel, Recep. *Yirmi -Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko - Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ts.

Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı Ve Din / Psiko-Sosyal Uyum Ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi, 2013.

Yapıcı, Asım. "Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2012). https://dergipark.org.tr/en/pub/firatilahiyat/issue/68642/1077951

Yapıcı, Asım. "Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (çüifd)* 6/1 (2006), 66-116.

Yavuz, Kerim. "Din Psikolojisinin Araştırma Alanları". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1982). https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/30989

Yavuzer, Haluk vd. "Öğretmen Özgeciliği Ölçeği: Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 6/3 (2006), 947-972.

Yılmaz, Fatih. *Dindarlık ve Hoşgörü İlişkisi (Konya Merkez İlçelerinde Görev Yapan Öğretmenler Örneği)*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019. https://search.proquest.com/openview/79f7dae1eba36697a44768a5fa906629/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y

Yıldız, Sebahattin vd. "Kişilik Tipi ile Olumlu Sosyal Davranış Arasındaki İlişki: Marmara Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 26/1 (2012), 215-233.

Yozgat, Barış. *Pozitif Psikoloji Kapsamında Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Diğerkâmlık İlişkisi (İnönü Üniversitesi Örneği)*. Amasya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019. http://openaccess.amasya.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12450/1794

Yöntem, Mustafa Kemal. *Benlik Kurguları ve Otantikliğin Özgecilik Üzerindeki Yordayıcı Gücünün İncelenmesi*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Yöntem, Mustafa Kemal- İlhan, Tahsin. "Benlik Kurguları ve Otantikliğin Özgecilik Üzerindeki Yordayıcı Gücünün İncelenmesi". *Journal of Turkish Studies* 8/Volume 8 Issue 8 (01 Ocak 2013), 2291-2291. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.5477

Yüce, Fatma. *Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik*. İstanbul: Marmara Universitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

"Hadislerle İslam Hasbilik ve Îsâr Bölümleri - Google'da Ara". Erişim 31 Ağustos 2023. https://www.google.com/search?q=Hadislerle+%C4%B0slam+Hasbilik+ve+%C4%B0sar+B%C3%B6l%C3%BCmleri&oq=Hadislerle+%C4%B0slam+Hasbilik+ve+%C4%B0sar+B%C3%B6l%C3%BCmleri&aqs=chrome..69i57.7600j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8

TDK. https://sozluk.gov.tr/?kelime=özgecilik, ts. https://sozluk.gov.tr/?kelime=özgecilik

EKLER

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Bu çalışma, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda Dr. Büşra KILIÇ AHMEDİ danışmanlığında, Yüksek Lisans Tezi kapsamında Hasibe HAKARAYAN KILIÇ tarafından yürütülmektedir. Çalışmanın amacı öğretmenlerin dindarlık düzeylerinin öğretmen özgeciliği üzerinde etkisini incelemektir. Araştırmada elde edilen veriler istatistiksel analizlere tabi tutulduktan sonra Yüksek Lisans Tezi kapsamında yayınlanacaktır. Çalışmada kimlik bilgileriniz sorulmayacaktır. Araştırmanın bilimsel ve güvenilir olabilmesi, katılımcıların her maddeyi dikkatlice okuyup, samimi ve gerçeğe uygun cevaplar vermelerine bağlıdır. İlgi ve yardımlarınız için teşekkür ederim. Araştırmacıya ulaşmak için hasibehakarayan@gmail.com adresi kullanılabilir

Hasibe HAKARAYAN KILIÇ

Uludağ Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz nedir? Kadın ( ) Erkek ( )

2. Yaşınızı sayı olarak yazınız. ……

3. Medeni durumunuz nedir? Evli ( ) Bekar ( )

4. Çocuğunuz var mı? Varsa, sahip olduğunuz çocuk sayısı kaçtır?

Çocuğum yok ( ) Bir çocuk ( ) İki çocuk ( ) Üç çocuk ( )
Dört ve üzeri sayıda çocuk ( )

5. Öğretmenlik yapabilmek için hangi okuldan mezun oldunuz?
Öğretmen Lisesi ( )
Eğitim Fakültesi ( )
Lisans üzerine pedagojik formasyon eğitimi ( )
Lisans üzerine öğretmenlik meslek bilgisi tezsiz yüksek lisans ( )

6. Öğretmenlik mesleğinde kaçıncı yılınızdasınız? Sayı olarak yazınız. .....

7. Öğretmenlikte branşınız nedir?

Özel eğitim Öğretmenliği ( )

Okul öncesi Öğretmenliği ( )
Sınıf Öğretmenliği ( )
Yabancı dil Öğretmenliği ( )
Matematik Öğretmenliği ( )
Fen Bilgisi, Fizik, Kimya ya da Biyoloji Öğretmenliği ( )
Coğrafya Öğretmenliği ( )
Resim-İş Öğretmenliği ( )
Müzik Öğretmenliği ( )
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ( )
Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği ( )
Tarih, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Öğretmenliği ( )
Din Kültürü Öğretmenliği ( )
Felsefe Grubu Öğretmenliği ( )
İHL Meslek Dersleri Öğretmenliği ( )
Diğer Meslek Dersleri Öğretmenliği ( )
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (Rehber Öğretmenlik) ( )
Bilişim, Bilgisayar vb. Öğretmenlik ( )
Diğer:…….

8. Öğretmenlik yaptığınız okulda bir dönemde ders verdiğiniz öğrenci sayısını sayı olarak yazınız…….

9. Öğretmenlik yaptığınız okulun öğrenci mevcudu kaçtır? Sayı olarak yazınız.....

10. Genelleyecek olursak, öğretmenlik mesleğini seçme nedeniniz en çok aşağıdakilerden hangisiyle ilgilidir?

Çocukluğumdan, gençliğimden bu yana idealimdi ( )
Ebeveynlerimin yönlendirmesi etkili oldu ( )
Öğretmenlerin çalışma şartlarının bana uygun olduğunu düşündüm ( )
Üniversite sınavında tercih sıralamamda denk geldi. İlk tercihim değildi. ( )
Üniversiteyi kazanmamda kolaylaştırıcı olması için seçtim. ( )
Örnek aldığım öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu ( )
Diğer:

	DİNDARLIK ENVANTERİ	5 Kesinlikle Katılıyorum	4 Katılmıyorum	3 Kararsızım	2 Katılmıyorum	1 Kesinlikle Katılmıyorum
1	Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
2	Çağdaş dünyada insanlığın karşılaştığı önemli sorunların çoğu, dinî inançların ciddiye alınmamasından kaynaklanmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
3	Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim ayet ve surelerden meydana gelmiştir.	( )	( )	( )	( )	( )
4	Beş vakit namazımı düzenli olarak kılıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
5	Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanıyor ve bu konuda hiç kuşku duymuyorum	( )	( )	( )	( )	( )
6	Hac ibadeti, maddî ve bedenî durumu müsait olanların yerine getirmesi gereken bir dinî görevdir.	( )	( )	( )	( )	( )
7	Namaz kılarken, dua ederken, oruçlu iken Allah'a yakın olduğumu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım.	( )	( )	( )	( )	( )
8	Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelamı olup ayetlerin hepsinin gerçek olduğuna ve değişmeden günümüze ulaştığına inanıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
9	Dua hayatımda önemli bir yere sahiptir.	( )	( )	( )	( )	( )
10	Günlük hayatımda, yapacağım işlerde Allah'ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar veriyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
11	Hz. Peygamberin arkadaşlarına "Ashab", ondan sonra devlet idaresinin başına geçen kimselere de "Halife" denir.	( )	( )	( )	( )	( )
12	İnsan, kazancının bir kısmını fakirlere zekât ve sadaka olarak vermelidir.	( )	( )	( )	( )	( )
13	Orucumu aksatmadan tutarım.	( )	( )	( )	( )	( )
14	"Cennet annelerin ayakları altındadır." sözü bana anlamlı geliyor.	( )	( )	( )	( )	( )
15	Ahiret gününe ve öldükten sonra tekrar dirileceğime inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
16	Dinî kuralların tam uygulanması halinde toplumdaki bütün haksızlıkların ve adaletsizliklerin ortadan kalkacağına inanıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
17	Dinî inançları olmayan bir kimse bana göre organlarından biri eksik olan insan gibidir.	( )	( )	( )	( )	( )
18	Allah'ın beni her yerde gördüğüne inandığımdan günah işlemekten kaçınıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
19	Bizim Allah'tan geldiğimizi ve tekrar O'na döneceğimizi hatırladıkça ölümden pek korkmuyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
20	Dinî inanç ve düşüncelerim olmasaydı hayat biçimim şimdikinden daha kötü olurdu.	( )	( )	( )	( )	( )
21	Dinî inançları olmayan insanların da ahlaklı bir hayat sürdürebileceklerine inanıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
22	"Dua ve ibadet olmasaydı, çoktan çıldırırdım!" sözü bana çok anlamsız görünüyor.	( )	( )	( )	( )	( )
23	İçki, kumar, faiz, falcılık, büyücülük ve domuz eti yemek büyük günahlardandır.	( )	( )	( )	( )	( )
24	Düzenli olarak Kur'an okurum.	( )	( )	( )	( )	( )
25	İbadetlerimi tam olarak yerine getirebilecek kadar bilgiye sahibim.	( )	( )	( )	( )	( )

ÖĞRETMEN ÖZGECİLİĞİ ÖLÇEĞİ

	ÖĞRETMEN ÖZGECİLİĞİ ÖLÇEĞİ	1 Hiçbir Zaman	2	3	4	5 Her zamanın
1	Yoksul ögrencilerin egitimlerini sürdürebilmeleri için maddi yardımda bulundum.	( )	( )	( )	( )	( )
2	Okulda ihtiyacı olan biri/birileri için kan bagısında bulundum.	( )	( )	( )	( )	( )
3	Egitim ile ilgili konularda (kampanyalar, vakıflar, v.b.) maddi bagısta bulundum.	( )	( )	( )	( )	( )
4	Okulda kavga eden birilerini gördügümde araya girip ayırdım.	( )	( )	( )	( )	( )
5	Okulda meydana gelen kaza hastalık gibi acil durumlarda zarar görenlere görevim olup olmadıgını göz önüne almaksızın her türlü yardımda bulundum.	( )	( )	( )	( )	( )
6	Yangın, sel, deprem gibi afet durumlarında kendimden önce okuldakileri güvenligi için çabaladım.	( )	( )	( )	( )	( )
7	Eger alan farkı yoksa, derse girmeyecek durumda olan ögretmenlerin yerine kendi istegimle derse girdim.	( )	( )	( )	( )	( )
8	Birlikte çalıstıgım ögretmenler nöbet tutamayacak durumda olduklarında onların yerine gönüllü olarak nöbet tuttum.	( )	( )	( )	( )	( )
9	Ders programlarında problem yasayan ögretmenler için kendi ders programımda gönüllü olarak gün/saat degisikligi yaptım.	( )	( )	( )	( )	( )
10	Görevim dısında kalan durumlarda dahi rahatsızlanan (ya da tek basına tuvalete gidemeyen, v.b.) ögrencilere yardımettim.	( )	( )	( )	( )	( )
11	Okuldaki herhangi birine (ögrenci, ögretmen, ziyaretçi, v.b.) kitap, poset gibi esyalarını tasımasında yardımcı oldum.	( )	( )	( )	( )	( )
12	Mesai saatinin bitiminde gelse bile benimle sıkıntısını paylasmak isteyen ögrencilere zaman ayırdım.	( )	( )	( )	( )	( )
13	Zorunlu olmadıgım halde, dinlenme saatim olsa da, okulda bos geçen derslere girerek dersin devamını sagladım.	( )	( )	( )	( )	( )
14	Grup çalısmaları dısında, sadece onlara fayda saglaması amacıyla öğretmenlerle deneyim ve bilgilerimi paylastım.	( )	( )	( )	( )	( )
15	Sadece kendi istegim dogrultusunda kitap, makale, ders notu gibi eğitsel malzemeleri ögretmen ve/ve ya ögrencilerimle paylastım.	( )	( )	( )	( )	( )
16	Bireysel çıkarlarıma zarar verse de okuldaki isleyisle ilgili problemleri her zaman dile getirdim.	( )	( )	( )	( )	( )
17	Her ögrencinin sınıfta ve okulda esit hak ve imkanlar sahip olması için azami çaba gösterdim.	( )	( )	( )	( )	( )
18	Okulun fiziksel ve ekonomik kosulları ne olursa olsun, tayinimin yapılacağı okulda göreve baslama kararı almıstım.	( )	( )	( )	( )	( )

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI TUTANAĞI

OTURUM TARİHİ	**OTURUM SAYISI**
23 HAZİRAN 2023	**2023-06**

KARAR NO 12: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dr. Ört. Üyesi Büşra KILIÇ AHMEDİ'in danışmanlığa yüksek lisans öğrencisi 702221025 numaralı Hasibe HAKARAYAN KILIÇ'ın "Öğretmen Özgeciliği ve Dindarlık İlişki Üzerine Nicel Bir Araştırma" adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak anket ve ölçek sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dr. Ört. Üyesi Büşra KILIÇ AHMEDİ'in danışmanlığa yüksek lisans öğrencisi 702221025 numaralı Hasibe HAKARAYAN KILIÇ'ın "Öğretmen Özgeciliği ve Dindarlık İlişki Üzerine Nicel Bir Araştırma" adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak anket ve ölçek sorularının fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

